

**NA KESANINA PAPI
NA TAOVIA TSAPAKAE
(1 KINGS)**

**Na Vuresi Makaliani Na
Omea Ara Marea Tana Papi
Iani**

Tana **Kesanina Papi na Taovia Tsapakae** ara turupatuna babâ tana rongona niqira aqo igira na taovia tsapakae tana Israel, ma na turupatu ia e tuturiga mai nogo i laona kaira ruka nina papi **A Samuel**. Me tangomana ke tavota tolu tana butona na turupatu tana papi iani:

- 1) kalina a Solomon e adidatoa nina aqo a David na tamana, me lia na taovia tsapakae tana Israel ma na Juda, ma na turupatuna na mateana a David,
- 2) na turupatu tana rongona nina aqotagao a Solomon ma na omea sui aia e naugira, me putsikae bâ goto tana rongona nina aqo loki sosongo na logoana na Vale Tabu i Jerusalem;
- 3) ma na turupatu tana rongona kalina e tavota ruka na vera me pipi butona e tamanina nina taovia tsapakae segeni, ma niqira aqo igira na taovia tsapakae tsau mai tana levugana na siu sangavulu ngalitupa idavia na botsaana a Iesu Kristo.

Mi laona kaira ruka na papi **Na Taovia Tsapakae** igita a reia laka kalina kesa na taovia tsapakae migira sui nina tinoni ara totukakai i

konina God mara muridoua na gokona, tana tagu vaga ia e totu na goto ma na rago i laona na veraqira. Mi kalina igira ara petsakoe vania God mara piloligi tania, mara ba samasama vanigira na god peropero, mi tana e laba na tagu seko vanigira. Migira sui na taovia tsapakae ara tagao tana Israel ara sasi sui mara raqa sasiligira niqira tinoni. Migira moa visana na taovia tsapakae ara tagao tana Juda ara tagao dou, me visana ara raqa sasiligira moa niqira tinoni.

Me putsikae bâ i laona **Na Kesanina Papi na Taovia Tsapakae** e totu na turupatu tana rongoqira igira nina propete na Taovia, igira nogo na mane ara malagai na goko tana asana God mara gini parovatavigira na tinoni kara laka na samasama vaniaqira na god peropero ma kara laka goto na peamangana God. Me tangi loki bâ na asana a Elija ma na turupatuna nina vaipetsakoegi kolugira nina manetabu Baal, aia kesa na god peropero (Lova 18).

Na Omea Ara Marea Tana Papi Iani

Na susuina nina aqotagao a David *1:1-2:12*

A Solomon e lia na taovia tsapakae *2:13-46*

Nina aqotagao a Solomon *3:1-11:43*

a. Na tuturigana nina aqotagao *3:1-4:34*

b. Na logoana na Vale Tabu *5:1-8:66*

c. Na susuina nina aqotagao *9:1-11:43*

E tavota ruka na vera *12:1-22:53*

a. Niqira petsakoe igira na puku tana Israel *12:1-14:20*

b. Igira na taovia tsapakae ni Juda mi Israel *14:21-16:34*

c. A Elija na Propete *17:1-19:21*

- d. A Ahab na taovia tsapakae ni Israel 20:1-22:40
- e. A Jehosapat ni Juda ma Ahasia ni Israel 22:41-53

Kalina e Tuqatuqa Nogo a David Na Taovia Tsapakae

¹ Mi kalina, e tuqatuqa sosongo nogo a David, me atsa moa ti igira nina maneaqo kara pologinia na polo na tsatsavu maia e tau goto vatsangia ke papara na konina.

² Te igira nina tinoni sasanga ara tsarivania, “Taovia, ko tamivanigami ma kami ba lavea ke kesa na daki vaolu ke mai totu kolugo eni me ke aragodougo. Maia nogo ke tsaro kolugo igoe gana ke gini paparasigo.”

³ Me tamidou a David, te igira ara tû mara bâ i laona na Israel popono na laveana kesa na daki vaolu. Mi Sunem ti ara ba reia kesa na baka daki ko Abisag na soana, aia e rereidou sosongo mara adi bâ vania na taovia tsapakae.

⁴ Maia ko Abisag na daki laka dou sosongo, me mai me totu kolua na taovia tsapakae me aragodoua. Maia a David e tau goto vano sasi kolua.

A Adonija e Ngao Segenina Ke Taovia Tsapakae

⁵ A Absalom na idana dalena a David e mate sui nogo, maia Adonija na rukanina ka daleqira a David ma ko Hagit. Aia na mane uluvao laka sosongo me ngao sosongolia ke tugua na tamana me ke lia na taovia tsapakae. Maia e tû me vangaraugira visana na terê na vailabu ma nina

ose, me viligira ara tsege sangavulu nina mane susuliga kara dulikolua.

⁶ Ma na tamana e rei lea me tau goto veisuâ matena gua aia e nauvaganana ia.

⁷ Maia Adonija e bâ me goko kolua a Joab na dalena ko Seruia, me goko kolugotoa a Abiatar na manetabu, mi kaira sui ara ka tabevania nina papada.

⁸ Mi tugira moa a Sadok na manetabu, ma Benaia na dalena a Jehoiada, ma Natan na propete, ma Simei, ma Rei, migira goto nina mane matali a David, ara tu tau sanga na tabeana nina papada a Adonija.

⁹ Ma kesa dani, ma Adonija e tû me naua kesa na savori-kodoputsa na sipi ma na buluka mane ma na dalena buluka paquru dou tana kelana kesa na vatu ara soaginia na Vatu Muata i ligisana na vuravura ni Enrogele. Maia e soamaigira sui igira na dalena mane tavosi a David na taovia tsapakae, migira goto nina mane sasanga na taovia tsapakae igira ara talu tana puku konina a Juda, kara mai ma kara sanga na ganiana na turina na omea ara gini kodoputsa.

¹⁰ Maia e tau goto vailivutugira a Solomon na tasina savusavu, se a Natan na propete, se a Benaia, se igira goto nina mane matali na taovia tsapakae.

Ara Molokaea a Solomon Ke Lia na Taovia Tsapakae

¹¹ Maia Natan e tû me ba reia ko Batseba na tinana a Solomon me veisuâ, “?Laka o tau vati rongomia moa igoe laka a Adonija na dalena ko Hagit e molokae segenina me lia nogo na taovia

tsapakae? !Maia David na taovia tsapakae e tau lelé goto donaginia laka aia e naua na omea vaga ia!

¹² Me ti vaga igoe o ngaoa kamu ka tau mate kagamu igoe ma Solomon na dalemu, mo ko nau saikesalia na omea inau sauba kau tsaria vanigo.

¹³ Kalina tsotsodo nogo ia ko vano saviliu i konina a David na taovia tsapakae mo ko veisuâ vaganana ni, “?Taovia, laka igoe o tau vati vatsa moa vaniau tana asana na Taovia laka a Solomon na dalequ inau aia nogo ke tugugo igoe me ke lia na taovia tsapakae? ?Me koegua vaga ti a Adonija e ba lia goto na taovia tsapakae?’ ”

¹⁴ Me goko babâ moa a Natan me tsarivania, “Mi kalina igoe ko gogoko kolua moa a David na taovia tsapakae, minau sauba kau sage bâ ma kau tabevanigo nimu turupatu igoe.”

¹⁵ Maia ko Batseba e vano me ba reia na taovia tsapakae aia e tsatsaro i nigena. Maia e tuqatuqa sosongo nogo, maia ko Abisag na baka daki ni Sunem e aragoa.

¹⁶ Maia ko Batseba e tsuporu i matana na taovia tsapakae, maia David e veisuâ, “?Nagua o ngaoa igoe?”

¹⁷ Ma ko Batseba e gokovisu me tsarivania, “Taovia, igoe o gini vatsa vaniau nogo tana asana na Taovia nimu God laka a Solomon na dalequ ke lia na taovia tsapakae na tugumu igoe.

¹⁸ Mi kalina ia aia Adonija e molokae segenina me lia nogo na taovia tsapakae, migoe o tau lelé goto donaginia laka aia e naua na omea vaga ia.

¹⁹ Maia e naunogoa kesa na savori-kodoputsa danga na buluka mane ma na sipi ma na

dalena buluka paquru dou, me soamaigira sui na dalemu igoe, maia goto a Abiatar na manetabu, ma Joab niqira taovia na alaala nimu mane vaumate kara ba sanga na mutsa kuluana, maia moa a Solomon na dalemu e tau vailivua ke ba sanga.

²⁰ Taovia, igira sui na tinoni ni Israel ara pitugo igoe ko tsarivulagi vanigira laka aseï manana ia sauba ke tugugo igoe me ke lia na taovia tsapakae.

²¹ Me ti vaga igoe ko tau nauvaganana ia, mi kalina tsotsodo igoe ko mate me sauba kara matesikagami inau ma na dalequ.”

²² Maia ko Batseba e gogoko moa kalina a Natan e ba laba tana valena na taovia tsapakae.

²³ Mara tsarivania na taovia tsapakae laka a Natan na propete e mailaba i tana, ma Natan e sage bâ tana voki me tsuporu tsuna i matana na taovia tsapakae.

²⁴ Me tsarivania, “?Taovia, laka igoe o tsarivulaginogoa laka aia Adonija ke tugugo igoe me ke lia na taovia tsapakae?

²⁵ Mi dani eni nogo aia e vano me naua kesa na savori-kodoputsa danga na buluka mane ma na sipi ma na dalena buluka paquru dou. Me soatugira sui na dalemu mane, ma Joab niqira taovia na alaala nimu mane vaumate, maia goto a Abiatar na manetabu, mi kalina ia mi tana igira ara mutsamutsa kolua mara gugu loki mara tsaria, ‘!Ke mauri oka a Adonija nida Taovia Tsapakae!’

²⁶ Maia e tau saikesa goto vailivuau inau, taovia, se a Sadok na manetabu, ma Benaia, ma

Solomon.

²⁷ ?Me laka igoe taovia o tabenogoa na omea sui vaga girani, mo tau lelê goto tsarivanigira nimu tinoni sasanga laka aseï ke tugugo me ke lia na taovia tsapakae?”

²⁸ Mi tana, ma David na taovia tsapakae e tsaria, “Kamu soâ ko Batseba me ke sage-maitugua.” Maia e sagemai me tû i matana.

²⁹ Ma David e tsarivania ko Batseba, “Inau au vekevanigo tana asana na Taovia mamauri, aia nogo e maurisiau tanigira na omea seko sui ara gadoviau inau,

³⁰ laka i dani eni nogo sauba kau manalia na veke au naunogoa vanigo tana asana na Taovia na God ni Israel, laka aia nogo a Solomon na dalemu igoe ke tugua inau me ke lia na taovia tsapakae.”

³¹ Ma ko Batseba e tsuporu tsuna me tsaria, “!Ke mauri oka niqu taovia aia David na taovia tsapakae na dani ma na dani!”

³² Mi tana, ma David na taovia tsapakae e soamaitugira a Sadok ma Natan ma Benaia. Mi kalina ara tu mailaba i konina

³³ maia e tsarivanitugira, “Kamu tu adigira niqu mane sasanga kolutugamu, ma kamu tu molovania a Solomon na dalequ ke sage i gotuna niqu asi, ma kamu dulikolu tsuna bâ tana kô vuravura i Gihon.

³⁴ Mi tana ti kaira a Sadok ma Natan kara ka ninaginia na oela me ke lia na taovia tsapakae ni Israel. Mi muri ma kamu uvia na tavuli ma kamu gugudato ma kamu tsaria, ‘!Ke mauri oka a Solomon na taovia tsapakae!’

35 Ma kamu dulikoluvisumaia ieni kalina aia ke mai totu tana niq̄u sasana na totukae inau. Maia sauba ke tuguau inau me ke lia na taovia tsapakae, rongona aia nogo au vilinogoa inau ke tagao vanigira popono na Israel ma na Juda.”

36 Ma Benaia e tsarivania, “Sauba ke laba vaga nogo o tsaria igoe, maia na Taovia nimu God aia nogo ke manalia.

37 Au nongia na Taovia God aia e totu kolugo igoe taovia, ke totu goto konina a Solomon, maia ke naua me ke tangi loki goto bâ nina aqotagao a Solomon liusia nimu aqotagao igoe.”

38 Vaga ia, mi tugira a Sadok, ma Natan, ma Benaia, migira nina mane matali na taovia tsapakae ara tu molokaea a Solomon i kelana nina asi a David na taovia tsapakae, mara tu dulikolua mara tu vano i tana kô vuravura ni Gihon.

39 Mi tana a Sadok e adia na tosu na oela na olive i laona, aia e adinogoa tana valepolo i tana e totu na Taovia, me tû me ninaginia a Solomon. Mara uvia na tavuli migira sui na tinoni ara gugudato mara tsaria, “!Ke mauri oka a Solomon na taovia tsapakae!”

40 Migira sui ara tsarimurina visutugua mara gugudato tana magemage mara taia niq̄ira itai tatangi, mara galaleleo loki me tugua ke gini kakasisi popono na kao.

41 Me varangi nogo kara sui na mutsa a Adonija migira sui aia e soamaigira kara sanga na mutsa koluana, kalina igira ara rongomia na leleo loki. Mi kalina a Joab e rongomia na tatangina na tavuli maia e veisuagira, “?Ma nagua rongona

na galaleleo loki vaga sagata e laba i laona na verabau ia?”

⁴² Me tau vati goko sui moa a Joab, ma Jonatan na dalena a Abiatar na manetabu e mailaba i koniqira. Ma Adonija e tsarivania, “Ko sagemai ieni. Igoe kesa na mane dou, me tau utu ko adimai vanigami kesa na turupatu dou.”

⁴³ Ma Jonatan e gokovisu me tsarivania, “Tagara taovia, aia a David na taovia tsapakae e molokaenogoa a Solomon ke tugua me ke lia na taovia tsapakae.

⁴⁴ Maia e molovanotugira a Sadok, ma Natan, ma Benaia, migira nina mane matali kara dulikolua. Mi tugira ara tu molokaea i kelana nina asi segeni nogo a David na taovia tsapakae.

⁴⁵ Mara tu dulikoluvanoa tana kô vuravura ni Gihon, mi tana mi kaira a Sadok ma Natan ara ka ninaginia na oela maia a Solomon e lia nogo na taovia tsapakae. Mi muri mara visutugua i laona na verabau, mara gugudato tana magemage migira na tinoni sui ara galaleleo loki sosongo. Maia nogoria na galaleleo ia igamu amu vasini rongomia.

⁴⁶ Mi kalina ia maia Solomon e lia nogo na taovia tsapakae.

⁴⁷ Me kesa goto bâ na omea, igira nina mane sasanga na taovia tsapakae ara bâ sage i valena, mara tsuporu vania a David na taovia tsapakae mara tsarivania, ‘Na Taovia nimu God ke naua me ke tangiloki bâ na rongona a Solomon liusigo igoe, ma nina aqotagao a Solomon ke dou bâ liusia nimu aqo igoe.’ Mi tana ma David na taovia tsapakae e totu moa i nige me tsuporu

tana samasama

⁴⁸ me nonginongi vaga iani, 'Ka tsonikaea na Taovia na God ni Israel, rongona i dani eni nogo aia e molokaea kesa na dalequ ke tuguau inau me ke lia na taovia tsapakae, me tamivaniau kau mauri tsau kalina au reiginia na mataqu segeni nogo!' "

⁴⁹ Mi tana migira na tinoni ara totukolua a Adonija tana mutsa ara viri matagu, mara tû sui, mara vano pipi kesa tana nina sautu segeni.

⁵⁰ Ma Adonija e mataguni sosongolia a Solomon, te aia e ba sage i laona na Valepolo i tana e totu na Taovia, me tatango kakai tana gai tutû tana tsukena na belatabu.*

⁵¹ Mara bâ visana mara turupatuna vania a Solomon laka aia Adonija e mataguni sosongolia, me laka e ba tatango kakai tana gai tudato tana tsukena na belatabu me tsaria, "Ke vatsa vaniau talu a Solomon na taovia tsapakae laka ke tau labumatesiau."

⁵² Ma Solomon e tsaria, "Me ti vaga ke goto manana nina sasaga vaniau inau, me utu lele goto kau pelea ke kesa na kokolina na ivuna tana lovana; me ti vaga aia ke tau mana vaniau, me sauba nomoa ke mate."

⁵³ Maia Solomon e molovanogira visana kara adiamaiia a Adonija. Migira ara bâ mara adiamaiia a Adonija tania na belatabu. Maia Adonija e mailaba me tsuporu tsuna i matana na taovia

---

* **1:50 1:50** "na tsukena na belatabu" Tana vati tsukena na belatabu ara tudato na gai tetelo ara rerei vaga moa na gonana na buluka. Ti vaga aseï ke bâ tatango tana me utu moa kara matesia.

tsapakae. Maia na taovia tsapakae e tsarivania, “E dou, mi kalina ia ko visu i veramu.”

2

Na Susuina Nina Totosasaga a David Vania a Solomon

¹ Mi kalina a David e varangi nogo ke mate, maia e soâ a Solomon na dalena, me sauvania na susuina nina totosasaga.

² Me tsarivania, “E varavara nogo kau mate inau. Igoe ko malagai mo ko padakuti matena,

³ mo ko naua pipi na omea sui na Taovia nimu God ke ketsaligo na nauana. Mo ko murigira dou pipi sui nina ketsa ma nina vali aia, vaga ara marea tana nina ketsa a Moses, rongona ke gini managamu igoe pipi tana omea sui ko naua, me pipi tana nauna sui i tana ko vano.

⁴ Me ti vaga igoe ko rongomangana dou na Taovia, ma na Taovia sauba ke manalia na veke aia e nauvaniau inau kalina e tsarivaniau, “Ti vaga igira na dalemu kara parovata dou ma kara totukakai i koniqu inau tana tobaqira popono mi tana tidaoqira popono, me sauba ke kesa tana nimu puku igoe ke adidato babâ na aqotagao tana Israel.’

⁵ “Miani goto e kesa na omea. Igoe o padatugua na omea a Joab e nauvaniau kalina aia e matesikaira gaqira taovia na mane vaumate ni Israel, kaira nogo a Abner na dalena a Ner, ma Amasa na dalena a Jeter. Mo padatugugotoa laka aia e labumatesikaira lê tana tagu e sui nogo na vailabu, e tangotuguqira igira kaira ara ka labumatesigira tana tagu na vailabu. Mi kalina

eni e ngoli sosongoliau na omea ara ka naua kaira, mau gini rota loki tana rongona ka niqira sasi.

⁶ Mo dona segenimu nogo nagua ko naua. Mo ko laka moa na tamiavaniana aia ke tavongani mate lê, nimu aqo nomoa igoe ko labua ti ke mate.

⁷ “Eo, mo ko galuegira moa na dalena mane a Barsilai ni Gilead mo ko reitutugudougira, rongona igira nogo ara dou sosongo vaniau inau kalina au tsogo tania a Absalom na tasimu.

⁸ “Me totu goto a Simeï na dalena a Gera, tana vera ni Bahurim tana puku konina a Benjamin. Aia e vatsa seko sosongo vaniau tana dani inau au vano i Mahanaim, mi kalina aia e mai tsodoau tana Kô Jordan, minau au vatsa vania tana asana na Taovia laka inau sauba e utu kau labumatesia.

⁹ Migoe ma nimu aqo ko tau reilea me ke vano lê aia. Igoe na mane sasaga mo dona segenimu nogo nagua ko naua, nimu aqo nomoa ti ko matesia.”

Na Mateana a David

¹⁰ Mi muri, me mate a David, mara qilua tana verabau ara soaginia na Verana a David.

¹¹ Aia e taovia tsapakae tana Israel i laona e vati sangavulu na ngalitupa, me tagao i Hebron e vitu na ngalitupa, mi Jerusalem e tolu sangavulu tolu na ngalitupa.

¹² Mi tana ma Solomon e adia na sasana tamana me lia na taovia tsapakae, me pukuga kalavata nina aqotagao.

Na Mateana a Adonija

13 Me kesa dani a Adonija na dalena ko Hagit e vano i konina ko Batseba na tinana a Solomon. Ma ko Batseba e veisua, “?Egua igoe laka o mai tsigoviau tana tobalaka?”

Ma Adonija e tsarivania, “Eo,

14 inau au ngaoa kau nongia kesa na omea i konimu igoe.”

Maia ko Batseba e tsaria, “?Me laka nagua o ngaoa?”

15 Maia Adonija e tsarivania, “Igoe o dona nogo laka inau nomoa nogo kau lia na taovia tsapakae, migira sui na tinoni ni Israel ara pada vaganana goto ia. Me tau nogo laba vaga ia. Ma na tasiq aia nogo e lia na taovia tsapakae me tagara inau, rongona na Taovia nogo e kilia ke vaga ia.

16 Mi kalina ia inau au ngaoa kau nongia kesa na omea i konimu. Mo ko laka goto na tongovaniaqu.”

17 Maia ko Batseba e veisuâ. “?Ma nagua vaga ngana?”

Ma Adonija e tsarivania, “Inau au nongigo ko bâ i konina a Solomon na taovia tsapakae mo ko nongivaniau kesa na omea konina, rongona au dona laka e utu vania ke tongovanigo sa omea. Ko nongia ke tamivaniau ma kau adia ko Abisag na baka daki ni Sunem me ke lia na tauqu.”

18 Maia ko Batseba e tsarivania, “E doua, inau sauba kau ba goko tugumu vania na taovia tsapakae.”

19 Me tû ko Batseba me vano konina na taovia tsapakae ke turupatu vania tana rongona na omea a Adonija e nongia i konina. Mi kalina aia e sage bâ, maia na taovia tsapakae e tû me

soadoua na tinana me tsuporu vania. Mi muri, maia e ba totu i lao tana nina sasana na totukae me ketsaligira kara adimaigotoa kesa na mani totukae ma kara moloa tana madoana. Maia ko Batseba e ba totukae i konina.

²⁰ Ma ko Batseba e tsarivania a Solomon, “E kesa na goko tetelo au ngaoa kau tsarivanigo. Migoe ko laka kiki na tongovaniaqu.”

Maia e tsaria, “?Ma nagua ngana koni? Inau e utu kau tongovanigo.”

²¹ Ma ko Batseba e tsarivania, “Ko tamivania a Adonija na tasimu ke adia ko Abisag me ke lia na tauna.”

²² Ma na taovia tsapakae e veisuâ, “?Nagua rongona ti igoe o veisuaau kau tamia ko Abisag vania a Adonija? Ti vaga mo ko nongigotoa niqu sasana na totukae kau sauvania; rongona aia nogo na tasiq loki, mi kaira a Abiatar na manetabu ma Joab na dalena a Seruia kaira ara ka tabana kolua aia.”

²³ Mi tana ma Solomon e tû me vatsa tana asana na Taovia me tsaria, “!God ke labumatesiau nomoa inau ti vaga a Adonija ke tau mate i dani eni nogo rongona aia e nongia i koniqu na omea vaga ia!

²⁴ Na Taovia nogo e molokaeau kau totu kalavata tana nina sasana na totukae a David na tamaqu; maia e manalinogoa nina veke laka ke sauvaniau na aqotagao, inau migira na dalequ kara datomai i muri. !Minau au gini vatsa na Taovia mamauri laka a Adonija sauba nomoa ke mate i dani eni!”

²⁵ Mi tana maia Solomon na taovia tsapakae e ketsalia a Benaia, maia e vano me labumatesia a

Adonija.

Gana Kede a Abiatar ma na Mateana a Joab

²⁶ Mi muri ma Solomon na taovia tsapakae e tsarivania a Abiatar na manetabu, “Ko visu saikesa tugua i veramu i Anatot. E ulagana nomoa ko mate igoe, me utu moa kau mologo ko mate kalina ia, rongona igoe nogo o reitutugua nina Bokisi na Taso* na Taovia kalina igoe o totu kolua a David na tamaqu, mo sanga na rotapata koluana pipi sui tana nina rota.”

²⁷ Mi tana ma Solomon e suilavaginia a Abiatar tania nina aqo manetabu vania na Taovia, mi tana nauvaganana ia, e gini manalia na omea na Taovia e tsarinogoa i Silo tana rongona a Eli na manetabu migira na kukuana.

²⁸ Ma Joab e rongomia na omea e laba vaga ia. Maia e kesa e tabea tabana konina a Adonija, me tau konina a Absalom. Maia e tsogovano i laona na Valepolo i tana e totu na Taovia, me ba tatango kakai tana gai e tutû tana tsukena na belatabu.

²⁹ Mi kalina a Solomon e rongomia laka a Joab e tsogovano tana Valepolo na Taovia me totu ligisana na belatabu, ma Solomon e mologoko bâ vania a Joab me veisuâ rongona gua te aia e tsogo bâ tana belatabu. Ma Joab e mologoko visu me tsaria laka aia e gini tsogo bâ konina na Taovia rongona aia e mataguni sosongolia a Solomon. Mi tana ma Solomon e raia a Benaia ke ba labumatesia a Joab.

---

* **2:26 2:26** “na bokisi na Taso” Aia e kesa na bokisi gai ara baru pononoginia na qolumila laka, mara molotsavua i laona kaira ruka na vatu i tana e totu na mamarena na Sangavulu Ketsa.

³⁰ Maia Benaia e vano tana Valepolo i tana e totu na Taovia me tsarivania a Joab, “Na taovia tsapakae e ketsaligo ko rutsumai i tano.”

Ma Joab e tsaria, “Tagara. Ieni nogo kau mate inau.”

Ma Benaia e visutugua konina na taovia tsapakae me tsarivania na goko vaga a Joab e tsarinogoa.

³¹ Ma Solomon e tsarivania a Benaia, “Ko bâ mo ko nauvaganana nogo na omea e tsaria a Joab. Ko labumatesia mo ko qilua. Mi tana me sauba ke tau goto ngoliau inau migira goto na kukuana sui a David, kesa na loa tana rongona na omea e naua a Joab kalina aia e matesikaira lê ruka na mane dou.

³² Na Taovia sauba ke kedea a Joab rongona na labumate aia e naua ma David na tamaqu e tau donaginia kalina e nauvaganana ia. A Joab e labumatesikaira ruka na mane dou ara ka dou liusia bâ aia: kaira nogo a Abner gaqira taovia na mane vaumate ni Israel, ma Amasa gaqira taovia na mane vaumate ni Juda.

³³ Ma na kede tana rongogira na labumate kaira sauba ke gadovia a Joab ma na kukuana na dani ma na dani. Ma na Taovia sauba ke sau sailaginia na tangomana vanigira na kukuana a David gira ara adidatoa nina aqotaovia.”

³⁴ Me tû a Benaia me ba sage i laona na Valepolo i tana e totu na Taovia me labumatesia a Joab, me ba qilua i verana segeni ligisana na kaomate.

³⁵ Maia na taovia tsapakae e moloa a Benaia ke lia gaqira taovia loki na mane vaumate na

tuguna a Joab, me moloa a Sadok na manetabu ke adia na sasana a Abiatar.

Na Mateana a Simei

³⁶ Mi muri ma na taovia tsapakae e mologoko vania a Simei ke mailaba i konina me tsarivania, “Igoe ko logoa kesa na valemu segeni ieni i Jerusalem. Mi tana nogo ko totu kalavata, mo ko laka goto na vanoligi taniana na verabau.

³⁷ Me ti vaga igoe ko mololea na verabau ia mo ko vano liusia na okookona i Kidron migoe sauba manana ko mate, ma nimu sasi segeni nogo igoe.”

³⁸ Ma Simei e tsarivania, “E dou moa taovia. Inau sauba kau muria na omea vaga igoe o tsaria.” Maia e bâ me totu oka sosongo i Jerusalem.

³⁹ Me tolu ngalitupa i muri, ara ka ruka nina tseka a Simei ara ka tsogovano i konina na taovia tsapakae ni Gat, aia a Akis na dalena a Maaka. Mi kalina a Simei e rongomia laka kaira ara ka totu i Gat,

⁴⁰ maia e tû me vangaraua nina asi me sagekae i kelana me vano i konina a Akis na taovia tsapakae ni Gat rongona ke lavekaira ruka nina tseka. Maia e ba reikaira me adivisukaira i vera.

⁴¹ Mi kalina a Solomon e rongomia laka a Simei e nauvaganana ia,

⁴² maia e mologoko bâ vania ke mailaba i konina me tsarivania, “?Laka inau au tau raiginigo ko gini vatsa tana asana na Taovia laka ko tau goto mololea i Jerusalem? Mau parovatavigo nogo laka ti ko nauvaganana ia migoe sauba manana ko mate. ?Me laka igoe o

tau tabea niqu goko mo tau tsaria laka sauba ko rongomangaqu?

⁴³ ?Megua ti igoe o kutsia nimu veke o nauvaniau mo sove na muriana niqu ketsa?

⁴⁴ Igoe o donadouginigira nogo igira sui na omea seko o nauvania a David na tamaqu. Ma na Taovia sauba ke kedego tana rongona na omea vaga gira.

⁴⁵ Ma na Taovia sauba ke vangalaka vaniau inau, maia ke naua ma na verana a David ke totu pukuga kalavata i matana aia.”

⁴⁶ Mi tana ma na taovia tsapakae e tû me ketsalia a Benaia, maia e vano me labumatesia a Simei. Mi kalina ia maia Solomon e totu kalavata segeni i laona nina aqotagao.

3

A Solomon e Nongia God Ke Tusuvania na Sasaga Loki

(2 Turupatu Dato 1:3-12)

¹ A Solomon e bâ me vaigokovigi kolua na taovia tsapakae ni Ejipt, mara ka vaitabegi tana rongona aia ke taugâ na dalena daki. Me adimaia ke mauri kolua tana nina Verabau a David, poi tsau kalina ke suilavaginia na logoana na valena segeni, ma na Vale Tabu goto, ma na baravatu polia i Jerusalem.

² Mi tana tagu ia ara tau vati logoa moa kesa na vale tabu vania na Taovia, te igira na tinoni ara savoria moa niqira kodoputsa tana belatabu ara totu bamai danga tana nauna.

³ Maia Solomon e padaloki sosongolia na Taovia me muridougira goto pipi nina tosasaga

a David na tamana, maia goto e lavu babâ moa na savori-kodoputsa ma na kodoana na bulunagai uruuru i kelaqira na belatabu bamai lê.

⁴ Me kesa tana dani ma Solomon e tû na vano i Gibeon laka ke naua na savori-kodoputsa i tana, rongona i tana nogo e totu na belatabu pukuga. Mi tana goto nogo a Solomon e savorinogoa na sangatu ma na sangatu na savori-kodokodo i votangana.

⁵ Mi tana bongi nogo ia ma na Taovia e laba vania a Solomon tana bolebole me veisuâ, “? Laka nagua igoe o ngaoa inau kau sauvanigo?”

⁶ Ma Solomon e gokovisu vania me tsaria, “Taovia igoe o galuve sosongolia a David na tamaqu ma nimu maneaqo igoe, rongona aia e dou nina sasaga me totukakai sailagi i konimu me mana vanigo pipi kalina. Migoe o sauba bâ vania nimu galuve loki e vo oli. Mo saugotoa vania kesa na dalena mane, mi dani eni aia e adia na sasana na tamana tana aqotagao.

⁷ Eo, igoe nogo Taovia God, o moloau kau tû tuguna na tamaqu na lia na taovia tsapakae, atsa moa ti inau au mane vaolu sosongo moa, mau tau vati dona moa na aqona na tagaovera.

⁸ Mi kalina eni au totu nogo i laoqira na tinoni igira igoe nogo o viligira kara lia nimu tinoni segeni nogo igoe, ma na tinoni girani ara viri danga sosongo me gini utu na tsokoraeaqira.

⁹ Vaga ia, minau au nongigo Taovia ko tusu-vaniau moa na sasaga loki agana na tagaovig-inaqira dou nimu tinoni tana pedegoto ma na padagadoviana na omea e dou ma na omea e

seko. ?Rongona ti vaga inau kau tau tamanina na sasaga loki vaga ia, me sauba ke koegua goto ti inau kau gini tangomana na tagaovidouaqira nimu tinoni ara danga vaga sagata gira?”

¹⁰ Me gini laona sosongo na Taovia rongona a Solomon e nongia i konina na omea vaga ia.

¹¹ Me tsarivania, “Ma na rongona igoe o nongiau kau vanigo na sasaga loki agana na mani tagaoviginiaqira na toga tana gotolaka, me tau agana igoe segenimu ko gini mauri oka se ko gini tamani omea danga segeni, se ko nongiau gaqira matemate gamu gala,

¹² me vaga ia minau sauba kau nauvanigo na omea igoe o nonginogoa i koniqu. Sauba kau sauvanigo na sasaga loki ma na padagadovi omea ke liusia na sasagaqira igira sui ara totu ida nogo se igira sui goto sauba kara botsamai i murimu igoe.

¹³ Me sauba kau sauvanigo goto na omea igoe o tau nongia i koniqu: tana maurimu popono sauba igoe ko tamanina ke danga na omea levolevo ma kara padalokigo liusigira bâ na taovia tsapakae tavosi sui.

¹⁴ Me ti vaga igoe ko rongomangaqu inau, mo ko muridougira pipi sui niqû ketsa ma niqû vali vaga e naua a David na tamamu, minau sauba kau mologo ko mauri oka.”

¹⁵ Mi kalina a Solomon e mamata te e vasini padagadovia laka God nogo e goko vania tana bolebole. Te aia e tû me vano i Jerusalem, me ba tû i matana nina Bokisi na Taso na Taovia, me savorigira na savori-kodokodo ma na vatana na sausau ara dona na tinoni kara ganipâtâ na

turina. Mi muri maia e aqosia kesa na mutsa sai vanigira sui nina mane sasanga.

A Solomon e Pedekaira Ruka na Rebi

¹⁶ Me kesa dani mara ka ruka na rebi ara ka mai i matana a Solomon na taovia tsapakae.

¹⁷ Kesa ka vidaqira e tsaria, “Taovia, inau ma na daki iani ami ka totu i laona kesa moa na vale. Minau au vasua kesa na dalequ mane kalina na daki iani e totu goto i tana.

¹⁸ Me putsi ruka dani inau au vasua na dalequ, ma na daki iani e vasugotoa kesa na dalena mane. Mi kagami segeni moa ami ka totu i laona na vale ia me tagara goto ke kesa ke totu kolukagami.

¹⁹ Me kesa tana bongi aia e pilo bâ me tsaro vatavia na dalena me mate.

²⁰ Mi tana bongi ia maia e tû, me mai adia na dalequ e tsaro i ligisaqu kalina inau au matura moa me adia bâ i nigena. Mi muri maia e moloa na baka mate i nigequ inau.

²¹ Mi tana matsaraka dani ngana, kalina inau au mamata mau vangarau laka kau palâ na dalequ, te au reia laka aia e mate nogo. Mau morosidoua, mau reia laka e tau na dalequ inau.”

²² Ma na daki tavosi e tsaria, “!Tagara! !Na baka mamauri aia na dalequ inau, maia na baka mate na dalemu igoe!”

Ma na daki e goko ida e tsaria, “!Tagara saikesa! !Na baka mate na dalemu nogo igoe, ma na baka mamauri na dalequ inau!”

Mara ka vaipetsakoegi vaganana ia i matana na taovia tsapakae.

²³ Maia Solomon na taovia tsapakae e tsarivanikaira, “Mi kagamu sui moa amu ka tsaria laka na baka mamauri laka ka dalemui, ma na baka mate amu ka vaikeligi ase i tamanina.”

²⁴ Maia e ketsalia kesa nina maneago ke adimaia kesa na isi.

²⁵ Mi kalina nina maneago e adimai vania na isi, maia a Solomon e tsarivania, “Ko tsapivotâ i levuga na baka mamauri mo ko sauvanikaira kara ka tango kesa tabana.”

²⁶ Ma na tinana manana na baka ia, e galuve sosongolia na baka tana tobana popono me tsarivania na taovia tsapakae, “!Taovia, ko laka kiki na matesiana na baka! !Ko sauvania moa aia!”

Maia e tau na tinana manana na baka e tsaria, “Ko laka goto na sauana vania ke kesa ka vidamami kagami; ko bâ igoe mo ko tsapivotâ i levuga.”

²⁷ Mi tana ma Solomon e tsarivania nina maneago, “!Ko laka na matesiana na baka! Ko sauvania na kesanina na daki rongona aia nogo na tinana manana.”

²⁸ Mi kalina igira na toga ni Israel ara rongomia nina votagoko e naua a Solomon tana pede, migira ara kukuni loki sosongo vania rongona ara reigadovia laka God nogo e sauvania na sasaga loki agana na votagoko laka tana pede.

4

Igira Nina Mane Sasanga a Solomon

¹ Maia Solomon e taovia tsapakae kaputia na Israel popono,

- ² migirani nogo nina mane sasanga:
Aia Asaria na dalena a Sadok aia nogo na manetabu loki;
- ³ mi kaira a Elihorep ma Ahija, kaira na dalena a Sisa, kaira nogo nina mane mamare na taovia tsapakae;
ma Jehosapat na dalena a Ahilud aia e reitutugugira na papi i tana ara maretsunagira na omea e laba tana vera;
- ⁴ ma Benaia na dalena a Jehoiada aia gaqira taovia na mane vaumate;
ma kaira a Sadok ma Abiatar kaira na manetabu;
- ⁵ mia Asaria ma dalena a Natan aia gaqira taovia igira na taovia tagao butona na momoru;
ma Sabud na manetabu ma na dalena a Natan, aia nina mane na sauparovata na taovia tsapakae;
- ⁶ ma Ahisar aia e reitutugugira na tinoni aqo i valena na taovia tsapakae;
Ma Adoniram na dalena a Abda aia gaqira taovia igira nina mane rarai na taovia tsapakae.
- ⁷ Ma Solomon e viligira goto ara sangavulu ruka na mane kara taovia tagao butona na momoru tana Israel. Igira nogo niqira aqo kara adimutsa ke talu i laona pipi butona na momoru i tana igira ara tangolia, ma kara adimaia vania na taovia tsapakae migira sui ara i valena. Pipi kesa vidaqira na sangavulu ruka nina aqo ke adimutsa mai kesa vula i laona kesa na ngalitupa.
- ⁸ Migirani nogo na soaqira igira na sangavulu ruka na taovia tagao ma na soaqira na butona na momoru i tana ara reitutugugira:

A Benhur: tana kao vungavungaga ni Epraim;

⁹ a Bendeker: igira na verabau ni Makas, mi Saalbim, mi Bet Semes, mi Elon, mi Bet Hanan;

¹⁰ a Benhesed: igira na verabau ni Arubot mi Soko mi tana vera sui tana Heper;

¹¹ a Benabinadab, aia e taugâ ko Tapat na dalena daki a Solomon: aia e reitutugua na vovotana na kao popono i Dor;

¹² a Baana na dalena a Ahilud: igira sui na verabau ni Taanak, mi Megido, mi tana vovotana kao popono ligisana i Bet Sean, mi ligisana na vera ni Saretan, tabana i ata na vera ni Jesreel, me tsau bâ tana verabau ni Abel Mehola ma na verabau ni Jokmeam;

¹³ a Bengeber: na verabau ni Ramot tana Gilead, migira na vera tetelo sui tana Gilead ara tamanina igira na duli konina a Jair, aia kesa na kukuana a Manase, ma na vovotana kao ni Argob tana Basan, igira sui kolu ara ono sangavulu na vera loki, ara barapoliginigira na baravatu kakai, mara ravekakaiginia na matsapakapuqira na takutina na tapalamila.

¹⁴ a Ahinadab na dalena a Ido: na butona na momoru ni Mahanaim;

¹⁵ a Ahimaas aia e taugâ ko Basemat aia goto kesa na dalena daki a Solomon: aia e tangolia na butona na momoru ni Naptali;

¹⁶ a Baana na dalena a Husai: na vovotana na kao tana Aser ma na vera ni Bealot;

- 17 a Jehosapat na dalena a Parua: aia e tangolia na butona na momoru ni Isakar;
- 18 a Simeï na dalena a Ela: na butona na momoru ni Benjamin;
- 19 a Geber na dalena a Uri: aia e tangolia na butona na momoru ni Gilead, i tana kaira a Sihon gaqira taovia tsapakae na Amor ma Og na taovia tsapakae ni Basan ara ka tagaovia tana idana.

Me totu kesa segeni goto maia e taovia tagao kaputigira na vera sui tana Juda popono.

E Vuaga Dou Sosongo Nina Aqotagao

A Solomon

²⁰ Migira na tinoni ni Juda mi Israel ara danga vaga moa na vatuna na one i tasi; igira sui ara mutsa masu mara inu dou mara magemage.

²¹ A Solomon e tagaovi kaputigira popono na puku tavosi sui tû tana Kô Euprates me tsau bâ i Pilistia mi tana vovosana na Ejipt. Migira sui na tinoni tana vera gira ara sau niqira takisi vania, mara totu i vavana nina tagao a Solomon tana maurina popono.

²² Ma na dangana na omea gana na mutsa e kilia a Solomon i laona kesa moa na dani e tsege toga na lita na pulaua laka me sangavulu toga lita na pulaoa mila;

²³ ma sangavulu na buluka papala, me rukapatu na buluka ara totu mara mutsa segeni i laona na bara, me kesa sangatu na sipisipi, me paboginigotoa tolu na vatana na dia,* kolu

---

* **4:23 4:23** “na dia” Aia e kesa vatana na tuavati ara totu tana vera bisi i mao, mara dona na tsotso kakai kalina ara ulo.

kokoroko goto.

²⁴ Maia Solomon e tagaovi kaputigira popono na vera sui lakalaka tabana i tasi na Kô Euprates, e tuturiga i Tipsa tana Euprates, me vosa bâ tana verabau ni Gasa tabana i tasi. Pipi sui na taovia tsapakae tana vera tabana i tasi na Kô Euprates ara totu i vavana nina tagao moa aia, maia e totu dou kolugira moa tana rago igira sui na vera ara totu varangi.

²⁵ Mi tana tagu popono e mamauri a Solomon, migira sui lakalaka na tinoni tana Juda mi tana Israel ara mauri tsoni tavamuri saikesa, me pipi sui na tamadale ara tamani segeni niqira uta na uaeni ma niqira vuagai mutsamutsa.

²⁶ A Solomon e tamanigira e vati sangavulu toga na ose gana na raqa terê, migira ara totu babâ i laona tango kesa na vokiqira segeni, me tamanigira goto e sangavulu ruka toga na ose agana na mani vano tana vailabu.

²⁷ Mi tugira na sangavulu ruka nina taovia tagao butona momoru, pipi kesa i vidaqira i laona na vula ara titivania, nina aqo aia ke adimutsa bâ vania a Solomon na taovia tsapakae, vanisegenia ia me vanigira sui goto igira ara mai sangâ na mutsa i valena. Mi tugira ara tu tau goto kuti na adimaiana na omea igira ara kilia.

²⁸ Me pipi na taovia tagao butona momoru nina aqo ke adigotoa na barli[†] ma na buruburu makede, me ke ba moloa tana ara totu igira na

---

[†] **4:28 4:28** “na barli” Aia na piuna kesa na omea tsukatsuka vaga na raisi ara dona tinoni na ganiana.

ose ara raqa terê migira na ose agana na vano tana vailabu.

²⁹ Ma God e sauvaninogoa a Solomon na sasaga loki ma na padagadovi omea ma na dona liuliu bâ, tau tangomana na tsarituguana.

³⁰ Me vaga ia, ma Solomon e sasaga loki liusigira sui na mane sasaga ni Longa ma na mane sasaga ni Ejipt.

³¹ Aia e sasaga loki liusigira na tinoni sui: e sasaga liusia a Etan tana duli konina a Esra, ma tugira na dalena a Mahol, aia Heman ma Kalkol ma Darda, ma gana tangirongo a Solomon e kuvia na vera taligu sui.

³² Aia e botsangigira tolu toga na gokotabana me teagira ara liusia kesa toga na linge.

³³ Me gini goko sasaga tana rongoqira na gai ma na omea sui e dato tana kao e tû tana gai na sida‡ ni Lebanon me tsau tana itai e dato segeni tana buriti na vale. Me gini goko goto tana rongoqira na omea tuavati, ma na manu ma na omea ara tere tana kao, ma na tsetse.

³⁴ Migira sui na taovia tsapakae polia na barangengo ara rongomia tana rongona a Solomon e sasaga loki sosongo mara molo-vanogira visana niqira tinoni kara bâ i konina ma kara rongomi vatavia.

5

A Solomon E Vangaraua na Logoana Na Vale

---

‡ **4:33 4:33** “na gai na sida” Aia e kesa vatana na gaikakai e dato tana vungavunga i Lebanon mara gini aqo sosongo tana logovale rongona e tau dona na tola tsaku.

*Tabu**(2 Turupatu Dato 2:1-18)*

¹ Maia Hiram na taovia tsapakae ni Tire aia e kulaga dou sosongo kolua a David tana idana, mi kalina aia e rongomia laka a Solomon e tugua a David na tamana me lia nogo na taovia tsapakae, maia e tû me molovanogira visana nina mane tabegoko na tuguna aia kara ba laba i konina a Solomon.

² Ma Solomon e mologoko visu bâ vania a Hiram:

³ “Migoe e donagininogoa laka tana rongogira nogo na vailabugi ara tau kuti na laba, ma David na tamaqu e vano sailagi na vailabugi koluqira gana gala tana vera ara totu polia na verana aia. Maia e gini tau tangomana vania ke logoa kesa na vale tabu gana na samasama vaniana na Taovia nina God poi tsau kalina na Taovia e sauvania na tangomana na tuliusiaqira gana gala sui.

⁴ Mi kalina eni na Taovia niqû God e moloa na rago tana vera ara totu polia na veraqu. Me tagara goto kesa gaqu gala me tau goto laba kesa na omea seko ke sekolia na veraqu.

⁵ Na Taovia e vekenogoa vania a David na tamaqu me tsarivania, ‘Na dalemu igoe aia sauba kau molokaea me ke lia na taovia tsapakae i murimu igoe, maia nogo sauba ke logoa kesa na valetabu vaniau.’ Mi kalina ia nogo inau au padâ laka sauba kau logoa na valetabu ia agana na samasama vaniana na Taovia niqû God.

⁶ Te inau au ngasugo ko mologira ke visana nimu mane kara vano i Lebanon ma kara kavit-

suna vaniau na gai na sida ara totu i tana. Migira niqû mane inau sauba kara aqosai kolugira, minau sauba kau voligira nimu mane igoe na vatana moa na vovoli koegua igoe ko pedea. Vaga igoe o donadounogoa, laka igira niqû mane inau ara tau dona dou na kavigai vaga igira nimu mane igoe ara dona na nauana.”

⁷ Maia Hiram e gini mage loki sosongo tobana kalina e rongomia nina goko a Solomon me tsaria, “!I dani eni inau au tsonikaea na Taovia rongona aia e sauvania a David kesa na dalena mane e sasaga loki vaga ia ke lia na tuguna me ke taovia tsapakae vanigira na tinoni toga vaga ia!”

⁸ Mi muri ma Hiram e moloturupatu bâ vania a Solomon me tsaria, “Nimu goko igoe e labamai nogo i koniqû, me sauba kau naua na omea igoe o nongiau. Inau sauba kau vangaraugira vanigo na aru ma na gai na sida ni Lebanon.

⁹ Migira niqû mane sauba kara adivotugira na gai gira tû i Lebanon me ke tsauvotu i tasi. Mi tana migira kara vosi tsoroqira ma kara tsobolaginigira i tasi ma kara ba mologira tana nauna igoe o pedea. Mi tana, ti igira niqû mane inau kara nusigira, migira nimu mane igoe kara reitutugugira. Mi tana nimu tabana igoe, inau au nongigo moa ko saumutsa vanigira niqû tinoni inau.”

¹⁰ Me vaga ia, ma Hiram e sauvania a Solomon igira na kubuna na aru ma na gai na sida ni Lebanon, na dangana vaga aia e kilia.

¹¹ Me pipi ngalitupa ma Solomon e sauvania a Hiram 500 kilo na uiti, me 4,000 lita na oela na

olive laka ke palaginigira nina tinoni.

¹² Ma na Taovia e manalia nina veke me sauvia a Solomon na sasaga loki. Ma na rago e totu ka laogira a Hiram ma Solomon, mi kaira ara ka naua kesa na veke sai gana na rago.

¹³ Ma Solomon na taovia tsapakae e turugira ara 30,000 na mane i laona na Israel popono kara aqo tana kavigai,

¹⁴ maia e moloa a Adoniram ke reitutugugira. Maia e molovotagira kara tolu na alaala, mara 10,000 i laona pipi kesa na alaala, mara vaioligi tana aqo, kesa na alaala kara vano aqo kesa vula i Lebanon, mi muri ma kara visumai i vera mango ruka vula.

¹⁵ Ma Solomon e mologira ara 80,000 na mane kara vano tana kao vungavungaga kara kavi vatu, kolugira ara 70,000 na mane gana na kalagai,

¹⁶ me mologira ara 3,300 na mane igira gaqira aqo kara reitutugugira ma kara tsaritutugua vanigira na vavanona niqira aqo.

¹⁷ Mi tana nina rarai a Solomon na taovia tsapakae migira ara katsu atsanigira na vatu loki dou sosongo agana na papakana na Vale Tabu.

¹⁸ Ka niqira maneaqo nogo kaira a Solomon ma Hiram kolugira goto na mane ni Biblos ara vaisangagi na katsuaqira na vatu ma na kaviaqira na gai agana na logoana na Vale Tabu.

6

A Solomon e Logoa na Vale Tabu

¹ Vati sangatu alu sangavulu na ngalitupa i murina kalina igira na tinoni ni Israel ara

mololea i Ejipt, mi tana vatinina ngalitupa a Solomon e tagao tana Israel, mi tana rukanina na vula, na vula ara soaginia Siv,* mi tana nogo ti a Solomon e tuturiga na aqo na logoana na Vale Tabu.

² Ma na laona na Vale Tabu ia e sangava sangavulu tolu tabailima na katsina, me sangava vati tabailima na damana, me sangava ono tinaqe ono labu tsege na datona.

³ Ma na kovokovo i matana na Vale Tabu e sangava ruka tinaqe ruka labu tsege na mangasana, me sangava vati tabailima na damana, ma na damana e atsa kolunogoa na damana na Vale Tabu.

⁴ Mara mologira visana na ovaova gana na bisibisi tana poponona na Vale Tabu, mara sai lê tabana i tano mara dama dou i laona.

⁵ Mara logo vataragi bâ tana ponopono i murina, me ruka tabana goto, kesa na vale e tolu na vatabela i laona, me pipi bela e sangava kesa tinaqe kesa na datona.

⁶ Pipi na voki tana vatabela i lao e sangava kesa tinaqe kesa na damana, ma na vatabela i levuga e sangava kesa tinaqe tolu labu tsege na damana, ma na vatabela i gotu tsotsodo e sangava kesa tabailima labutsege na damana. Ma na ponoponona na Vale Tabu pipi kesa tana vatabela e madeve lê liusia na ponoponona na vatabela i lao, rongona na voki ke gini vataragi tana ponopono me ke gini tau kilia na moloana

---

* **6:1 6:1** Siv aia na soa igira na Tsiu ara molovania na kesanina vula vaolu e dato murina na 10 na April tana tsotsoko dani vaga igita a muria i dani eni.

na gogo i konina.

⁷ Migira na vatu ara logoginia na Vale Tabu ara vangarau manogatigira nogo i tana ara kat-sugira, rongona kara tau rongomia na kukutuna na tupi ma na rarati, se ke kesa goto na vatana na tapala gana na aqo, kalina ara logoa na Vale Tabu.

⁸ Na matsapana na kesanina vatabela i lao e totu tabana i ata na Vale Tabu, me tamanina na sasana na tsotsodato bâ tana rukanina ma na tolunina na vatabela.

⁹ Mi kalina a Solomon e logosuia na Vale Tabu, maia e aqosia na belobelo taligu i gotu, na gogo ma na pava damadama e nauginigira na gai na sida ni Lebanon.

¹⁰ Ma na tolu na vatabela tabana i taba na Vale Tabu, ara logo vataragi bâ tana ponopono pipi kesa na vatabela e sangava kesa tinaqe kesa na datona, mara tugutasai bâ kolugira na gogo na gai na sida ni Lebanon.

¹¹ Ma na Taovia e tsarigotoa vania a Solomon,

¹² “Ti vaga igoe ko muridougira pipi sui niqû ketsa ma niqû vali, minau sauba kau nauvanigo na omea au vekenogoa vania a David na tamamu.

¹³ Sauba inau kau totu i laoqira niqû tinoni ni Israel i laona nogo na Vale Tabu iani igoe o logoa, me utu goto kau vanoligi tanigira.”

¹⁴ Me vaga ia, ma Solomon e sui na logoana na Vale Tabu.

Na Vangana i Laona na Vale Tabu

(2 Turupatu Dato 3:8-14)

¹⁵ Ma na ponopono tabana i laona na vale ara poroginia na pava damadama ara nauginia na

gai na sida ni Lebanon, ma na pakokana ara belaginia na aru.

¹⁶ Me kesa na voki ara soaginia na Nauna Tabu Loki Sosongo ara aqosia i laona na Vale Tabu tabana i muri. Aia e sangava vati tabailima na katsina, mara vorovotaginia na pava damadama na gai na sida, tû tana pakoka i lao me tsau dato tana belobelo taligu i gotu.

¹⁷ Ma na voki e totu i matana na Nauna Tabu Loki Sosongo aia e sangava siu na katsina.

¹⁸ Migira na pava damadama ara inilau poponoginia na nunuqira na bilo ma na latsena gai ara kavitaonia. Ma na ponopono tabana i laona ara poro poponoginia na pava damadama na gai na sida rongona kara tau totu labalaba lê na vatu ara aqosiginia na ponopono.

¹⁹ Mi laona na Vale Tabu tabana i muri ara aqosia kesa na voki, i tana kara moloa ke totu nina Bokisi na Taso na Taovia.

²⁰ Maia na voki ia e sangava vati tabailima na katsina, me sangava vati tabailima na damana, me sangava vati tabailima na datona, mara tsavugini poponoa na qolumila laka. Ma na belatabu ara tsavuginia na pava damadama na gai na sida.

²¹ Ma na laona na Vale Tabu ara ponoti poponoginia na qolumila, ma na tseni qolumila ara molo ulutaligua tana matsapana na voki tabu, ma na voki ia ara ponoti poponoginigotoa na qolumila.

²² Ma na laona na Vale Tabu ara ponoti poponoginia na qolumila kolugotoa na belatabu i laona na Nauna Tabu Loki Sosongo.

23 Migira ara aqosikaira ruka na nununa na angelo† ara nauginia na gai na olive, mara molokaira tana Nauna Tabu Loki Sosongo, me pipi kesa ka vidaqira e sangava ruka tinaqe ruka na katsina.

24-26 Kaira sui na nunuqira na angelo e kesa moa atsa ka lokiqira ma ka rereiqira. Pipi kesa ka vidaqira e tamanina ruka na rapona, me pipi rapona e sangava kesa tinaqe kesa na katsina, me vaga ia ma na katsina na rapona kesa ka vidaqira e tû kesa tabana na isuisuna me tsau kesa tabana e sangava ruka tinaqe ruka.

27 Mara molokaira ara ka tû pala i laona na Nauna Tabu Loki Sosongo, me kaporaka ka rapoqira, ma na isuisuna ka rapoqira i levuga ara ka vaipelegi, mi kaira goto e ruka na rapoqira tavosi tabana mi tabana ara ka pelea na ponopono.

28 Mi kaira na nunuqira na angelo karani ara baru poponoginia na qolumila.

29 Ma na ponoponona i laona na voki loki mi laona goto na voki tabu ara inilau poponoginia na nunuqira na angelo, ma na gai na koirou, ma na latsena gai ara kavitsonigira.

30 Ma na pakoka goto i laona na vale ara tsavu poponoginia na qolumila.

31 Mi tana nauna na liusage tana Nauna Tabu Loki Sosongo ara moloa kesa na matsapa loki e tamanina ruka na banina ara aqosiginia na gai na olive; mi gotu tana matsapa ia ara kepia.

---

† 6:23 6:23 “na nununa na angelo” Aia na papadana gana Loki Tsapakaē God, maia e totu sailagi i laoqira nina tinoni.

³² Ma na banina na matsapa ara inilau ponoginia na nunuqira na angelo, ma na gai na koirou ma na latsena gai. Migira sui na bani ma na nunuqira na angelo, ma na gai na koirou ara baruginipoponoa na qolumila.

³³ Ma na gai tudato na matsapana na voki loki ara aqosiginia na gai na olive.

³⁴ Ma na matsapa ia e tamanina ruka na bani bubuni ara aqosiginia na gai na aru,

³⁵ mara inilau poponoginikaira na nunuqira na angelo, ma na gai na koirou ma na latsena gai, mara baru atsanidouginigira na qolumila.

³⁶ Mara aqosia kesa na pakoka i matana na Vale Tabu ma na bara ara poliginia ara aqosiginia na vatu ma na gai na sida. E kesa vata papi tolu na vatu me bâ kesa na tapana matolu na gai na sida, mi muri me bâ goto na rukanina vata papi tolu na vatu, me bâ goto kesa na tapana matolu na gai na sida, me babâ vaga poi e sui na bara poliana na pakoka ia.

³⁷ Ara tuturiga na moloana na papakana na Vale Tabu tana rukanina vula, aia na vula ara soaginia Siv, tana vatinina ngalitupa a Solomon e tagao tana Israel.

³⁸ Mara suilavagini saikesalia na logoana na Vale Tabu tana alunina vula, aia na vula ara soaginia Bul,[‡] tana sangavulu kesanina ngalitupa a Solomon e tagao tana Israel. Me vaga ia, ma Solomon e adia e vitu na ngalitupa popono na logosuiana na Vale Tabu.

[‡] **6:38 6:38** Bul aia na soa igira na Tsiu ara molovania na kesanina vula vaolu e dato tana murina na 4 na Oktoba tana tsotsoko dani vaga igita a muria i dani eni.

7

*Na nununa na Vale Tabu e logoa a Solomone.
(6:38)*

Ara Logoa Na Valena a Solomon

¹ Ma Solomon e logogotoa kesa na valena segeni, maia e adia e sangavulu tolu na ngalitupa na logoana.

²⁻³ Aia e ida tsotsodo e logoa kesa na voki loki ara soaginia Na Voki na Legai ni Lebanon.* Ma na voki loki ia e sangava rukapatu ruka na katsina, me sangava sangavulu kesa na damana, me sangava ono tinaqe ono labu tsege na datona. Me tolu na palatete na tuguru na gai na sida, mi laona pipi na palatete ara tû sangavulu tsege na tuguru, ma na gogo na vale ara tsaro ulutaligu i kelaqira. Ma na belobelo taligu i gotu ara aqosiginia na pava damadama na gai na sida e totu i gotuna na gogo, migira na gogo ara tsaro i kelana na tuguru palatete.

⁴ Me tolu na palatete na ovaova gana na bisibisi ara totu tana buriti ruka tabana.

⁵ Me pipi na matsapa e kesa moa na atsa na lokiqira ma na damaqira, me pipi na ovaova gana na bisibisi e kesa goto atsa na lokiqira ma na damaqira. Mi tugira tolu na palatete na ovaova gana na bisibisi ruka tana na buriti ara totu vaiarovigi.

---

* **7:2-3 7:2** “na Voki na Legai ni Lebanon” Aia e kesa na voki loki e totu i laona na valena na taovia tsapakae mara soaginivaganana ia rongona i laona na voki ia ara ponotiginia na gai na sida ni Lebanon.

⁶ Mara aqosia kesa goto na voki loki ara soaginia na Voki na Tuguru, maia e sangava sangavulu kesa na katsina me sangava ono tinaqe ono labu tsege na damana. Me totu kesa na kovokovo i matana.

⁷ Ma na Vokina Nina Sasana na Totukae na Taovia, aia ara soaginigotoa na Voki na Pede, i tana a Solomon e totu kalina aia e pede tinoni, ara ponotiginia na pava damadama na gai na sida tû tana pakoka i lao, me tsau dato tana gaso i gotu.

⁸ Ma na valena segeni a Solomon aia e totu i murina na Voki na Pede, ara logoa vaga nogo igira na vale tavosi. Me logogotoa kesa na vale vaga goto ia vania na tauna, aia na dalena daki na taovia tsapakae ni Ejipt.

⁹ Igira sui na vale girani ara aqosiginigira na vatu laka tû tana papakana me tsau dato tana ragebogu. Ma na vatu girani ara vangarau manogatigira nogo tana nauna i tana ara katsugira, mara katsu atsanigira dou i gotu mi lao, mi tabana mi tabana.

¹⁰ Migira na vatu loki agana na pakapaka ara vangarau manogatigira nogo tana nauna i tana ara katsugira, me visana vidaqira e sangava kesa tinaqe ono labu tsege na katsiqira, me visana e sangava ruka na katsiqira.

¹¹ Mi kelaqira na vatu loki gira, ara molo bâ goto visana na vatu ara katsu atsanigira saikesa nogo, kolugira goto na gai na sida gana na gogo.

¹² Mi tugira sui na valena a Solomon, ma na voki loki i laona na Vale Tabu, ma na kovokovo i matana na Vale Tabu ara tamani sui

na ponopono ara aqosiginia na vatu ma na gai na sida. E kesa vata papi tolu na vatu me bâ kesa na tapana matolu na gai na sida, me babâ saviliu poi e sui.

Gana Aqo a Huram

¹³ A Solomon na taovia tsapakae e mologoko bâ vania kesa na mane, a Huram na soana aia e totu tana verabau i Tire, ma na mane iani e dona sosongo na gini katsu omea levo na tapalamila.

¹⁴ Ma na tamana ia na mane ni Tire me mate nogo. Maia goto e dona sosongo tana gini katsu omea levo na tapalamila. Ma na tinana e talu tana puku konina a Naptali. A Huram e sasaga sosongo me totu oka nogo tana nina aqo na katsu omea levo. Aia e tabea nina soso a Solomon na taovia tsapakae ke lia na mane reitutugu tana gini aqo na tapalamila.

E Ruka na Tuguru Tapalamila (2 Turupatu Dato 3:15-17)

¹⁵ A Huram e aqosikaira ruka na tuguru tapalamila, pipi kesa e sangava vati na katsina, me sangava ruka tinaqe tsege labu tsege na taliguna, me turuvaginikaira tabana mi tabana tana matana na Vale Tabu.

¹⁶ Me aqosikaira goto ruka na inilau tapalamila, pipi kesa e sangava kesa tinaqe kesa na datona, agana na molokaekaqira i kelana kaira na tuguru tapalamila.

¹⁷ Mi gotu tsotsodo ka kelaqira na tuguru kaira ara inilauginia na nununa na tseni vovosi,

¹⁸ mara ka ruka na palatete na nununa na vuanagai ara aqosiginia na tapalamila.

19 Mi kaira na inilau tapalamila ara aqositaonia na nununa na latsena vulevule, me sangava kesa na datona,

20 mara molokaekaira tana nauna popolilo i gotuna na nununa na tseni. Me ruka sangatu na nununa na vuanagai ara moloa i laona e ruka na palatete polikaira na inilau tapalamila.

21 A Huram e turuvaginikaira na tuguru tapalamila kaira i matana na Vale Tabu; aia e tû tabana i ata ara soaginia Jakin,[†] maia e tû tabana i vava ara soaginia Boas.[‡]

22 Mi kaira na inilau tapalamila ara aqositaonia na nununa na latsena na vulevule ara ka totu ka kelaqira kaira na tuguru.

Mi tana me sui na aqona na tuguru kaira.

*Na Taqi Tapalamila
(2 Turupatu Dato 4:2-5)*

23 A Huram e aqosigotoa kesa na taqi momolilo ginia na tapalamila. Aia e sangava kesa tinaqe kesa na qilouna, me sangava ruka tinaqe ruka na damana i laona, me sangava ono tinaqe tsege na taliguna.

24 Me polipoponoa na liligina na taqi ara moloa e ruka na palatete na nununa na bilo tapalamila ara aqosi kolunogoa na taqi.

25 Ma na taqi ia ara molokaea i gotuna na nunuqira ara sangavulu ruka na buluka mane ara aqosiginigira na tapalamila, tolu ara tu

---

[†] 7:21 7:21 Na soa Jakin e rorongo vaga na goko Hibru 'aia (God) e vaturia.' [‡] 7:21 7:21 Na soa Boas e rorongo vaga na goko Hibru 'ginia na susuligana (God).'

arotada, tolu ara tu arotave, me tolu ara tu arolonga, me tolu ara tu arovotu.

²⁶ Ma na liligina na taqi ia e labuvati na matoluna. Ma na mangana polipolia na taqi ia e vaga moa na mangana na bilo, me tapenu vaga moa na latsena na vulevule. Mi laona na taqi ia tangomana ke totu vati sangavulu toga na lita na kô.

Na Terê Tapalamila

²⁷ Maia a Huram e aqosigira goto ara sangavulu na nununa na terê ginia na tapalamila; me pipi na terê e mataguni sangava na katsina, me mataguni sangava na damana, me tinaqe tsege labu tsege na datona.

²⁸ Ma na liligina pipi na terê ara aqosiginia na pava damadama,

²⁹ mi tana pava nogo gira ara totu na nunuqira na laeone ma na buluka mane, ma na angelo; mi tana gai tudato i gotuna mi vavana na nunuqira na laeone ma na buluka mane ara inilauginia na nununa na omea viruviru ara patsuga bâ i konina.

³⁰ Me pipi na terê e tamanina e vati na uili tapalamila, kolu kesa na tapana na tapalamila katsi e tangolisai kaira ruka na uili. Mi tana vati na tsukena ara moloa na tapalamila gana na tugurukaeana kesa na popo; ma na tuguru girani ara inilauginia na nununa na omea viruviru ara patsuga bâ i konina.

³¹ Mi kelana e totu na sasana gana na moloana na popo. E katsadato tinaqe ruka labu kesa i kelana na terê, me labu sangavulu kesa na

tsunaana i laona. Mara barupoliginia na nununa na omea ara aqosigira.

³² Ma na uili gira ara tinaqe tolu na datoqira; mara totu i vavana na pava damadama. Migira, kolugotoa na tapala katsi gana na tangolisaiana na uili, ara aqosikolunogoa na terê.

³³ Ma na uiliqira ara vaga nogo na rereina na uiliqira na terê na vailabu; ma na uili popono ara aqosiginia na tapalamila.

³⁴ Mara totu goto vati na tuguru, kesa i vavana pipi na tsukena na terê mara aqosikolunogoa na terê.

³⁵ Mi kelana pipi na tuguru e totu kesa na tapana damadama na tapalamila e tinaqe kesa na damana. Na tuguruna ma na pava damadama ara aqosikolunogoa na terê.

³⁶ Migira na tuguru ma na pava damadama ara inilauginigira na nununa na angelo, ma na laeone, ma na gai na koirou, pipi sui moa tana nauna e mangamanga, mara barupoliginia na nununa na omea viruviru ara aqosigira.

³⁷ Aia nogoria ara aqosivaganana gira ara sangavulu na terê. Igira sui ara kesaniatsa na lokiqira ma na rereiqira.

³⁸ Ma Hiram e aqosigira goto ara sangavulu na popo loki, kesa popo kesa terê. Me pipi na popo girani e mataguni sangava na damana i laona, me tangomana ke totu 800 lita na kô i laona.

³⁹ Maia e molotugira tsege na terê i tabana i ata na Vale Tabu, me tsege e molotugira tabana i vava. Ma na taqi e moloa ke totu tana tsuruna tabana i longa i ata.

*Igirani na Soaqira na Omea Ara Moloa I Laona
na Vale Tabu
(2 Turupatu Dato 4:11-5:1)*

⁴⁰⁻⁴⁵ Maia Huram e aqosigira goto na kuki ma na savolo ma na popo. Mi tana aia e suilavaginia na aqo a Solomon na taovia tsapakae e molo-
vania ke naua na vangana nina Vale Tabu na Taovia. Migirani nogo na omea aia e aqosigira:
kaira ruka na tuguru katsi,
mi kaira ruka na inilau tapalamila e rerei vaga
na popo i ka kelaqira na tuguru katsi kaira,
na inilau na nununa na tseni vovosi polia na
inilau tapalamila kaira,
mara vati sangatu na nununa na vuanagai ara
aqosiginia na tapalamila, mara mologira
ruka tana palatete, kesa sangatu i laona e
kesa na palatete polia na inilau tapalamila,
mara tu sangavulu na nununa na terê,
mara tu sangavulu na popo loki,
me kesa na taqi,
Mara sangavulu ruka na nununa na buluka
mane ara tabekaea na taqi,
migira goto na kuki ma na savolo ma na popo.

Migirani sui na vangana na Vale Tabu aia Hura-
ram e aqosivania a Solomon na taovia tsapakae,
igira sui e aqosigira ginia na tapalamila an-
gaanga.

⁴⁶ Na taovia tsapakae e ketsaligira kara nau-
vania na omea sui girani tana nauna nogo
tana ara aqosigira na omea levolevo tapala i ka
levugaqira i Sukot mi Saretan i laona na Poi ni
Jordan.

⁴⁷ Ma Solomon e tau goto tovoa na mamavaqira na omea sui girani ara aqosiginia na tapalamila rongona ara danga sosongo vaga sagata ia, me vaga ia, me tau goto dona kesa e koegua na mamavaqira.

⁴⁸ A Solomon e raigira goto kara aqosiginigotoa na qolumila na vangana i laona na Vale Tabu: na belatabu, ma na bela i tana ara savoria na bredivania God,

⁴⁹ mi tugira tu sangavulu na gai qolumila na mani molodatoana na bilona bulu iruiru ara tû i matana na Nauna Tabu Loki Sosongo, ara tu tsege tabana i ata mara tu tsege tabana i vava; ma na latsena gai ma na na bilo gana na molotsavuana na bulu iruiru i laona, ma na kapi,

⁵⁰ ma na bilo, ma na gai na matesiana na bulu iruiru, na popo, ma na tseu na molotsavuana na bulunagai uruuru, ma na tapala gana na karoginiana na madaova gagâ; ma na tapala gana na sasaina na matsapana na Nauna Tabu Loki Sosongo, migira goto na matsapana na Vale Tabu. Ma na vangana sui girani ara aqosiginigira moa na qolumila.

⁵¹ Mi kalina a Solomon na taovia tsapakae e suilavagini poponoa na aqona na Vale Tabu, maia e mololakagira i laona na voki gana na mani mololakâ omea i laona na Vale Tabu pipi sui lakalaka na omea aia a David na tamana e balovaninogoa na Taovia, igira nogo na siliva ma na qolumila migira goto visana na omea levelevo tavosi.

Ara Adisagea na Bokisi na Taso I Laona na Vale Tabu

(2 Turupatu Dato 5:2–6:2)

¹ Mi muri maia Solomon na taovia tsapakae e mologoko vanigira pipi sui na ida tana puku ma na duli tana Israel popono, kara saimai sui lakalaka i matana aia i Jerusalem, rongona kara adivanoa nina Bokisi na Taso na Taovia tû i Sion na Verana a David, ma kara ba moloa i laona na Vale Tabu.

² Migira sui lakalaka ara saimai sui tana tagu e laba na Dani Tabu na Babale tana vula ara soaginia Etanim.*

³ Mi kalina ara labamai sui nogo igira na tinoni lokiloki, migira na manetabu ara tû mara tsebakaea na Bokisi na Taso,

⁴ mara kalagaivanoa i laona na Vale Tabu. Migira na Levite ma na manetabu ara adivanogotoa na Valepolo tana e totu na Taovia me pipi sui na vangana, mara ba moloa i laona na Vale Tabu.

⁵ Ma Solomon na taovia tsapakae kolugira na toga sui ni Israel ara saikolumai i matana na Bokisi na Taso, mara gini savori-kodoputsa na sipi ma na buluka, mara danga sosongo me utu na tsokoraeaqira.

⁶ Mi muri, migira na manetabu ara kalagaisagea na Bokisi na Taso i laona na Vale Tabu mara ba moloa tana Nauna Tabu Loki Sosongo, i ka vavaqira kaira na nununa na angelo.

⁷ Ma na tatakatsina ka rapoqira ara tsavu poponoa na bokisi mi kaira goto na gai ara

---

* **8:2 8:2** Etanim aia na soana na vula tû tana levugana na September me tsau tana levugana na October.

kalagaiginia.

⁸ Mi kaira na gai kaira ara ka katsi sosongo, me tangomana moa na morosiana ka isuisuqira ti vaga na ba tû i matana tsotsodo na Nauna Tabu Loki Sosongo, me tagara goto sa nauna segeni. Ma na gai na kalagai kaira ara ka tototu moa i tana me tsau mai i dani eni.

⁹ Me tagara goto sa omea tavosi ke totu i laona na Bokisi na Taso, kaira moa na pavavatu aia Moses e molosagekaira i laona kalina aia e totu tana Vungavunga Sinai, tana tagu kalina na Taovia e naua na vaitasogi kolugira na tinoni ni Israel kalina igira ara mololea na Ejipt.

¹⁰ Mi kalina igira na manetabu ara rutsu tania na Vale Tabu, me tavongani tsunamai na parako marara e gini marara na mararana angaanga na Taovia, me dangali poponoa na Vale Tabu,

¹¹ me toravia na mataqira na manetabu mara tau goto tangomana na sagevisu i laona na Vale Tabu ma na nauana niqira aqo tabu.

¹² Mi tana ma Solomon e nonginongi me tsaria: “Igoe nogo Taovia o moloa na aso tana masaoka, migoe o vili segenimu goto ko totu i laona na parako ma na rodo pulipuli.

¹³ Mi kalina ia inau au logosuinogoa vanigo kesa na valemu rereidou sosongo, na nauna i tana igoe ko totu kalavata na dani ma na dani.”

*A Solomon e Goko Vanigira na Toga
(2 Turupatu Dato 6:3-11)*

14 Mi kalina igira na toga ara tutû moa i tana, maia Solomon na taovia tsapakae e pilo bâ i koniqira, me nongia God ke tabugira.

15 Maia e tsaria, “!Tsonikaea na Taovia na God ni Israel! Aia e manalinogoa nina veke e nauvania a David na tamaqu kalina e tsaria,

16 ‘Tuturiga tana tagu inau au adirutsumigira niqu tinoni tania na Ejipt, minau au tau vati vilia moa ke kesa na vera i laona na kao popono tana Israel i tana kara logo vaniau kesa na valetabu i tana kara mai samasama vaniau. Migoe moa a David inau au viligo ko tagaovigira niqu tinoni gira.’ ”

17 Ma Solomon e goko babâ me tsaria, “Aia nogo a David na tamaqu, e padanogoa laka ke logoa kesa na valetabu agana na samasama vaniana na Taovia na God ni Israel,

18 ma na Taovia e tsarivania, ‘Eo, e dou sosongo igoe o ngaoa ko logo vaniau inau kesa niqu valetabu,

19 migoe moa e utu saikesa ko logoa. Maia moa na dalemu, na dalemu segeni nogo igoe, aia nogo sauba ke logoa niqu vale tabu.’

20 “Ba, mi kalina ia, ma na Taovia e manalinogoa nina veke. Minau au tugunogoa na tamaqu mau lia na taovia tsapakae tana Israel, mau logosuinogoa na Vale Tabu agana na samasama vaniana na Taovia na God ni Israel.

21 Mau mologotoa kesa na nauna i laona na Vale Tabu agana na moloana na Bokisi na Taso i tana ara ka totu kaira na pavavatu na vaitasogi aia na Taovia e naua kolugira na mumuada kalina aia e adirutsumigira tania na Ejipt.”

*Nina Nonginongi a Solomon
(2 Turupatu Dato 6:12-42)*

²² Mi tana, mi mataqira na toga sui ma Solomon e bâ me tû i matana na belatabu me abedatoa na limana,

²³ me nonginongi me tsarivaganana, “!Igoe Taovia God ni Israel, e tagara goto sa god ke vaga igoe ke totu i gotu i baragata se i lao ieni i barangengo! Igoe o manalidoua nimu tabana na vaitasogi o naua kolugira nimu tinoni, mo saua nimu galuve vanigira kalina igira ara rongomangamu dou igoe tana tobaqira popono.

²⁴ Migoe o manalinogoa na veke igoe o nauvania a David na tamaqu. Eo, mi dani eni ara manatovu nogo pipi sui na tsaqina goko igoe o tsarivania.

²⁵ Mi kalina ia, Taovia God ni Israel, inau au nongigo ko manaligotoa kesa segeni goto nimu veke o nauvania na tamaqu, kalina igoe o tsarivania, ‘Pipi kalina sauba ke kesa nogo vidaqira na kukuamu igoe ke adidatoa babâ nimu aqotagao me ke lia na taovia tsapakae tana Israel, ti vaga igira kara rongomangaqu dou inau vaga nogo igoe o naua.’

²⁶ Mi kalina ia, igoe na God ni Israel, ko naua ma kara manatovu sui pipi na omea igoe o vekenogoa vania a David na tamaqu ma nimu maneaqo dou igoe.

²⁷ “?Me laka sauba igoe God ko totu manana nomoa ieni i barangengo? ?Ti vaga na lokina na baragata popono ke tau tugugo igoe, me ke koegua ti sauba ke tugugo na Vale Tabu inau au logoa vanigo?

²⁸ Taovia niq̄ God, inau nimu maneaq̄o. Au nongigo ko rongomia niq̄ nonginongi, mo ko sauvaniau na omea inau au nongia i konimu i dani eni.

²⁹ Ko reitutugudoua na Vale Tabu iani na dani ma na bongi, na nauna iani igoe nogo o vilia ke lia gana na mani samasama vaniamu. Mo ko rongomiau pipi kalina ti kau aromai vania nimu Vale Tabu ma kau nonginongi vanigo.

³⁰ Ko rongomia niq̄ nonginongi ma niq̄ira nonginongi goto igira nimu tinoni pipi kalina ti vaga igira kara aromai vania na nauna iani ma kara nonginongi vanigo. Tû tana veramu i baragata ko rongomigami mo ko padalegira nimami sasi.

³¹ “Mi kalina ti vaga kara keli vania kesa tinoni laka aia e naua kesa na omea seko vania kesa kulana, ma kara adimaia i matana nimu belatabu i laona na Vale Tabu iani, rongona ke vatsa laka aia e tau tsukia na sasi ara keliginivania,

³² migoe Taovia, tû i baragata ko rongomia mo ko vilekedoua niq̄ira sasaga nimu tinoni aq̄o, mo ko kedea vaga e ulagana aia e tsukia na sasi, mo ko nusilea aia e tinoni dou me tau tsukia sa sasi.

³³ “Mi kalina ti vaga kara tû igira gaq̄ira gala ma kara tuliusigira nimu toga ni Israel rongona ara sasi i matamu igoe, mi muri, ti vaga igira kara pilotoba tugua, ma kara mai i matamu igoe tana Vale Tabu iani, ma kara nongigo ko padalea niq̄ira sasi,

³⁴ migoe tû i baragata ko rongomia niq̄ira nonginongi, mo ko padalea niq̄ira sasi igira nimu tinoni ni Israel, mo ko adivisumaigira tugua tana

kao igoe o saunogoa vanigira na mumuaqira.

³⁵ “Mi kalina igoe ko tongo kapusia na usa rongona igira nimu tinoni ara sasi i matamu, mi muri, kalina ti kara padasavi ma kara arobatugua vania na Vale Tabu iani, ma kara molot-sunali segeniqira, ma kara nonginongi vanigo,

³⁶ migoe tû i baragata ko rongomia niqira nonginongi, mo ko padale vania nina sasi na taovia tsapakae, ma niqira sasi igira na toga ni Israel, mo ko sasanigira na nauana na omea e goto i matamu igoe. Mi muri, ti igoe Taovia, ko moloa ke tumu na usa tana nimu kao igoe, aia o saunogoa vanigira nimu tinoni kara tamanina sailagi.

³⁷ “Mi kalina ti vaga ke liu na uvirau tana veramami, se na liuna na lobogu, se na paparana na guguri ke rangi sekoligira na uta, se kara laba na alaala popono na kipo ma kara gani matesigira na omea tsutsuka sui, se kara laba gaqira gala nimu tinoni ma kara sekoligira, se ke gadovigira na lobogu seko se na masagi loki,

³⁸ migoe ko rongomia niqira nonginongi. Mi kalina ti vaga ke kesa i laoqira nimu tinoni ni Israel se na toga popono kara reigadovia laka ara sasi ma kara padasavi, ma kara aromai vania nimu Vale Tabu ma kara abedatoa na limaqira tana nonginongi vanigo,

³⁹ migoe ko rongomia niqira nonginongi. Tû tana veramu i baragata ko rongomia niqira nonginongi, mo ko padalea niqira sasi, mo ko sangagira. Igoe segeni moa o donaginia nina papada e totupopoi i laona tobana pipi tinoni,

mo ko nauvania pipi tinoni vaga e ulagana na omea aia e naua,

⁴⁰ rongona igira nimu tinoni kara gini tango-mana na rongomangamu dou tana tagu popono ara totu tana kao igoe o saunogoa vanigira na mumuaqira.

⁴¹⁻⁴² “Me ti vaga kesa na tinoni ni veratavosi aia e totu kesa tana vera ao sosongo, ke rongomia gamu tangirongo ma na omea loki sui igoe o aqosigira i laoqira nimu tinoni segeni nogo, maia ke mai me ke sangâ na samasama vaniamu ma na nonginongi tana Vale Tabu iani,

⁴³ migoe Taovia, ko tabegotoa nina nonginongi na tinoni vaga ia. Tû i gotu i baragata tana o mauri igoe, ko rongomia nina nonginongi mo ko nauvania na omea aia e ngasuginigo ko nauvania, rongona ti igira na toga sui tana barangengo popono kara gini donaginigo, ma kara gini rongomangamu, vaga nogo ara naua igira nimu tinoni ni Israel. Mi tana sauba kara gini donaginia laka na Vale Tabu iani inau au logoa, i tana nogoria e dou kara mai na tinoni sui ma kara samasama vanigo igoe.

⁴⁴ “Mi kalina ti vaga igoe ko ketsaligira nimu tinoni kara vano na vailabugi koluaqira gaqira gala, mi tana tagu vaga goto ia, ti vaga kara tû ma kara nonginongi vanigo, miava moa tana ara totu ti kara aromai kalea na verabau iani aia igoe o vilinogoa, ma na Vale Tabu iani inau au logo vanigo,

⁴⁵ migoe ko rongomia niqira nonginongi. Tû i gotu i baragata ko rongomia niqira nonginongi, mo ko sangagira ke gini managaqira.

⁴⁶ “Mi kalina ti vaga igira nimu tinoni kara sasi i matamu igoe, me tagara goto ke kesa ke tau dona na nauana sa sasi, me ti vaga tana koremu loki igoe ko tamivanigira gaqira gala kara tuliusigira ma kara raqa tsekagira bâ kesa tana vera segeni, atsa moa ti na vera ia ke ao sosongo,

⁴⁷ migoe ko rongomia moa niqira nonginongi nimu tinoni. Me ti vaga tana vera ao nogo ia i tana igira ara totu tseka, kara tû ma kara pilotoba ma kara nonginongi vanigo, ma kara koevulagia i matamu na lokina niqira sasi ma niqira tsutsukibo ara naua, migoe Taovia ko rongomia niqira nonginongi.

⁴⁸ Me ti vaga i laona na vera ao ia, igira nimu tinoni kara padasavi ma kara pilotoba manana, ma kara aromai kalea na kao iani igoe nogo o saua vanigira na mumuamami, ma na verabau iani igoe o vilinogoa, ma na Vale Tabu iani inau au logoa vanigo,

⁴⁹ mi tana ko rongomia niqira nonginongi. Tû tana veramu i gotu i baragata ko rongomigira mo ko galuegira.

⁵⁰ Ko padale vanigira pipi sui niqira sasi ma niqira petsakoe ara naua vanigo, mo ko naua migira gaqira gala kara tobadou vanigira.

⁵¹ Igira ara nimu tinoni segeni nogo igoe, mo adirutsumigira tania na Ejipt, i laona na umu romaroma.

⁵² “Taovia God inau au nongigo tana nimu galuve ko irovigira dou nimu tinoni ni Israel kolua gaqira taovia tsapakae, mo ko rongomia niqira nonginongi tana tagu sui moa ti vaga kara

nongigo ko sangagira.

⁵³ Igoe nogo o vilivotagira i laoqira na tinoni sui kara lia nimu tinoni segeni, vaga nogo igoe o katevulagia tana mangana a Moses, nimu maneaqo kalina igoe o adirutsumigira na mu-muamami tania na Ejipt.”

Na Susuina Nina Nonginongi a Solomon

⁵⁴ Mi kalina a Solomon e nonginongi sui vania na Taovia, maia e tudato i matana na belatabu, tana nauna aia e tsuna tuturu me abedatoa na limana vania God.

⁵⁵ Me goko dato me nongia God ke vangalaka vanigira sui igira ara saikolu i tana. Me tsarivaganana,

⁵⁶ “Tsonikaea na Taovia aia e sauva nina rago vanigira nina tinoni, vaga aia e vekenogoa ke naua. Aia e manaligira sui nogo na veke e naua ginia na mangana a Moses nina maneaqo.

⁵⁷ Maia na Taovia nida God ke totu i konida, vaga nogo aia e totu kolugira na mumuada; me ke laka goto na mololeada se na tsonikidada.

⁵⁸ Maia ke naua migita ka rongomangana sailagi, rongona ka gini tangomana pipi kalina na mauri vaga nogo aia e ngaogita ka mauri, ma ka muridougira pipi sui na ketsa ma na vali aia e sauvanigira nogo na mumuada.

⁵⁹ Maia na Taovia nida God ke padatugua pipi kalina na nonginongi iani ma na omea girani inau au nongia i konina. Maia ke galuvegira sailagi na tinoni ni Israel ma niqira taovia tsapakae tana omea sui igira ara kilia pipi dani tana mauriqira.

⁶⁰ Me vaga ia ti igira na puku tavosi sui tana barangengo popono kara donaginia laka na Taovia aia segeni e God, me tagara goto sa god tavosi.

⁶¹ Migamu nina tinoni nogo ia, ma nimui ago kamu totukakai kalavata i konina na Taovia nida God, ma kamu muridougira pipi sui nina ketsa ma nina vali, vaga nogo igamu amu naua i dani eni.”

*Na Tabuana na Vale Tabu
(2 Turupatu Dato 7:4-10)*

⁶² Mi muri, maia Solomon na taovia tsapakae migira na toga sui ara totu tana ara savorigira na kodoputsa vania na Taovia.

⁶³ Aia e savorigira ara 22,000 na buluka, me 120,000 na sipi vaga na sausau tangomana na tinoni na ganipatâ na turina. Me vaga ia, ma na taovia tsapakae kolugira sui nina toga ara tabua na Vale Tabu.

⁶⁴ Mi tana dani nogo ia, maia e tabugotoa na levugana na pakoka e totu i matana na Vale Tabu, mi muri maia e savori-kodokodo tana nauna nogo ia, me saugotoa na savori na uiti, ma na paparina serega na buluka ma na sipi gana na sausau tangomana na tinoni kara ganipatâ na turina. Aia e nauvaganana ia rongona na belatabu tapalamila e tetelo lê, me tau tugua na sausau danga sosongo vaga gira.

⁶⁵ Mi tana i matana na Vale Tabu ia, ma Solomon migira na toga sui ni Israel ara lokisia na Dani Tabu na Babale i laona e vitu na dani popono. Mara sai danga sosongo na tinoni tû

tana Matana Sautu i Hamat tabana i vava, me tsau bâ tana vovotana na Ejipt tabana i ata.

⁶⁶ Mi tana alunina dani, ma Solomon e votagira na toga kara visu i veraqira. Migira sui ara tsonikaea na taovia tsapakae mara visu i veraqira tana magemage rongona na vangalaka sui aia na Taovia e sauvania a David nina maneaqo, migira nina tinoni ni Israel.

9

God e Laba Vanitugua a Solomon (2 Turupatu Dato 7:11-22)

¹ Mi kalina a Solomon e logosua na Vale Tabu ma na valena segeni, me pipi gira sui na omea aia e ngaoa na logoana,

² ma na Taovia e laba vanitugua vaga e nauvania i Gibeon tana idana.

³ Ma na Taovia e tsarivanja, "Inau au rongominogoa nimu nonginongi. Mau baloa na Vale Tabu iani igoe o logoa vaga na nauna i tana na tinoni kara mai sailagi na samasama vaniau. Inau sauba kau matalia ma kau reitutugu sailaginia.

⁴ Me ti vaga igoe ko aqodou vaniau tana sasaga goto ma na tobalaka vaga nogo e naua a David na tamamu, mo ko muridougira niqû ketsa mo ko naugira pipi sui na omea inau au ketsaliginigo ko naua,

⁵ minau sauba kau manalia na veke au nauvania a David na tamamu, kalina inau au tsarivanja laka igira na kukuana nogo ia kara tagao sailagi tana Israel.

⁶ Me ti vaga igoe migira na kukuamu kamu mololea na muriaqu inau, ma kamu petsakoe ma kamu tau murigira na ketsa ma na vali inau au molovanigamu nogo, ma kamu tû ma kamu samasama vanigira na god tavosi,

⁷ mi tana minau sauba kau tsialigigira niqu tinoni ni Israel tania na kao inau au saunogoa vanigira. Me sauba kau vanoligi tanigotoa na Vale Tabu iani aia au vasini baloa ke lia na nauna i tana kara mai samasama vaniau igira na tinoni. Migira na tinoni pipi tana nauna sui sauba kara gilugamu igamu na Israel ma kara peagamu lê.

⁸ Na Vale Tabu iani sauba kara toroutsania migira sui ara liu tavetada ieni sauba kara novo loki ma kara gini beke ma kara veisuâ, 'Laka nagua sagata na rongona ti na Taovia e nauvaganana vania na kao iani ma na Vale Tabu iani?'

⁹ Migira na tinoni sauba kara gokovisu ma kara tsarivaganana, 'Rongona nogo igira ara tsoniki-dana na Taovia niqira God, aia e adirutsumigira na mumuaqira i sau tania i Ejipt. Mara tû mara tavongani pilo bâ vanigira na god tavosi mara samasama vanigira. Maia nogoria na rongona ti na Taovia e moloa ke labavanigira na omea seko vaga gira.' "

*Nina Vekesai a Solomon Kolua a Hiram
(2 Turupatu Dato 8:1-2)*

¹⁰ A Solomon e adia e rukapatu na ngalitupa na logosuiana na Vale Tabu ma na valena segeni.

¹¹ Maia Hiram na taovia tsapakae ni Tire e sau lea vania a Solomon na gai na sida ni Lebanon ma na aru ma na qolumila sui vaga aia e ngaoa

vania nina aqo. Mi kalina e sui na aqo ia, ma Solomon na taovia tsapakae e tusu lea vania a Hiram e rukapatu na vera tana vovotana na kao ni Galilii.

¹² Mi kalina a Hiram e ba reigira na vera gira, maia e sove tanigira.

¹³ Me mai konina a Solomon me tsarivania, “! Kulaqu, laka e vaga lê nogoria na vera igira o saugira vaniau igoe!” Maia nogoria na rongona te ara soaginia tana nauna ia i Kabul* tsau mai i dani eni.

¹⁴ Ma Hiram e saunogoa vania a Solomon liusia vati toga na kilo na mamavana na qolumila.

*Visana goto na Omea e Naua a Solomon
(2 Turupatu Dato 8:3-18)*

¹⁵ A Solomon na taovia tsapakae e gini aqo nina mane rarai na logoana na Vale Tabu ma na valena segeni, ma na atsaniana na qouna tabana i longa na verabau, ma na logoana na baravatuna na verabau ia. Me gini aqo goto igira tana logovisuana tugua na verabau ni Hasor, mi Megido, mi Geser.

¹⁶ Na taovia tsapakae ni Ejipt e bokia i sau na vera ni Geser me tangolia, me matesigira sui lakalaka na tinonina me mololakena na verabau ia. Mi muri maia e sauvania na dalena ngiti vangalaka na tauga kalina aia e taugâ a Solomon,

¹⁷ maia Solomon e logo visutugua na vera ia. Ma Solomon e aqoginigira goto nina mane rarai na logo visuana na vera ni Bet Horon i Lao,

---

* **9:13 9:13** Na soa Kabul tana goko Hibru e tangi vaga ‘tau tugua sa omea’.

18 mi Baalat mi Tamar tana legai mangu ni Juda,

19 migira goto na vera i tana e mololakagira nina omea levolevo, migira goto na vera i tana ara totu nina ose ma nina terê, me pipi sui goto na omea aia e ngaoa na logoana i Jerusalem, mi Lebanon, miava moa i laona na vera sui i tana aia e tamanina.

20-21 Migira nina maneaqo rarai a Solomon igira nogo na kukuaqira na tinoni ni Kanaan igira na Israel ara tau matesigira i sau kalina ara laua niqira kao. Igira nogo na Amor, ma na Het, ma na Peres, ma na Hivi ma na Jebus, ma na kukuaqira igira ara aqo tseka babâ moa me tsaumai i dani eni.

22 Ma Solomon e tau malatsekagira na tinoni ni Israel. E mologira kara lia nina mane vaumate, ma gaqira taovia nina mane vaumate, ma na mane tagaovi terê, ma na mane sage tana ose na vailabu.

23 Me mologira ara 550 nina mane sasanga kara tagaovigira na maneaqo rarai, igira ara naua na aqo vaga e pedea a Solomon kara naua.

24 Mi kalina na tauna a Solomon, aia na dalena na taovia tsapakae ni Ejipt, e mololea na Verana a David, me ba totu tana vale aia Solomon e logo vaninogoa, mi murina ia, ma Solomon e atsanina na qouna tabana i longa na verabau ia, me lolovera goto tana.

25 Me tolu kalina i laona kesa na ngalitupa ma Solomon e savorigira tana belatabu aia e logo vaninogoa na Taovia na savori-kodokodo ma na sausau tangomana na tinoni kara ganipatâ na

turina. Me kodogotoa na buluna na gai uruuru vania na Taovia. Mi tana maia e suilavaginia na logoana na Vale Tabu.

²⁶ Ma Solomon e kavigira danga na vaka i Esiongeber aia e totu i ligisana i Elat, tana liligina na Mangalona ni Aqaba tana kao ni Edom.

²⁷ Maia Hiram e molo bâ gira visana nina mane ara dona sosongo na aqo tana vaka mara lavu na liu tana nauna ia, kara aqo kolugira nina mane na vaka a Solomon.

²⁸ Mara votu mara bâ i Opir tana ara tsaia na qolumila, mara adivisumai vania a Solomon e liusia e sangavulu vati toga na kilo na qolumila.

10

Na Daki Taovia ni Seba e Mai Na Tsigoviana a Solomon

(2 Turupatu Dato 9:1-12)

¹ Ma na daki taovia ni Seba e rongomia gana tangirongo a Solomon, maia e tû me aligiri na vano i Jerusalem, rongona e ngaoa ke tovolea nina sasaga a Solomon me ke veisuaginia visana na torogoko utugana.

² Maia e adigira ara danga sosongo nina tinoni aqo ara dulikolua, migira goto na kamelo ara lutsangigira na papasa sisigini, ma na vatu angaanga loki matena ma na tsupu loki na qolumila. Mi kalina e mai laba i konina a Solomon, maia na daki taovia ni Seba e veisuâ a Solomon pipi na torogoko vaga aia e pada ke veisuaginia.

³ Maia Solomon e tuguvisugira sui pipi nina torogoko aia na daki taovia e veisuaginia. Me

tagara goto kesa na omea ke utugana vania na nusirongona.

⁴ Ma na daki taovia ni Seba e rongomia nina goko sasaga sosongo a Solomon, me reigotoa na valena loki aia e logoa.

⁵ Me morosigira sui na mutsa ara totu tana nina bela na mutsa, ma na sasaqira tana ara totu igira nina mane sasanga, ma niqira aqo ara naua ma na poloqira ara sagelia igira ara aqo tana valena, migira goto ara aqo tana adimutsa mai vaniana tana tagu na mutsa sai, ma na kodoputsa dangadanga aia e savorigira i laona na Vale Tabu. Maia e gini beke me datokesa na mamagona na reiaqira na omea vaga girani.

⁶ Maia e tû me goko vaga vania a Solomon me tsaria, “!Na omea sui inau au rongomia kalina au totu moa i veraqu tana rongomu igoe ma nimu sasaga loki ara mana sui lakalaka!

⁷ Mau tau moa vati tutunina inau poi kalina au mailaba ieni mau reiginia na mataqu segeni. Ma na omea au rongomia ara turupatuna vaniau e tsaurae lê moa, ma nimu sasaga loki ma na vangana nimu tamani ara danga sosongo liusia bâ na omea igira ara gini turupatuna vaniau.

⁸ !E dou sosongo rago nomoa vanigira na taumu igoe! !Me dou sosongo goto vanigira nimu tinoni aqo igira ara totu kolugo sailagi, mara rongomi sailaginia pipi nimu goko sasaga o tsaria!

⁹ !Tsonikaea na Taovia nimu God! Aia e sauvalu-lagia laka aia e reingaogo igoe te e mologinigo ko lia gaqira taovia tsapakae na tinoni ni Israel. Mi tana rongona e totu saviliu nogo nina galuve

vanigira na Israel, te aia na Taovia e mologinigo mo lia gaqira taovia tsapakae, rongona igoe ko gini vaturia na goto ma na pedelaka i laoqira nimu toga.”

¹⁰ Mi tana, maia e saugira vania a Solomon na vangalaka aia e adimainogoa: e liusia e vati toga na kilo na qolumila, ma na tsupu loki na papasa sisigini dou ma na vatu angaanga loki matena. Ma na dangana na papasa sisigini dou vaga e saua na daki taovia ni Seba vania a Solomon na taovia tsapakae, a Solomon e tau vati adia na dangana vaga ia konina kesa sa dani.

¹¹ Migira nina vaka a Hiram, igira ara adivi-sumai na qolumila talu i Opir, ara adigotoa na tsupu loki kesa na vatana na gai e dou vania na gini katsu omea levo, ma na vatu angaanga loki matena.

¹² Maia Solomon e gini aqo na gai girani na nauginiana na mani tatango i laona na Vale Tabu mi laona na valena segeni goto ia, me aqosiginigotoa na itai tatangi ma na tuqulu vanigira ara dona na taiana. Ma na vatana na gai dou sosongo vaga ia e utu goto na reiana tugua sa dani.

¹³ Ma Solomon na taovia tsapakae e sauvania na daki taovia ni Seba pipi na omea sui aia e nongia i konina. Me paboginigotoa danga na vangalaka tavosi vaga aia e lavu na nauana. Mi muri, ma na daki taovia ia kolugira nina tinoni ara dulikolumaia ara tû mara visutugua i Seba.

*Nina Tamani Danga a Solomon
(2 Turupatu Dato 9:13-29)*

¹⁴ Mi laona pipi ngalitupa a Solomon e tau kuti na adiana gana ngongo rukapatu tolu toga na kilo na qolumila,

¹⁵ me paboginigotoa na qolo aia e adia tana takisi koniqira na mane kavogolo, ma na qolo botsa koniqira na tinoni tsabiri, ma na koluqolo ara sauvia igira na taovia tsapakae tana Arabia, migira sui goto na taovia tagao butona na momoru pipi sui tana nauna babâ i tana aia e tagaovi kaputia.

¹⁶ Ma Solomon e aqosigotoa ruka sangatu na tako loki, me pipi kesa ara baruginia e varangisia e vitu kilo na qolumila.

¹⁷ Me aqosigira goto e tolu sangatu na tako tetelo dodo, me pipi kesa ara baruginia e varangisia e ruka kilo na qolumila. Maia e mololakagira na tako sui girani i laona na voki ara soaginia na Voki na Legai ni Lebanon.

¹⁸ Maia e aqosigotoa kesa na sasana na totukae e loki sosongo. Ma na turina e baruginia na livona na elepani ma na turina e baruginia na qolumila laka saikesa.

¹⁹⁻²⁰ Ma na sasana na totukae ia e tamanina e ono na mani tsotsokae bâ i konina, mi tana isuisuna pipi na mani tsotso tabana mi tabana ara moloa kesa na nununa na laeone. Me tugira sui kolu ara tu sangavulu ruka na nununa na laeone. Mi tabana i murina na sasana na totukae ara moloa na nununa na lovana na buluka mane, mi liligina na limana ruka tabana ara moloa na nununa na laeone. Me tau goto vati totu i laona sa vera loki kesa na sasana na totukae vaga iani.

²¹ Igira sui pipi nina tseu na inu a Solomon ara

aqosiginia na qolumila, migira sui na vangana gana na mutsa ara totu i laona na Voki na Legai ni Lebanon ara aqosiginigira na qolumila laka. Mara tau goto aqosiginia sa omea na siliva rongona tana taguna e taovia tsapakae a Solomon ara tau padalokia na siliva.

²² Me tamanigira goto danga na vaka ara dona na votu i mao ao, mara votu kolugira nina vaka a Hiram. Me pipi tolu ngalitupa igira nina vaka a Solomon ara visumai, mara adimaivania na qolumila, ma na siliva, ma na livona na elepani, me ruka vatana na tsuatsua.

²³ Maia Solomon e tamani omea danga sosongo me sasaga loki liusigira sui lakalaka na taovia tsapakae tavosi.

²⁴ Migira sui na tinoni i laona na barangengo popono ara ngaoa laka kara mai i konina a Solomon na rongomiana nina goko sasaga sosongo aia God e sauvaninogoa.

²⁵ Me pipi gira igira ara mai na rongomi vataviana ara adimai vania na vangalaka, igira nogo na omea ara aqosiginia na siliva ma na qolu, ma na polo sagesage rereidou, ma na sagore gana na vailabu, ma na papasa sisigini dou, me visana goto na ose ma na asi. Me laba babâ vaga ia i laona pipi na ngalitupa.

²⁶ Ma Solomon e pabogira na dangana nina terê ma nina ose gana na vailabu. E tamanigira ara sangavulu vati sangatu na terê, me sangavulu ruka toga na ose. Visana vidaqira e mologira kara totu i Jerusalem, me visana e mologira bamai tana verabau tavosi.

²⁷ Mi tana tagu popono a Solomon e tagao ma na siliva ara danga moa vaga na vatu lê, ma na gai na sida ni Lebanon ara danga vaga moa na gai lê bamai i tuana na vungavunga tana Juda.

²⁸ Migira nina maneaqo na taovia tsapakae ara tagaovia na aqona na voliaqira na ose i Musri mi Silisia,

²⁹ ma na terê ara talumai i Ejipt. Ma na matena kesa na terê e ono sangatu tavina na siliva, me kesa na ose e kesa sangatu tsege sangavulu tavina na siliva. Mara tagaovigotoa na aqona na tsabiriaqira vanigira niqira taovia tsapakae na Het ma na Siria ma na matena ara kilia e atsa kolua na matena ara voliginia tana idana.

11

A Solomon e Piloligi Tania God

¹ A Solomon e ngao daki sosongo me adigira danga na daki ni veratavosi. Mi murina kalina aia e tauga nogoa na dalena daki na taovia tsapakae ni Ejipt, e taugagira goto visana na daki ni Het, ma na daki ni Moab, mi Amon, mi Edom, mi Sidon goto.

² Maia Solomon e taugagira moa na daki ni veratavosi atsa moa na Taovia e moloketsa vanigira nogo na Israel kara laka na taugalalo i laoqira na tinoni vaga gira, rongona kara tau tubulaginigira ma kara gini piloligi tania ia ma kara samasama vanigira na god tavosi.

³ A Solomon e taugagira ara vitu sangatu na daleqira daki na taovia tsapakae, me tamanigo-toa e tolu sangatu na savana lê. Tana rongogira nogo igira ti aia Solomon e gini piloligi tania God,

⁴ mi kalina aia e tuqatuqa nogo igira ara tangomana nogo na raqaana tana samasama vaniaqira niqira god igira na veratavosi. Maia Solomon e tau nogo totu kalavata i konina na Taovia nina God vaga aia David na tamana e naua.

⁵ Aia e samasama vania ko Astarte niqira god daki na Sidon, me vania a Molek na god marasibiga ni Amon.

⁶ Ma Solomon e naua na omea e sasi i matana na Taovia, me tau mana vania vaga nogo a David na tamana e naua.

⁷ Mi kelana na vungavunga e pala tabana i longa vania i Jerusalem, aia e logoa kesa na vale gana na samasama vaniana Kemos, na god marasibiga ni Moab, me kesa na vale goto na mani samasama vaniana a Molek na god marasibiga ni Amon.

⁸ Maia e logogira goto visana na vale na mani samasama i tana igira na tauna ni veratavosi kara vano na kodoana na bulunagai uruuru ma kara savoria na kodoputsa vanigira niqira god segeni.

⁹⁻¹⁰ Me atsa moa ti na Taovia na God ni Israel e laba vaninogoa a Solomon e ruka kalina me ketsalia ke laka na samasama vaniaqira na god tavosi, maia Solomon e tau moa rongomangana na Taovia, me piloligi tania moa aia. Mi tana maia na Taovia e kore sosongo vania a Solomon

¹¹ me tsarivania, "Tana rongona nogo igoe o tû mo kutsi mananâ nimu vekesai o naukolouau mo tau murigira niqû ketsa, minau au vekevanigo laka sauba kau aditsunago igoe tania nimu aqo taovia tsapakae, ma kau sauvania kesa vidaqira

igira nimu mane sasanga.

¹² Mi tana rongona moa a David na tamamu, te e gini tagara kau tau naua na omea iani kalina igoe o mamauri moa, me sauba kau naua nomoa tana tagu kalina ke lia na taovia tsapakae na dalemu.

¹³ Me utu moa kau adiligi popono tania na dalemu na aqotagao; sauba kau molovania aia ke tagaovia moa kesa puku tana rongona a David niq̄u maneaq̄o dou, mi tana rongona goto na Jerusalem, aia na verabau au vilinogoa ke lia niq̄u tamani segeni inau.”

Igira Gana Gala a Solomon

¹⁴ Mi tana ma na Taovia e naua, maia Hadad aia kesa tana puku taovia tsapakae ni Edom e vaigalagi kolua a Solomon.

¹⁵⁻¹⁶ Tana tagu ida nogo kalina a David e tulusigira na Edom, maia Joab na taovia tagao vanigira na alaala nina mane vaumate e vano i Edom na qiluaqira na tinoni ara mate i tana. Ma Joab ma niqira mane ara totuvisu i Edom i laona e ono na vula, mi tana tagu ia igira ara matesigira na mane sui lakalaka i laona na Edom,

¹⁷ maia moa a Hadad me visana nina maneaq̄o na tamana igira goto na mane ni Edom ara tsogovano i Ejipt. Mi tana tagu ia, ma Hadad e baka tetelo moa.

¹⁸ Igira ara mololea i Midian mara ba tsau i Paran, mi tana mara visana goto na mane ara tsarimuriqira. Mi muri migira ara vano i Ejipt mara ba laba i konina na taovia tsapakae. Maia nogo e sauvania a Hadad kesa turina kao me kesa na vale, me sauvanigotoa visana na mutsa.

¹⁹ Mi tana ma Hadad e lia gana sai dou sosongo na taovia tsapakae ni Ejipt, maia na taovia tsapakae e tû me sau na togana vania a Hadad ke taugâ, aia na tasina ko Tapenes na daki taovia.

²⁰ Ma na daki ia e vasuvania a Hadad kesa na dalena mane a Genubat na soana, maia na daki taovia e kutisaikolugira na dalena na taovia tsapakae.

²¹ Mi kalina a Hadad e totu moa i Ejipt me rongomia laka a David e mate nogo, me mate goto a Joab aia na taovia tagao vanigira na mane vaumate, maia Hadad e bâ me tsarivania na taovia tsapakae, “Ko tamivaniau inau ma kau visutugua i veraqu segeni.”

²² Ma na taovia tsapakae e veisuâ a Hadad, “? Egua, laka nagua moa inau au tau vati sauvanigo moa igoe ti o ngaoa na visutugua i veramu?”

Ma Hadad e gokovisu vania na taovia tsapakae me tsaria, “Tagara goto. Ko tami moa vaniau ma kau vano.” Ma Hadad e visutugua i Edom na verana segeni.

Mi kalina aia e lia na taovia tsapakae ni Edom maia e vaigalagi sailagi kolugira na Israel.

²³ Ma God e naua, maia a Reson na dalena a Eliada e vaigalagi goto kolua a Solomon. A Reson e tsogo tania gana taovia aia a Hadadeser na taovia tsapakae ni Soba,

²⁴ me lia gaqira ida kesa na alaala na mane tau muriketsa. Ma na omea vaga ia e laba tana tagu murina a David e tuliusia a Hadadeser me labumatesigira goto igira na Siria ara sanga tabana kolua a Hadadeser. Maia Reson kolugira nina alaala ara vano mara ba totu i Damaskus,

i tana igira nina mane ara molokaea me lia na taovia tsapakae ni Siria.

²⁵ Maia e vaigalagi goto kolugira na Israel tana maurina popono a Solomon.

Nina Veke God Vania a Jeroboam

²⁶ Me kesa goto na mane e lia gana gala a Solomon na taovia tsapakae, aia nogo a Jeroboam aia kesa nina mane sasanga nogo a Solomon maia na dalena a Nebat ni Sereda tana Epraim. Maia ko Serua na tinana e tinamate nogo.

²⁷ Iani nogoria e vaga na turupatuna ka niqira vaikoregi kaira a Solomon ma Jeroboam.

A Solomon e atsaniana na qou tabana i longa i Jerusalem me arago douvisutugua tana e seko na baravatuna na verabau ia.

²⁸ Ma Jeroboam aia e kesa na mane vaolu madodo sosongo, mi kalina a Solomon e reia laka a Jeroboam e malobu sosongo tana aqo, maia e moloa ke reitutugugira sui na maneaqo rarai tana ka niqira butona na kao kaira na puku konina a Manase ma Epraim.

²⁹ Me kesa dani, kalina a Jeroboam e mololea i Jerusalem me vavano i sautu, maia Ahija na propete ni Silo e tsodosegenia i sautu tana nauna mangasâ.

³⁰ Ma Ahija e tsoraligia na polona sagesage vaolu aia e sagelia, me ratsivotâ e sangavulu ruka na taratsina,

³¹ me tsarivanja a Jeroboam, “Ko adia ke sangavulu nimu taratsina, rongona na Taovia na God ni Israel e tsarivanigo nogo, ‘Inau sauba kau aditsunâ a Solomon tania nina aqo taovia

tsapakaē, minau kau molovanigo igoe ko tagaovigira ke sangavulu na puku.

³² Me ke kesa moa na puku sauba ke totuvisu vania a Solomon, tana rongona nogo a David niqū maneāqo dou, mi tana rongona goto na Jerusalem, aia na verabau au vilinogoa i laona na kao popono ni Israel ke lia niqū tamani segeni inau.

³³ Minau sauba kau naua na omea vaga ia rongona a Solomon e piloligi taniau, me ba samasama vanigira niqira god na veratavosi: igira nogo ko Astarte niqira god daki igira na Sidon; ma Kemos niqira god igira na Moab; maia Molek niqira god igira na Amon. Ma Solomon aia e tau goto rongomangaqu inau, me naua na omea e seko i mataqu, me tau goto murigira niqū ketsa ma niqū vali vaga a David na tamana e naua.

³⁴ Me sauba e utu kau adiligi popono tania a Solomon nina aqotagao, ma kau tamivania ke taovia tsapakaē poi tsau kalina ke mate. Me sauba kau nauvaganana ia tana rongona a David niqū maneāqo dou, aia au vilinogoa maia e muridougira pipi sui niqū ketsa ma niqū vali.

³⁵ Minau sauba kau adiligia na aqotagao tania na dalena a Solomon, ma kau molovanigo igoe ko tagaovigira ke sangavulu na puku,

³⁶ me sauba ke kesa lelê moa na puku kau molovisu vania na dalena a Solomon, rongona ke kesa na kukuana a David ke tangolidatoa na aqo na tagaoviana na vera ni Jerusalem, aia nogo na verabau inau au vilinogoa laka i tana nogo kara samasama vaniau.

³⁷ Migoe a Jeroboam, sauba kau molokaego mo ko lia na taovia tsapakae tana Israel, mo ko tagaovi kaputigira na vera sui moa igoe o ngaoa.

³⁸ Me ti vaga igoe ko rongomangaqu dou saikesa inau, mo ko mauri muria niqu ketsa, mo ko naua na omea e dou i mataqu vaga e naua a David niqu maneaqo, minau sauba kau totu kolugo sailagi. Minau nogo sauba kau molokaego ko lia na taovia tsapakae tana Israel, ma kau mologira na kukuamu kara adidatoa na aqo tagao i murimu igoe, vaga nogo au nauvania a David.

³⁹ Mi tana rongona moa nina sasi e tsukia a Solomon, ti inau sauba kau kedegira na kukuana a David, me utu moa ke ba saviliu.' "

⁴⁰ Mi tana ma Solomon e tovoa laka ke labu-matesia a Jeroboam, maia Jeroboam e tsogo bâ i konina a Sisak na taovia tsapakae ni Ejipt, me totu i tana poi tsau kalina e mate a Solomon.

*Na Mateana a Solomon
(2 Turupatu Dato 9:29-31)*

⁴¹ Migira sui lakalaka na omea tavosi e naua me tsaria a Solomon ma nina sasaga loki, ara maretsunagira sui i laona na papi ara soaginia
Na Turupatuna Nina Aqoaqo a Solomon.

⁴² Aia e taovia tsapakae i Jerusalem, me tagaovi kaputia na Israel popono i laona e vati sangavulu na ngalitupa.

⁴³ Maia Solomon e mate mara qilua tana Verana a David, maia Rehoboam na dalena e tugua tamana tana nina aqo taovia tsapakae.

12

Niqira Petsakoe Igira na Puku Ara Totu Tana Israel

(2 Turupatu Dato 10:1-19)

¹ Ma Rehoboam e tû me vano i Sekem, i tana igira sui lakalaka na tinoni ni Israel tabana i vava ara saikolu laka kara molokaea me ke lia niqira taovia tsapakae.

² Mi kalina a Jeroboam na dalena a Nebat, aia e vano i Ejipt na tsogo taniaa a Solomon na taovia tsapakae, e rongomia na turupatu iani, maia e tû me mololea i Ejipt me visumaitugua tana Israel.

³ Migira na tinoni tana puku tabana i vava ara mologoko bâ vania a Jeroboam ke mai laba i koniqira. Maia e dulikolugira mara vano sui i konina a Rehoboam mara tsarivania,

⁴ “A Solomon na tamamu e molo kalagai mamava sosongo vanigami. Me ti vaga igoe ko naua me ke gini malamala tetelo vanigami igami me ke gini lakagana na mauri vanigami, migami sauba kami totu dou i vavana nimu tagao igoe.”

⁵ Ma Rehoboam e tsarivanigira, “Kamu visumaitugua ieni i murina tolu na dani, mi tana inau sauba kau votâ niqû papada vanigamu.” Me vaga ia, migira ara tavota mara visu i veraqira.

⁶ A Rehoboam na taovia tsapakae e soasaigira na tinoni lokiloki, igira nogo ara aqo vania a Solomon na tamana vaga nina mane na sauparovata me veisuagira, “?Laka nagua amu padâ igamu e tugua inau kau tsarivanigira na tinoni girani?”

⁷ Migira ara tuguvisua mara tsaria, “Ti vaga igoe ko ngaoa na aqo dou manana vaniaqira na tinoni girani, me dou ko votadoua kesa nimu goko laka vanigira vaga e tugua igira kara rongomingaoa, migira sauba kara aqo dou vanigo sailagi.”

⁸ Ma Rehoboam e sove na rongomangaqira na tinoni lokiloki, me tû me bâ i koniqira na tinoni vaolu, igira gana vatavata nogo ia ara lia nina mane na sauparovata kalina ia.

⁹ Me veisuagira, “?Laka nagua amu padâ igamu e tugua kau tsarivanigira na tinoni girani igira ara nongiau laka kau sangagira me ke gini malamala tetelo vanigira gaqira kalagai?”

¹⁰ Migira ara tuguvisua mara tsaria, “Miani nogoria na omea ko tsarivanigira: ‘!Na kakau ririkiqiu inau aia e loki liusia bâ na bunguna na tamaqu!’

¹¹ Mo ko tsarigotoa vanigira, ‘!Eo, na tamaqu e moloa na kalagai mamava vanigamu; minau sauba kau paboa me ke mamava goto bâ. ! Aia e rarusiginigamu na gue, minau sauba kau rarusiginigamu na itai kokonaga!’ ”

¹² Putsi tolu na dani, maia Jeroboam migira sui na tinoni ara visutugua i konina a Rehoboam na taovia tsapakae vaga aia e tsarivanigira nogo.

¹³ Maia na taovia tsapakae e tau muria na omea vaga ara tsarivania igira na tinoni lokiloki, me tû me ba goko kakai sosongo vanigira na tinoni,

¹⁴ vaga nogo igira na tinoni vaolu ara tsarivania ke naua. Maia e tsarivanigira, “!Eo, e mana, na tamaqu e moloa na kalagai mamava

osongo vanigamu; minau sauba kau paboa me ke mamava goto bâ. !Aia e rarusiginigamu na gue, minau sauba kau rarusiginigamu na itai kokonaga!”

¹⁵ E gini laba vaga ia, rongona ke gini mana na goko e tsaria na Taovia vania a Jeroboam na dalena a Nebat ginia na propete Ahija ni Silo. Me vaga ia, ma na taovia tsapakae e tau muria na omea vaga igira na toga ara nongia i konina.

¹⁶ Mi kalina igira na toga ara reia laka na taovia tsapakae e tau nogo ngaoa na rongomiaqira, migira ara tû mara gugû mara tsaria, “!Igita ka tau goto totu tabana kolua a David ma nina vungu! ?Nagua nogo ara nauvanigita igita? ! Ida igita na tinoni ni Israel ma ka visutugua i verada! !Molovania a Rehoboam me ke reitutugu segenina!”

Mi tana migira na tinoni ni Israel ara sove saikesa tania a Rehoboam,

¹⁷ mara molovania ke taovia tsapakae vanigira segeni moa igira na tinoni ara totu tana butona na kao ni Juda.

¹⁸ Mi muri, maia Rehoboam na taovia tsapakae e molovanoa a Adoniram, aia e reitutugugira na mane rarai, ke vano i koniqira na Israel, migira ara tû mara taimatesia. Mi kalina a Rehoboam e rongomia e laba na omea vaga ia, maia e tû tsaku me sage tana nina terê me tsogovano i Jerusalem.

¹⁹ Me tuturiga tana tagu ia, migira na tinoni ara totu tana Israel tabana i vava ara tavotaligi saikesa tania nina puku taovia konina a David.

²⁰ Mi kalina igira sui na tinoni ni Israel ara rongomia laka a Jeroboam e visumai talu i Ejipt,

migira ara soâ ke mai sanga totu tana niqira sai igira na tinoni, mara molokaea me lia niqira taovia tsapakae igira na Israel. Migira lelê moa na puku konina a Juda ara totu kalavata i vavana niqira tagao igira na kukuana a David.

*Nina Kategoko a Semaia
(2 Turupatu Dato 11:1-4)*

²¹ Mi kalina a Rehoboam e mai tsau nogo i Jerusalem, maia e soasaigira ara 180,000 na mane vaumate susuliga bâ i ka laoqira na puku ka koniqira a Juda ma Benjamin. Aia e padâ laka ke vano na vailabugi, me ke tangoli visutugua na susuliga gana na tagaovi kaputiaqira tugua na puku ni Israel igira ara totu tabana i vava.

²² Ma God e tû me tsarivanja a Semaia na propete

²³ ke bâ me ke goko vaga iani vania a Rehoboam migira sui na tinoni tana puku ka koniqira a Juda ma Benjamin:

²⁴ “Kamu laka goto na labuaqira igira na Israel na tasimui segeni. Igamu sui lakalaka kamu visu moa i veramui. Rongona na omea vaga ia e laba, tana niqiu kili nogo inau te e laba.” Migira sui ara rongomangana na Taovia mara visu lê sui i veraqira.

A Jeroboam e Piloligi Tania na Taovia

²⁵ Maia Jeroboam na taovia tsapakae ni Israel e vaturi visutugua na vera ni Sêkem tana kao vungavungaga ni Epraim, me totu i tana. Mi muri me mololea i tana me vaturi visutugua na vera ni Penuel.

26-27 Me pada segenina i tobana, “Mi kalina ia ti vaga igira niq̄u tinoni kara vano sailagi moa i Jerusalem, ma kara savoria niq̄ira kodoputsa vania na Taovia i laona na Vale Tabu i tana, me sauba tau utu ti ke oli niq̄ira papada ma kara visutugua konina a Rehoboam na taovia tsapakae ni Juda, ma kara labumatesiau inau.”

28 Mi murina aia e papada vaga ia, maia e tû me aq̄osikaira ruka na dalena buluka q̄olu me tsarivanigira nina tinoni, “E oka sosongo nogo igamu amu vano i Jerusalem na samasama. ! Mi kalina ia, ma kamu reia igamu na tinoni ni Israel, i karani nogo nimui god, mi kaira nogo ara adirutsumigamu tania na Ejipt!”

29 Me molokaea kesa na dalena buluka q̄olu i Betel, me kesa i Dan.

30 Me vaga ia migira na tinoni ara sasi, mara bâ na samasama i Betel mi Dan.

31 Ma Jeroboam e logogira visana goto na nauna gana na samasama i kelaq̄ira visana na tetena, me viligira ara visana na manetabu i laoq̄ira na tamadale igira ara tau na puku konina a Levi.

32 Ma Jeroboam e titia kesa na dani tabu ke gado tana sangavulu tsegenina dani tana alunina vula, vaga na dani tabu ara naunogoa tana Juda. Mi kelana na belatabu i Betel aia e savorigira na kodoputsa vania na buluka q̄olu aia nogo e aq̄osia, me mologira goto i Betel visana na manetabu kara naua niq̄ira aq̄o na samasama tana nauna aia e logo manogatigira nogo.

33 Mi tana sangavulu tsegenina dani tana alunina vula, na dani aia segenina nogo e moloa,

maia e vano i Betel me savoria na kodoputsa tana belatabu na lokisiana na dani loki aia e titinogoa vanigira na toga ni Israel.

13

God e Toroutsania na Belatabu i Betel

¹ Mi tana nina rarai nogo na Taovia, me kesa na propete ni Juda e vano i Betel, me ba laba i tana kalina tsotsodo a Jeroboam e tû i matana na belatabu me laka ke savoria na kodoputsa.

² Mi tana nina rarai goto na Taovia, maia na propete e tû me gokodato bâ vania na belatabu me tsaria, “Belatabu, igoe na belatabu, iani nogo e vaga na omea e tsaria na Taovia: Kesa na baka aia sauba kara soaginia a Josia, sauba ke botsa tana puku konina a David. Mi kelamu nogo igoe sauba aia ke labumatesigira na manetabu ara aqo tana niqira belatabu na ponotoba mara savoria na kodoputsa i kelamu, maia sauba ke tû me ke kodogira na sulina tinoni i kelamu nogo igoe.”

³ Maia na propete e goko babâ moa me tsarigotoa, “Na belatabu iani sauba ke viri toroutsapopono ma na torana sauba ke viri pirirarasa bamai. Mi tana ti igoe ko donaginia laka na Taovia e goko tana mangaqu inau.”

⁴ Mi kalina a Jeroboam na taovia tsapakae e rongomia na goko vaga ia, me tusu bâ na limana konina na propete ia me ketsaligira, “!Kamu tangolia na mane ia!” Mi tana tagu tsotsodo nogo ia ma na limana na taovia tsapakae e tatakatsi saviliu me utugana vanigotoa ke bunivisua.

⁵ Mi tana ma na belatabu e tavongani toroutsa popono, ma na tora ara totu i kelana na belatabu ia ara viri pirirarasa bamai, vaga nogo na omea na propete e katenogoa tana asana na Taovia.

⁶ Ma na taovia tsapakae e tsarivania na propete, “!Ko nonginongi vaniau kiki inau vania na Taovia nimu God, mo ko nongia ke naua me ke gini douvisutugua na limaqu!”

Maia na propete e nongia na Taovia, ma na limana na taovia tsapakae e douvisutugua.

⁷ Mi tana, maia na taovia tsapakae e tsarivania na propete, “Ko mai ma kaita ka vano i valequ inau, mo ko mutsa gamu. Minau sauba kau voligo rongona na omea igoe o nauvaniau.”

⁸ Ma na propete e tsarivania, “Atsa moa ti vaga igoe ko sauvaniau na turina popono nimu tamani, me utu saikesa kau vano kolugo se kau mutsa se kau inu kolugo.

⁹ Maia nogo na Taovia e ketsaliau kau laka goto na ganiana se na inuviana sa omea, ma kau laka goto na liuvisutugua i valequ tana sautu inau au liumai nogo i konina.”

¹⁰ Me vaga ia, maia e tau goto liuvisu tana sautu e liumai nogo i konina, me liuvisu kesa tana sautu segeni.

Kesa na Propete Tuqatuqa ni Betel

¹¹ Mi tana tagu nogo ia me totu i Betel kesa na propete tuqatuqa. Migira na dalena ara mai i konina mara turupatu vania na omea aia na propete ni Juda e naua i Betel tana dani ia, ma na omea e tsarivania a Jeroboam na taovia tsapakae.

¹² Maia na propete tuqatuqa e veisuagira, “? Miava aia e liu bâ kalina e visu?” Migira ara tsarivania tana e liu bâ na propete ia,

¹³ maia e raigira kara vangarau vania nina asi. Mara nauvaganana ia, maia e sagekae tana nina asi,

¹⁴ me tsarimurina na propete ni Juda, me ba tsodoa kalina aia e tototu i vavana kesa na gai loki. Me veisuâ, “?Laka igoe nogoria na propete e talumai i Juda?”

Ma na mane ia e tsarivania, “Eo, inau nogoria.”

¹⁵ Maia na propete tuqatuqa e tsarivania, “Ko mai ma kaita ka vano i valequ inau, mo ko mutsa koluau.”

¹⁶ Maia na propete ni Juda e tsaria, “Inau e utu vaniau kau visu kolugo i vera ma kau sage i valemu. Me utu goto kau gania sa omea se kau inu kolugo ieni,

¹⁷ rongona na Taovia nogo e ketsaliau kau laka goto na ganiana se na inuviana sa omea, ma kau laka goto na liuvisu i vera tana sautu au liumai nogo i konina.”

¹⁸ Maia na propete tuqatuqa ni Betel e tsarivania, “Inau goto kesa na propete atsa vaga goto igoe, mi tana nina ketsa nogo na Taovia ti kesa na angelo e mai me tsarivaniau laka kau dulikoluviusugo i valequ ma kau palago na breidi ma na kô.” Ma na propete tuqatuqa ia e peropero moa.

¹⁹ Me vaga ia, maia na propete ni Juda e visutugua i vera kolua na propete tuqatuqa ia me ba mutsa kolua.

²⁰ Mi kalina ara ka tototu moa tana bela na mutsa ma nina goko na Taovia e labamai i konina na propete tuqatuqa,

²¹ maia e gudato me tsarivanja na propete ni Juda, “Na Taovia e tsaria laka igoe o petsakoe vania mo tau nogo naua na omea aia e ketsaligo ko naua.

²² Migoe o tû mo visutugua i vera mo ba mutsa tana nauna aia e tongo vanigo. Mi tana rongona igoe o nauvaganana ia, me sauba ko mate, ma na konimu e utu kara qilua tana vatulumaqira na mumuamu.”

²³ Mi kalina ara ka mutsa sui, maia na propete tuqatuqa e vangarau vania na propete ni Juda kesa na asi,

²⁴ maia e sagekae i konina me vano. Mi sautu, e ba tsodoa kesa na laeone, ma na laeone ia e gati matea. Ma na konina e tsatsaro lê i sautu, ma na asi ma na laeone ara ka tutû moa i ligisana.

²⁵ Mara visana na mane ara liumai i tana mara reia na konina e tsatsaro lê i sautu, ma na laeone e tutû varangisia. Migira ara vano saviliu i Betel mara ba turupatuna na omea ara reia i sautu.

²⁶ Mi kalina na propete tuqatuqa e rongomia na turupatu vaga ia, maia e tsaria, “!Aia nogoria na propete e petsakoe vania na Taovia me tau muria nina ketsa! Ma na Taovia nogo e moloa kesa na laeone ke gati matesia, vaga nogo na Taovia e tsaria sauba ke laba vaga vania.”

²⁷ Mi muri, maia e tsarivanigira na dalena, “Kamu vangarau vaniau niqu asi.” Migira ara nauvaganana ia.

²⁸ Maia e sagekae i konina nina asi me vano, me ba reia na konina na propete e tsatsaro lê

tana sautu, mi kaira na asi ma na laeone ara ka tutû moa i ligisana. Ma na laeone e tau goto gania na konina me tau goto ngaoa na gatiana na asi.

²⁹ Maia na propete tuqatuqa e sulukaea na konina, me moloa i gotuna nina asi, me adivisitugua i Betel na tangisiana ma na qiluana.

³⁰ Maia e ba qilua tana nina vatuluma segeni nogo, maia migira goto na dalena ara tangisia mara tsaria, “!Vaikiki kulaqu, kulaqu kiki igoe!”

³¹ Mi kalina ara qilu sua aia, maia na propete tuqatuqa e tsarivanigira na dalena, “Kalina kau mate inau, au ngaoa kamu qilua tana vatuluma iani, ma kamu moloa na koniqu inau i ligisana na konina aia.

³² Ma na tsaqina na goko vaga nogo na Taovia e ketsalia aia ke vealaginia na belatabu i Betel, migira goto pipi na nauna gana na samasama tana vera sui i laona na Samaria, sauba manana nomoa kara laba vaga aia e katevulagia.”

Nina Sasi Loki Sosongo a Jeroboam

³³ Ma Jeroboam na taovia tsapakae ni Israel e tau goto mololea na nauana na sasaga tabaru, me tavongani viligira babâ moa visana na manetabu i laoqira na tamadale bamai lê moa kara aqo tana belatabu aia nogo e logogira. Maia e molokaegira mara lia manetabu aseï moa e ngaoa ke lia na manetabu.

³⁴ Ma na sasi iani aia na sasi loki sosongo, maia nogo e tsukia te e gini puka popono nina aqotagao, mara gini matemotu igira nina tamadale sui.

14

Na Mateana na Dalena Mane a Jeroboam

¹ Mi tana tagu ia, maia a Ahija na dalena mane a Jeroboam na taovia tsapakae e lobogu loki sosongo.

² Ma Jeroboam e tû me tsarivania na tauna, “Ko tû mo ko naua kesa na omea ma kara gini tau reigadoviginigo, mo ko vano i Silo i tana e totu a Ahija na propete, aia nogo e tsarivaniau laka kau lia na taovia tsapakae tana Israel.

³ Ko adibavania ke sangavulu gana sivona breidi, me ke visana gana breidi puipui, me kesa na tosu na bulumitsua. Mo ko ba veisuâ nagua sauba ke laba vania ka daleda, maia sauba ke tsarivulagia vanigo.”

⁴ Maia e tû, me vano i Silo tana valena a Ahija. Ma Ahija e tuqatuqa sosongo nogo me koko goto na matana.

⁵ Ma na Taovia nogo e tsarivania laka aia na tauna a Jeroboam sauba ke mai me ke veisuâ tana rongona na dalena e lobogu loki. Ma na Taovia nogo e tsarivania a Ahija na omea aia ke tsarivania.

Mi kalina na tauna a Jeroboam e ba laba, me gini malapalu laka aia e kesa segeni na tinoni.

⁶ Mi kalina a Ahija e rongomia laka kesa e sagemai i matsapa, maia e tsaria, “Ko sagemai. Inau au donaginigo nogo laka igoe na tauna a Jeroboam. ?Rongona gua ti igoe o malapalu laka igoe o kesa segeni tinoni? Inau au tamanina kesa na turupatu seko vanigo.

⁷ Ko visu bâ mo ko turupatuna vania a Jeroboam laka iani nogo na omea na Taovia na God

ni Israel e tsarivania: 'Inau segeniqu nogo au viligo i laoqira na tinoni sui mau molokaego igoe ko tagaovigira niqu tinoni ni Israel.

⁸ Inau au adiliginogoa na aqotagao tanigira na kukuana a David mau sauva vanigo nogo igoe. Migoe o tau vaga a David niqu maneaqo, aia e totukakai kalavata i koniqu, me muridougira pipi sui niqu ketsa, me naua moa na omea e goto i mataqu.

⁹ Igoe o tsukigira na sasi loki sosongo bâ liusigira igira ara tagao ida vanigo igoe. Igoe o tsonikidaqu inau, mo tsaiava me gini momosa loki na tobaqu tana rongona o aqosiginigira na tapala na titinonina na god peropero ma na nununa na omea lê gana na samasama vaniaqira.

¹⁰ Mi tana rongona nogo igoe o naugira na omea vaga gira, ti inau sauba kau moloa na omea seko loki ke gado i koniqira nimu puku taovia, ma kau labumatesigira sui lakalaka igira na kukuamu mane, tû tana baka me tsau tana tinoni loki. Sauba kau salaligigira sui vaga moa kalina ara borologia na tae na buluka.

¹¹ Asei moa i laona nimu tamadale igoe ke mate i laona na verabau, me sauba igira na pai kara gania na koniqira, masei moa ke mate tana poi mangasâ sauba igira na manusata kara gania na koniqira. Inau nogoria na Taovia au tsaria na omea iani.' "

¹² Ma Ahija e goko babâ vania na tauna a Jeroboam me tsaria, "Kalina ia ko visutugua i veramu. Mi kalina tsotsodo igoe ko sage bâ i laona na vera, maia na dalemu mane ia sauba ke mate.

¹³ Migira sui lakalaka na tinoni ni Israel sauba kara tangisia ma kara qiludoua, rongona aia lelé moa i laoqira sui nina tamadale a Jeroboam e dou i matana na Taovia na God ni Israel.

¹⁴ Ma na Taovia sauba ke molokaea ke kesa segeni na taovia tsapakae vanigira na Israel, maia sauba ke matesigira sui lakalaka na puku taovia konina a Jeroboam.

¹⁵ Na Taovia sauba ke kedegira na Israel, ma na Israel sauba ke sese vaga moa na gaugau e tû tana tsatsalina na kô. Maia sauba ke vutiligigira na tinoni ni Israel tania na kao dou iani aia e saunogoa vanigira na mumuaqira, me sauba ke sarangasigira bâ i tabana bâ na Kô Euprates, tana rongona igira ara tsaia me gini momosa loki na tobana tana aqosiaqira na titinonina na god daki ko Asera.

¹⁶ Na Taovia sauba ke piloligi tanigira na Israel rongona a Jeroboam e sasi i matana na Taovia me raqa sasiligira goto na tinoni ni Israel mara puka sui tana sasi.”

¹⁷ Maia na tauna a Jeroboam e visitugua i Tirsa. Mi kalina tsotsodo e sage bâ i valena, ma na baka ia e mate pitsu.

¹⁸ Migira sui na tinoni ni Israel ara tangisia mara qilua, vaga nogo na Taovia e katevulagia tana mangana nina maneaqo a Ahija na propete.

Na Mateana a Jeroboam

¹⁹ Migira sui lakalaka na omea tavosi aia Jeroboam na taovia tsapakae e naugira, migira na vailabu danga aia e naugira, me koegua na vavanona nina aqotagao, ara maretsunagira sui i laona na papi ara soaginia **Na Turupatuna**

Niqira Aqoaqo Igira na Taovia Tsapakae tana Israel.

²⁰ A Jeroboam e taovia tsapakae i laona e rukapatu ruka na ngalitupa. Maia e mate mara qilua, maia Nadab na dalena e tugua tamana tana nina aqo taovia tsapakae.

*A Rehoboam na Taovia Tsapakae tana Juda
(2 Turupatu Dato 11:5–12:15)*

²¹ A Rehoboam na dalena a Solomon e vati sangavulu kesa nogo na ngalitupana kalina aia e lia na taovia tsapakae tana Juda. Maia e tagao i Jerusalem i laona e sangavulu vitu na ngalitupa. I Jerusalem aia nogo na verabau aia na Taovia e vilinogoa i laona na butona kao popono ni Israel, laka i tana nogo kara samasama vania. Ma na tinana a Rehoboam aia nogo ko Naama ni Amon.

²² Migira na tinoni ni Juda ara sasi loki sosongo i matana na Taovia mara tsaia me gini momosa loki bâ na korena vanigira liusia bâ na omea seko sui igira na mumuaqira ara naunogoa.

²³ Ara aqosigira danga na sasana gana na mani samasama vaniaqira na god peropero, mara vaturikaegira visana na tuguru vatu ma na nununa ko Asera gana kara samasama vanigira i kelana na tetena mi vavaqira na auna na gai.

²⁴ Ma na omea seko liuliu bâ, ara totu visana na mane ma na daki ara aqosia niqira aqo na rebi tana nauna tana ara samasama igira na tinoni ponotoba. Migira na tinoni ni Juda ara nautaonia pipi na omea paluvangamaga ara naua igira na tinoni aia na Taovia e tsialigigira tania na kao ia kalina igira na Israel ara maimai moa i sautu laka kara sagemai i laona na kao ia.

²⁵ Mi tana tsegenina ngalitupa nina aqo tagao a Jeroboam, maia Sisak na taovia tsapakae ni Ejipt e mai me bokia na Jerusalem.

²⁶ E laugira pipi sui na omea lokimatena i laona na na Vale Tabu ma na valena na taovia tsapakae, kolugira goto na tako qolumila aia a Solomon e aqosigira.

²⁷ Maia a Rehoboam na taovia tsapakae e aqosigira visana na tako tapalamila na tuguqira na tako qolu ara laugira, me mololakagira i koniqira na mane reitutugu matsapa na valena kara reitutugugira.

²⁸ Me pipi kalina aia na taovia tsapakae e tû na vano lotu i laona na Vale Tabu, migira na mane matali ara kalagaigira bâ na tako, mi muri mara ba molovisugira tana vokiqira segeni.

²⁹ Migira sui lakalaka na omea tavosi aia a Rehoboam na taovia tsapakae e naugira, ara maret-sunagira sui i laona na papi ara soaginia **Na Turupatuna Niqira Aqoaqo Igira na Taovia Tsapakae tana Juda.**

³⁰ Mi tana tagu popono ia, mi kaira a Rehoboam ma Jeroboam ara ka vaigalagi saviliu.

³¹ Ma Rehoboam e mate mara qilua tana vatulumagira na taovia tsapakae tana Verana David, maia Abija na dalena e tugua tamana tana nina aqo taovia tsapakae.

15

*A Abija na Taovia Tsapakae tana Juda
(2 Turupatu Dato 13:1-14:1)*

¹ Mi tana sangavulu alunina ngalitupa nina aqo tagao a Jeroboam na taovia tsapakae ni Israel, maia Abija e lia na taovia tsapakae tana Juda,

² maia e tagao i Jerusalem i laona e tolu na ngalitupa. Ma na tinana aia ko Maaka na dalena a Absalom.

³ Maia e naugira na sasi loki atsa vaga moa e naua na tamana, me tau totu kakai kalavata i konina na Taovia nina God vaga a David na mumuana loki e naua.

⁴ Mi tana rongona nogo a David ti aia na Taovia nina God e molovania a Abija kesa na dalena mane ke tangolidatoa nina aqo tagao i Jerusalem, ma na Jerusalem ke gini totu pukuga kalavata.

⁵ Na Taovia e naua na omea vaga ia rongona a David e naua na omea e dou i matana aia, me tau goto peâ sa nina ketsa, me ngiti sasi e naua aia lelê moa tana rongona a Uria na Het.

⁶ Na vaigalagi e tuturiga ka levugaqira kaira a Rehoboam ma Jeroboam e vavano babâ goto tana maurina popono a Abija.

⁷ Migira sui lakalaka na omea tavosi aia Abija e naugira, ara maretsunagira sui i laona na papi ara soaginia **Na Turupatuna Niqira Aqoaqo Igira na Taovia Tsapakae tana Juda.**

⁸ Ma Abija e mate mara qilua tana Verana a David, maia Asa na dalena e tugua tamana tana nina aqo taovia tsapakae.

*A Asa na Taovia Tsapakae tana Juda
(2 Turupatu Dato 15:16–16:6)*

⁹ Mi tana rukapatunina ngalitupa nina aqo tagao a Jeroboam na taovia tsapakae ni Israel, a Asa e lia na taovia tsapakae tana Juda,

¹⁰ maia e tagao i Jerusalem i laona e vati sangavulu kesa na ngalitupa. Ma na kavena aia ko Maaka na dalena daki a Absalom.

¹¹ A Asa e naua moa na omea e dou i matana na Taovia, vaga nogo e naua a David na mumuana.

¹² Maia e tsialigigira sui tania na verana pipi sui na mane ma na daki rebi ara aqo tana nauna ara samasama igira na ponotoba, me adiligigira goto na titinonina na god peropero ara aqosia igira ara ida vania.

¹³ Me aditsunâ ko Maaka na kavena tania nina sasana na totukae vaga na tinana na tamana a Asa, rongona aia e aqosia kesa na titinonina marasibiga ko Asera na god daki. Ma Asa e kavitsunâ na titinoni ia me kodoa tana Poi ni Kidron.

¹⁴ Me atsa moa a Asa e tau toroutsanigira sui pipi niqira nauna na mani samasama igira na ponotoba, maia e totukakai nomoa i konina na Taovia tana maurina popono.

¹⁵ Maia e bâ me mologira i laona na Vale Tabu igira sui na omea aia na tamana e sauvaninogoa God, kolugira goto na omea ara aqosiginia na qolumila ma na siliva aia segenina nogo e sauvania God.

¹⁶ A Asa na taovia tsapakae ni Juda, ma Baasa na taovia tsapakae ni Israel ara vaigalagi tana tagu popono kaira ara ka tangolia na aqo tagao.

¹⁷ Ma Baasa e sage i laona na Juda me tuturiga na logoana na vera ni Rama gana ke gini utusiginia na sautu na mani liu tsunasage tana Juda.

18 Mi tana ma Asa na taovia tsapakae e tû me adigira sui na siliva ma na qolumila ara totuvisu i laona na Vale Tabu ma na valena segeni goto, me mologira visana nina mane sasanga kara bâ i Damaskus ma kara saugira vania a Benhadad na taovia tsapakae ni Siria, aia na dalena a Tabrimon ma na kukuana a Hesion, ma kara tsarivaganana vania iani,

19 “E dou ti vaga kaita ka ka aqosai vaga ara ka naua kaira ka tamada i sau. Ko tamidoua na adiana na siliva ma na qolumila girani au sau ngiti niqû vangalaka vanigo. Mi kalina ia migoe ko kutia nimu aqosai o naunogoa kolua a Baasa na taovia tsapakae ni Israel, rongona aia ke gini adiligigira nina mane vaumate tania niqû butona na kao inau.”

20 Maia Benhadad e tabea nina goko a Asa me mologira na taovia tagao na mane vaumate kolugira niqira alaala kara bâ na bokiaqira visana na vera tana Israel. Mara tangoligira i Ijon, mi Dan, mi Abel Bet Maaka, ma na nauna varangisia na Reku ni Galilii ma na butona kao popono ni Naptali.

21 Mi kalina a Baasa na taovia tsapakae e rongomia e laba na omea vaga ia, maia e mololea na logoana na vera i Rama me visutugua i Tirsâ.

22 Mi muri maia Asa na taovia tsapakae e moloketsa vanigira na vera popono tana Juda, laka igira sui lakalaka na tinoni kara vaisangagi na kalagailigiana tania i Rama igira na vatu ma na pava aia Baasa e gini aqo tana logoana na vera ia. Ma Asa e gini aqo na omea girani na logoana na vera ni Mispa, mi Geba goto aia kesa

na verabau tana butona na kao ni Benjamin.

²³ Migira sui lakalaka na omea tavosi aia Asa na taovia tsapakae e naugira, ma nina aqo malagai ma na vera aia e logogira, ara maretsunagira sui i laona na papi ara soaginia **Na Turupatuna Niqira Aqoaqo Igira na Taovia Tsapakae tana Juda.**

²⁴ Mi kalina aia e tuqatuqa nogo, me gadovia kesa na lobogu tana tuana me gini logu. Ma Asa e mate mara qilua tana vatulumagira na taovia tsapakae tana Verana a David, maia Jehosapat na dalena e tugua tamana tana nina aqo taovia tsapakae.

A Nadab na Taovia Tsapakae Tana Israel

²⁵ Mi tana rukanina ngalitupa nina aqo tagao a Asa na taovia tsapakae tana Juda, maia Nadab na dalena a Jeroboam e lia na taovia tsapakae tana Israel. Maia e tagao i laona e ruka na ngalitupa.

²⁶ Vaga saikesa nogo e naua na tamana tana idana, aia e sasi sosongo i matana na Taovia me ida seko vanigira na Israel mara gini puka sui tana sasi.

²⁷ Ma Baasa na dalena e Ahija tana puku konina a Isakar, e voroganamate a Nadab me labumatesia kalina a Nadab ma nina alaala na mane vaumate ara tupolia na verabau ni Gibeton tana Pilistia.

²⁸ Ma na omea vaga ia e laba i laona na tolunina ngalitupa nina aqotagao a Asa na taovia tsapakae tana Juda. Mi tana, ma Baasa e tugua a Nadab me lia na taovia tsapakae tana Israel.

²⁹ Maia e tuturiga saviliu me matesiaqira na tinoni sui i laona nina vungu popono a Jeroboam.

Vaga na omea e tsarinogoa na Taovia tana mangana nina maneaqo a Ahija na propete ni Silo, ara matesigira sui lakalaka na tinoni i laona nina vungu a Jeroboam, me tagara goto ke kesa ke pipidi.

³⁰ Me laba na omea vaga ia tana rongona a Jeroboam e tsiaa me gini momosa loki na tobana na Taovia na God ni Israel, tana nina sasi danga aia e naugira me tsukia migira Israel ara gini puka goto tana sasi.

³¹ Migira sui lakalaka na omea tavosi aia Nadab e naugira ara maretsunagira sui i laona **Na Turupatuna Niqira Aqoaqo Igira na Taovia Tsapakae tana Israel.**

³² Mi kaira a Asa na taovia tsapakae ni Juda ma Baasa na taovia tsapakae ni Israel ara ka vaigalagi tana tagu popono kaira ara ka tangolia na aqotagao.

A Baasa na Taovia Tsapakae tana Israel

³³ Mi tana tolunina ngalitupa nina aqotagao a Asa na taovia tsapakae tana Juda, maia Baasa na dalena a Ahija e lia na taovia tsapakae kaputia na Israel popono, me tagao i Tirsa i laona e rukapatu vati na ngalitupa.

³⁴ Vaga saikesa nogo e naua a Jeroboam na taovia tsapakae tana idana, aia goto a Baasa e sasi i matana na Taovia me ida seko vanigira na Israel mara gini puka sui tana sasi.

16

¹ Ma na Taovia e goko vania a Jehu na propete aia na dalena a Hanani me ketsalia ke ba tsarivania a Baasa na goko vaga iani,

² “Tana idana igoe o tau saikesa vaga sa omea, minau nogo au molokaego igoe ko ida vanigira niq̄u tinoni ni Israel. Mi kalina ia migoe o naua na sasi loki vaga nogo e naua a Jeroboam, mo ida seko vanigira niq̄u tinoni mara gini puka sui tana sasi. Ma niq̄ira sasi igira e tsaia me gini momosa loki na tobaq̄u inau,

³ me vaga ia, minau sauba kau matesigo igoe migira sui lakalaka nimu vungu, vaga nogo au naunogoa vania a Jeroboam.

⁴ Asei moa i laona nimu vungu igoe ke mate i laona na verabau, igira na pai sauba kara gania na koniq̄ira, masei moa ke mate tana poi mangasâ sauba igira na manusata kara gania na koniq̄ira.”

⁵ Migira sui lakalaka na omea tavosi aia Baasa e naugira, ma nina aq̄o malagai sui, ara maret-sunagira sui i laona na papi ara soaginia **Na Turuptauna Niq̄ira Aq̄oaq̄o Igira na Taovia Tsapakae tana Israel.**

⁶ Ma Baasa e mate mara qilua i Tirsa, ma Ela na dalena e tugua tamana tana nina aq̄o tagao.

⁷ Ma na goko aia na Taovia e molovania a Jehu na propete kalegira a Baasa ma nina vungu, e molobâ vanigira rongona nogo na sasi danga a Baasa e naugira i matana na Taovia. Aia e tsaia me gini momosa loki na tobana na Taovia, me tau moa tana rongona na sasi aia e tsukia, vaga saikesa nogo e naua a Jeroboam na taovia tsapakae tana idana, mi tana rongona goto aia e matesigira sui lakalaka na tinoni i laona nina vungu a Jeroboam.

A Ela na Taovia Tsapakae tana Israel

⁸ Mi tana rukapatu ononina ngalitupa nina aqotagao a Asa na taovia tsapakae tana Juda, maia Ela na dalena a Baasa e lia na taovia tsapakae tana Israel, me tagao i Tirsa i laona e ruka moa na ngalitupa.

⁹ Ma Simri, aia e kesa vidaqira igira nina mane sasanga na taovia tsapakae me reitutugugira na turina popono nina terê. Maia e tû me voroganamate a Ela na taovia tsapakae. Me kesa dani i Tirsa, ma Ela e bâ me inubule i valena a Arsa aia e reitutugua na valena na taovia tsapakae.

¹⁰ Ma Simri e sage bâ tana vale ia me labumate-sia a Ela, mi muri maia e tugua me lia na taovia tsapakae. Ma na omea vaga ia e laba i laona na rukapatu vitunina ngalitupa nina aqotagao a Asa na taovia tsapakae tana Juda.

¹¹ Mi kalina tsotsodo a Simri e lia na taovia tsapakae, maia e tû, me labumatesigira sui na tinoni i laona nina vungu a Baasa. Me tau goto pipidi kesa na mane i laogira na kamana ma na kulana.

¹² Me vaga ia, ma Simri e labumatesigira sui lakalaka na tinoni i laona nina vungu a Baasa vaga nogo e tsari idanogoa na Taovia tana mangana a Jehu na propete, laka sauba ke laba vania a Baasa ma nina vungu.

¹³ Tana rongona nogo kaira a Baasa ma Ela na dalena ara ka samasama vanigira na god peropero, mi tana rongona goto ara ka raqa sasiligira na Israel mara gini puka sui tana sasi,

te e gini tsaia na korena na Taovia na God ni Israel.

¹⁴ Migira sui lakalaka na omea tavosi goto aia Ela e naugira, ara maretsunagira sui i laona na papi ara soaginia **Na Turupatuna Niqira Aqoqo Igira na Taovia Tsapakae tana Israel.**

A Simri na Taovia Tsapakae tana Israel

¹⁵ Mi tana rukapatu vitunina na ngalitupa nina aqotagao a Asa na taovia tsapakae tana Juda, maia Simri e totu i Tirsa me tagaovi kaputia na Israel popono i laona e vitu lelê moa na dani. Mi tana tagu ia, migira na alaala na mane vaumate ni Israel ara poli poponogoa na verabau ni Gibeton tana Pilstia.

¹⁶ Mi kalina igira ara rongomia laka a Simri e voroganamate na taovia tsapakae me labumatesinogoa, mi tana tagu tsotsodo nogo ia igira ara tû, mara molokaea a Omri niqira taovia na mane malagai ke lia na taovia tsapakae tana Israel.

¹⁷ Ma Omri migira sui nina alaala na mane vaumate ara mololea i Gibeton mara vano na bokiana na verabau ni Tirsa.

¹⁸ Mi kalina a Simri e morosia laka ara tangolinogoa na vera ia, maia e ba sage i laona na voki i levugana tsotsodo na valena, me mololakena na vale maia e iru kolua na vale.

¹⁹ Vaga saikesa nogo a Jeroboam e nau idanogoa, aia goto e naua na omea seko i matana na Taovia tana sasi aia segeni e tsukigira, me idagana goto vanigira na tinoni ni Israel mara gini puka sui tana sasi.

²⁰ Migira sui lakalaka na omea tavosi goto aia Simri e naugira, kolugotoa na turupatuna nina voroganamate a Ela, ara maretsunagira sui i laona na papi ara soaginia **Na Turupatuna Niqira Aqoaqo Igira na Taovia Tsapakae tana Israel.**

A Omri na Taovia Tsapakae tana Israel

²¹ Migira na tinoni ni Israel ara tavota ruka: visana vidaqira ara ngaoa a Tibni na dalena a Ginat ke lia na taovia tsapakae, migira visana ara ngaoa a Omri.

²² Mi tana susuina, migira ara sanga tabana konina a Omri e mana gaqira. Maia Tibni e mate, ma Omri e lia na taovia tsapakae.

²³ Me vaga ia, mi laona na tolu sangavulu kesanina ngalitupa nina aqotagao a Asa na taovia tsapakae tana Juda, maia Omri e lia na taovia tsapakae tana Israel, me tagao i laona e sangavulu ruka na ngalitupa. Mi laona e ono na ngalitupa aia e totu i Tirsa,

²⁴ mi muri me voliginia na tetena ni Samaria e ono na toga na tavina na siliva i konina kesa na mane ara soaginia a Semer. Mi tana maia Omri e logoa kesa na vera loki i kelana na tetena ia, me barapoliginia na baravatu kakai me soaginia i Samaria, tangomalavuginia a Semer aia e tamanina na tetena ia tana idana.

²⁵ Ma Omri e naua na sasi loki bâ i matana na Taovia liusigira sui igira ara tagao idavanja.

²⁶ Vaga saikesa nogo e naua a Jeroboam tana idana, aia goto e tsaia me gini momosa loki na tobana na Taovia na God ni Israel, tana rongona nogo nina sasi segeni aia, me raqa sasiligira goto

na tinoni ni Israel mara gini puka sui tana sasi, mara samasama vanigira na god peropero.

²⁷ Migira sui lakalaka na omea tavosi goto aia Omri e naugira, ma nina aqo malagai sui, ara maretsunagira sui i laona na papi ara soaginia **Na Turupatuna Niqira Aqoaqo Igira na Taovia Tsapakae tana Israel.**

²⁸ Ma Omri e mate mara qilua i Samaria, ma Ahab na dalena e tugua tamana tana nina aqotagao.

A Ahab na Taovia Tsapakae tana Israel

²⁹ Mi tana tolu sangavulu alunina ngalitupa nina aqotagao a Asa na taovia tsapakae tana Juda, maia Ahab na dalena a Omri e tugua tamana me lia na taovia tsapakae tana Israel, me tagao i Samaria i laona e rukapatu ruka na ngalitupa.

³⁰ Maia Ahab e naua na sasi loki bâ i matana na Taovia liusigira sui lakalaka igira ara tagao idavania.

³¹ Me tau tugua aia ke reinunu moa na nauana na sasi vaga e naunogoa a Jeroboam na taovia tsapakae; maia e tû me nautilusia bâ me ba taugâ ko Jesebel na dalena daki a Etbaal na taovia tsapakae ni Sidon, me sanga na samasama vania Baal.

³² E logoa kesa na valetabu vania Baal i Samaria, me aqosigotoa kesa na belatabu vania me molosagea ke totu i laona na valetabu ia.

³³ Me molokaegotoa kesa na nununa ko Asera na god daki. Maia e naugira goto danga bâ na omea e tsaia me gini momosa loki na tobana na Taovia na God ni Israel, liusigira na omea

ara naua igira sui lakalaka na taovia tsapakae ni Israel ara idavanja.

³⁴ Mi tana tagu e taovia tsapakae a Ahab, maia Hiel ni Betel e logo visutugua na vera ni Jeriko. Mi kalina aia e moloa na papakana na vera ni Jeriko, mi tana e mate a Abiram na dalena mane botsa ida. Mi kalina e molokaea na matsapakapuna na vera me mate goto a Segub na muritibaka, vaga nogo e kate idanogoa na Taovia tana mangana a Josua na dalena a Nun.

17

A Elija ma na Tagu na Uvirau

¹ Me kesa dani, maia Elija na propete ni Tisbe tana Gilead e bâ me tsarivania a Ahab na taovia tsapakae, “Tana asana na Taovia na God mamauri ni Israel aia inau au aqo vania, inau au tsarivanigo laka e utu goto ke puka na kolobu se ke tumu goto na usa i laona ke ruka se ke tolu na ngalitupa ke mai poi tsau kalina inau kau tsaria ke tumu.”

² Mi muri maia na Taovia e tsarivania a Elija,

³ “Ko tû mo ko mololea na naua iani mo ko vano tabana i longa, mo ko taopoi i ligisana na masarina na Kô Kerit, tabana i longa na Jordan.

⁴ Ma na masarina na kô nogo ia sauba ko inu, minau au ketsaligira nogo visana na kaokao kara adi bâ vanigo gamu mutsa i tana.”

⁵ Ma Elija e rongomangana na Taovia me tû me ba totu i ligisana na masarina na Kô Kerit.

⁶ Maia e inuvia na kô tana masarina ia, me gania na breidi ma na kamatsina igira na kaokao

ara adimai vania pipi tana matsaraka ma na ngulavi.

⁷ Me tau oka i muri ma na masarina na kô ia e mamatsa takuti rongona e tau tumu sa usa.

A Elija Maia na Daki Tinamate ni Sarepat

⁸ Mi muri ma na Taovia e tsarivania a Elija,

⁹ “Mi kalina ia igoe ko tû, mo ko vano i Sarepat varangisia i Sidon, mo ko totu i tana. Inau au ketsalinogoa kesa na daki tinamate e totu i tana ke palago igoe.”

¹⁰ Me tû a Elija me vano i Sarepat. Mi kalina e ba tsau tana matsapana na verabau ia, mi tana e reia kesa na daki tinamate e lave lake. Ma Elija e tsarivania, “Goena ko sao gaqu kô ma kau inu.”

¹¹ Mi kalina e aligiri na daki na vano sao kô, maia Elija e goko bâ vania me tsaria, “Mo ko tatangomai vaniau goto sa pigena bredi.”

¹² Ma na daki ia e tsarivania, “Tana asana nogo na Taovia mamauri aia nimu God, inau au gini vatsa laka au tau tamanina sa bredi. E kesa lelê moa na kakarona tetelo na pulaoa e totuvisu tana popo, me kesa lelê moa na kukuduna tetelo na oela tana tosu. Minau au mai ieni na lave lake, ma kau visu i vera ma kau bitia kesa moa na bredi tetelo vanikagami dalequ minau. Aia na susuina saikesa ka gamami mutsa kami ka gania, mi muri ma kami ka pitua moa na mate.”

¹³ Ma Elija e tsarivania, “Ko laka goto na gini boe. Ko bâ moa mo ko aqosia na mutsa vaga o tsaria. Mo ko ida ko aqositalua kesa na sivona bredi tetelo mo ko adimai vaniau, mi muri ti igoe ko aqosigotoa ke visana vanikagamu dalemu.

14 Rongona na Taovia aia na God ni Israel e goko me tsarivaganana, 'Na pulaoa i laona na popo e utu ke sui saikesa, ma na oela i laona na tosu e utu ke kora pitsu, poi ke tsau tana dani inau na Taovia kau molomaitugua na usa.' "

15 Ma na tinamate ia e tû me vano, me naua na omea vaga e tsaria a Elija. Mi tugira ara tu tamanina tu gaqira mutsa e tugugira gana ke danga na dani.

16 Me vaga saikesa nogo na Taovia e vekenogoa vania a Elija, na pulaoa ia e tau sui saikesa i laona na popo, ma na oela e tau kora pitsu i laona na tosu.

17 Me kesa tana tagu i murimai, ma na dalena mane na daki tinamate ia e lobogu loki, me loki babâ nina lobogu me mate.

18 Ma na daki tinamate e tsarivania a Elija, "¿Igoe nina maneaqo God, egua ti o nauvaganana vaniau? ¿Laka o gini mai ieni na kateli vaniana God niqû sasi inau, ma na nauana goto me ke gini mate na dalequ?"

19 Ma Elija e tsarivania na daki, "Ko adimaivaniau na dalemu." Ma Elija e adia na baka tania na limana tinana, me kalagaidatoa tana voki i gotu i tana e totu aia, me tsarovaginia tana nige.

20 Maia e nonginongi dato me tsaria, "¿Taovia niqû God, egua ti o nauvania na daki tinamate iani na omea seko melumeluga vaga ia? ! Aia e tobadou sosongo me reitutugudouau inau, mi kalina eni, migoe o tû mo matesivania na dalena!"

21 Mi tana e tû a Elija, me ba tsaro kovoragi i konina na baka tolu kalina, me nonginongi vaga

iani, “!Taovia niqû God, ko maurisivisua na baka iani!”

²² Ma na Taovia e rongomia nina nonginongi a Elija, ma na baka e tuturiga na magomago laba tugua.

²³ Ma Elija e aditsunatugua na baka tana voki i lao, me ba tusuvania na tinana me tsarivania, “!Ko reia, e mauritugu na dalemu!”

²⁴ Ma na daki tinamate e goko me tsarivania, “!Eo, mi kalina ia inau au donaginia laka igoe nogo nina maneaqo God, ma na Taovia e goko manana tana mangamu igoe!”

18

A Elija Migira Nina Propete Baal

¹ Me kesa tana tagu i muri, i laona na tolunina ngalitupana na uvirau, ma na Taovia e tsarivania a Elija, “Ko vano mo ko ba laba i matana a Ahab na taovia tsapakae, minau sauba kau naua me ke tumutugua na usa.”

² Mi tana ma Elija e tû me aligiri na vano.

Mi tana tagu nogo ia ma na uvirau tana Samaria e seko tana e vota me visu.

³ Mi tana ma Ahab e soamaia a Obadia, aia nogo e reitutugua na valena na taovia tsapakae. Ma Obadia e tinoni dou me tutunina kakai na Taovia,

⁴ mi kalina ko Jesebel e labumatesigira nina propete na Taovia maia a Obadia e molopoigira kesa sangatu na propete i laona e ruka na vatuluma, me votaruka gira i laona e ruka na alaala, tsege sangavulu i laona kesa na alaala, me tusuvanigira na mutsa ma na kô na inu.

⁵ Ma Ahab e tsarivania a Obadia, “Ida kaita ma ka ba morosigira pipi sui na vuravura ma na ovona na kô i laona na kao popono. Tau utu ti ka ba tsodoa na buruburu ke tugugira na ose ma na asi ma kara gini mauri, ma kara tau mate lê ke visana vidaqira.”

⁶ Mara ka vota iava tana butona na kao ke liu bâ kesa me ke togavi vidana, mi kaira ara ka tû, mara ka liu bâ tavosi nauna.

⁷ Mi kalina a Obadia e vavano moa i sautu mi tana e ba tavongani tsodoa a Elija. Maia e reigadovia saviliu me tsuporu tsuna i matana me veisuâ, “?Laka a Elija manana nogoria igoe?”

⁸ Ma Elija e tsaria, “Eo, a Elija nogoria inau. Ko vano igoe mo ko ba tsariavania a Ahab nimu taovia tsapakae laka inau ieni.”

⁹ Ma Obadia e tsarivania, “Laka na sasi gua au naua inau ti o moloau tana mate me ke labumatesiau a Ahab na taovia tsapakae?”

¹⁰ Tana asana nogo na Taovia mamauri aia nimu God, au vatsa laka na taovia tsapakae e tsonilalavemu sosongo igoe i laona pipi sui na vera tana barangengo popono. Me pipi kalina na taoviana kesa tana vera ke tsarivania laka igoe o tau totu i laona na verana aia, ma Ahab e raia na taovia ia ke vatsa laka ara tau manana reilakamu igoe i laona na verana.

¹¹ ?Megua kalina ia laka o ngaoa igoe inau kau ba tsarivania a Ahab laka igoe ieni?

¹² ?Ma ti vaga kalina inau kau vano ma nina tarunga na Taovia ke adivanogo igoe sa nauna segeni i tana kagami kami ka tau dona, me ke gua? Mi muri, kalina inau kau ba tsarivania a Ahab laka igoe o totu ieni, me ke mai aia me

ke tau reigo ieni, me sauba aia ke labumatesiau inau. Mo ko padatugua igoe laka inau au tutunina kakai na Taovia tumai nogo tana bakaqu.

¹³ ?Me laka o tau vati rongomia moa igoe kalina ko Jesebel e labumatesigira nina propete na Taovia, minau au molopoigira e kesa sangatu na propete i laona e ruka na vatuluma, mara tsege sangavulu i laona kesa, mau palagira na mutsa ma na kô?

¹⁴ ?Me koegua vaga igoe ti o raiginiau inau kau bâ kau tsarivania na taovia tsapakae laka igoe ieni? !Maia sauba ke labumatesiau manana ia!”

¹⁵ Ma Elija e tsarivania, “Tana asana na Taovia mamauri aia inau au aqo vania, au vekevanigo laka i dani eni nogo sauba inau kau ba laba i matana na taovia tsapakae.”

¹⁶ Mi tana ma Obadia e vano i konina a Ahab na taovia tsapakae me ba turupatu vania. Me tû saviliu a Ahab me vano na reiana a Elija.

¹⁷ Mi kalina a Ahab e rei bâ a Elija maia e tsarivania, “!Eo, igoe nogoria na mane o tsukia danga sosongo bâ na omea seko loki i laona na Israel!”

¹⁸ Ma Elija e tsarivania, “Inau au tau tsukia sa omea seko i laona na Israel. Igoe nogo, kagamu tamamu. Igoe o peamangana na Taovia mo tau murigira nina ketsa, mo samasama i mataqira na titinonina Baal.

¹⁹ Mi kalina ia ko ketsaligira sui lakalaka na tinoni ni Israel kara saimai i koniqu inau tana Vungavunga Karmel, ma kara mai goto igira na 450 nina propete Baal, ma na 400 nina propete

ko Asera na god daki, igira e kutigira ko Jesebel na daki taovia.”

²⁰ Me vaga ia, ma Ahab e mologoko vanigira na tinoni sui tana Israel, migira goto nina propete Baal, kara saimai sui tana Vungavunga Karmel.

²¹ Ma Elija e ba tû i mataqira na toga me tsarivanigira, “?Ke oka koegua sagata nomoa ti ke totu kalavata sa nauna nimui papada? !Ti vaga na Taovia aia nogo na God manana, ma kamu samasama vania aia; me ti vaga Baal aia e god ma kamu samasama vania aia!” Mi tana migira na toga sui ara tau goto tsonia sa tsaqina goko.

²² Mi muri ma Elija e tsarigotoa vanigira, “Inau lelê moa kesa au totu ngiti nina propete na Taovia, migira ara 450 nina propete Baal.

²³ Eo, mi kalina ia igamu kamu adimaia ieni ke ruka na buluka mane; ma kamu moloa ke kesa vanigira nina propete Baal, ma kara matesia ma kara parivotâ ma kara molokaea i kelana na tsupu na gai, ma kamu laka moa na molo lakena. Minau sauba kau adia na rukanina buluka ma kau nauvaganana goto ia.

²⁴ Mi muri migira nina propete Baal kara nongia niqira god, minau kau nonginongi vania na Taovia. Maia sauba ke tuguvisu ginia na lake nina nonginongi, aia nogoria e God manana.”

Migira sui ara tabea nina goko a Elija mara viri gudato.

²⁵ Mi muri ma Elija e goko vanigira nina propete Baal me tsarivanigira, “Rongona igamu amu danga sosongo vaga ia, me dou igamu kamu ida talu kamu adia kesa ka vidaqira na buluka

mane karani ma kamu vangaraua. Ma kamu nonginongi vania nimui god, ma kamu laka moa na mololakena na gai.”

²⁶ Mara adimai vanigira kesa na buluka mane, migira ara vangaraua mara nonginongi vania Baal poi tsau tana niaso vota. Mara gugudato mara tsaria, “Baal, ko rongomigami!” Mara gavai polipolia na belatabu ara logonogoa i tana. Mara tau goto rongomia sa omea.

²⁷ Mi tana niaso vota, maia Elija e tuturiga na gilulu gaqira me tsaria: “!Kamu guloki goto bâ! ! Aia nogoria e god! !Tau utu ngatsu ke nanangaga lê se ke vano tana tabataba, se tau utu ke vano lela sa nauna! !Se tau utu ngatsu ke mamaturu moa me kilia igamu kamu ba galisia!”

²⁸ Migira na propete ara gudato loki goto bâ, mara adia na gau ma na isi mara gini parisegeniqira poi tsau kalina e viri riorio na kokoraqira, vaga nogo ara lavu na nauana taonia na vovorona niqira lotu.

²⁹ Mara sagulepo mara vevo babâ moa vaga ia poi tsau tana niaso ngulavi; me tau goto gokovisu kesa vanigira, mara tau goto rongomia sa omea.

³⁰ Mi muri ma Elija e tsarivanigira na toga, “Kamu mai varangi i koniqu.” Migira sui ara gatsu mai mara tu polipolia. Maia e tuturiga na aragovisuana na peotabu vania na Taovia aia igira ara toroveonogoa.

³¹ Maia e adigira sangavulu ruka na vatu papadana tugira sangavulu ruka na puku tana Israel ara tamavuginitugira na dalena a Jakob, aia nogo na mane na Taovia e molovania na soa Israel ke lia na soana.

³² Ma na vatu nogo girani aia e gini arago visutugua na belatabu agana na samasama vaniana na Taovia. Me tsai polipolia kesa na qou e tugua kara dangaliginia ke sangavulu vati na lita na kô.

³³ Mi muri maia e molokaea na lake i kelana na belatabu, me parivotâ na buluka me molokaea i kelana na gai. Me tsarivanigira, “Kamu adimaia ke vati na dangana na popo loki na kô ma kamu ba qetua i kelana na sausau ma na gai gira.” Migira ara nauvaganana ia.

³⁴ Maia e tsarivanigira, “Kamu naugotoa.” Migira ara naua. Me tsarivanigira tugua, “Bâ kesa goto kalina.” Migira ara naugotoa.

³⁵ Ma na kô ia e sarara tsuna polia na belatabu me danga dato i laona na qou.

³⁶ Mi kalina e tsau na taguna na kodoputsa tana ngulavi, ma na propete Elija e ba tû i matana na belatabu me nonginongi me goko vaga iani, “Taovia, igoe tu niqira God a Abraham ma Isaak ma Jakob, au nongigo ko sauvulagia kalina ia laka igoe nogo na God ni Israel, me laka inau nogo nimu maneaqo mau naua na omea sui girani tana nimu rarai nogo igoe.

³⁷ Ko rongomiau Taovia mo ko tuguisu vaniau niq nonginongi, rongona na tinoni girani kara gini donaginia laka igoe nogo na Taovia mo God manana, mo ngaoa ke pilo na tobaqira ma kara visutugua i konimu igoe.”

³⁸ Mi tana, ma na Taovia e molotsunamaia na lake, me gani poponoa na sausau ma na gai ma na vatu, me putsalia na kao, me mamatsali poponoa na kô i laona na qou ia.

³⁹ Mi kalina igira na toga ara reia na omea vaga ia, mara puka kovoragi tana kao mara tsaria, “! Na Taovia aia e God manana; na Taovia segenina moa e God!”

⁴⁰ Ma Elija e ketsaligira, “Kamu tangoligira sui nina propete Baal, ma kamu reia ke tau goto tso go ke kesa!” Migira na toga ara tangoligira sui lakalaka ma Elija e adigira bâ tana Kô Kison, mi tana e bâ labumatesigira sui.

E Sui na Tagu na Uvirau

⁴¹ Mi muri ma Elija e tsarivania a Ahab na taovia tsapakae, “Kalina ia ko vano mo ko mutsa gamu. Inau au rongomia na usa e aleale mai varangi nogo.”

⁴² Mi kalina a Ahab e vano na mutsa gana, maia Elija e dato i kelana na Vungavunga Karmel, mi tana e tsunatuturu me tsuporu ma na lovana e pelea na tuturuna.

⁴³ Me tsarivania nina maneaqo, “Ko vano mo ko morovotu i mao.”

Ma nina maneaqo e vano me visumai me tsarivania, “Inau au tau reia sa omea.” Me vitu laka kalina a Elija e ketsalia ke bâ me ke moro.

⁴⁴ Mi tana vitunina kalina aia nina maneaqo e visumai me tsarivania a Elija, “Inau au morosia kesa na parako bau tetelo e loki vaga moa na limana tinoni e labadato mai tana tasi.”

Ma Elija e ketsalia nina maneaqo, “Ko vano i konina a Ahab na taovia tsapakae mo ko tsarivania ke sage tana nina terê me ke visu tsaku i vera rongona ke tau utusia na usa.”

⁴⁵ Me tau lelê oka, ma na parako bau e tsavu poponoa na masaoka me tumu loki na usa. Ma

Ahab e sagekae tana nina terê me visutugua i Jesreel.

⁴⁶ Na susuligana na Taovia e totuvia a Elija; maia e tû me sorikakaia na polona i bunguna me ulo ida vania a Ahab tsau bâ i Jesreel.

19

A Elija Tana Vungavunga Sinai

¹ Ma Ahab e turupatuna vania ko Jesebel na tauna na omea sui a Elija e naugira nogo, me laka e matesi koeguanigira nina propete Baal.

² Maia ko Jesebel e mologoko bâ vania a Elija me vatsa me tsaria: “Kara labumatesiau igira na god ti tana tagu vaga nogo iani ke dani kau tau nauvanigo na omea vaga igoe o naunogoa vanigira na propete.”

³ Maia Elija e gini matagu sosongo, me tû me tsogo. Maia e dulikolua nina maneaqo mara ka vano i Beerseba tana Juda.

Mi tana maia Elija e ba moloa ke totu nina maneaqo,

⁴ maia segeni e vanovano babâ kesa na dani popono i laona na legai mangu. Me kolae sosongo te e totupuka i vavana kesa na gai, me ngaonogoa laka ke mate. Me nongia na Taovia me goko vaga: “!E tuguau sosongo nogo Taovia! !E dou ti kau mate moa!”

⁵ Mi muri maia e tsaropuka i vavana na gai me maturu. Me tavongani labamai kesa na angelo me pelea, me galisia me tsarivania, “!Ko mamata mo ko mutsa!”

⁶ Maia e moro bamai me reia kesa na sivona na breidi ma na tosu na kô varangisia na lovana.

Maia e tû, me mutsa me inu. Sui, me tsaropuka tugua me maturu.

⁷ Me visumai nina angelo na Taovia, me galisia na rukanina kalina me tsarivania, “!Ko tû, mo ko mutsa gamu, rongona e totu ao sosongo vanigo moa na nauna tana o sulungana.”

⁸ Ma Elija e tû me mutsa me inu. Ma na mutsa e gania e sanga sosongolia, me tugua aia ke gini vanovano ke vati sangavulu na dani, me ke vati sangavulu na bongi poi ke ba tsau tana vungavunga tabu ni Sinai.

⁹ Ma Elija e tû me bâ kesa tana vatuluma, me totu tana tana bongi ia. Ma na Taovia e tavongani laba vania me tsaria, “?A Elija laka nagua o nanaua ieni igoe?”

¹⁰ Maia e gokovisu me tsaria, “Taovia God Susuliga Sosongo inau au aqo sailagi vanigo igoe, igoe segeni lelê moa. Migira moa na tinoni ni Israel ara kutsia niqira vaitasogi ara naunogoa kolugo igoe, mara toroveogira sui nimu belatabu, mara labumatesigira sui goto nimu propete. ! Minau segeniqu moa kesa au totuvisu, mi kalina ia migira ara ngaogotoa na labumatesiaqu inau!”

¹¹ Ma na Taovia e tsarivania a Elija, “Ko rutsu me ko ba totu i mataqu inau i gotu bâ tana kelana na vungavunga.” Mi muri ma na Taovia e liu putsu i matana a Elija. Me molomaia na guguri loki sosongo me tsoragira na vungavunga me tapaligira na vatumarao, ma na Taovia e tau moa totu i laona na guguri loki ia. Me totu puka na guguri loki, me tavongani kasi na vuluge loki, ma na Taovia e tau goto totu i laona na vuluge ia.

¹² Mi murina na vuluge me botsa na lake loki, ma na Taovia e tau goto totu i laona na lake ia. Mi murina na lake loki, me loso mai kesa na bisibisi tetelo lê.

¹³ Mi kalina a Elija e rongomia ia, maia e tsaku e adia na polona me tsavuginia na matana, me rutsu i tano me ba tû i matana na vatuluma. Mi tana e rongomia kesa na tatangina goko e tsarivania, “?A Elija, laka nagua o nanaua ieni igoe?”

¹⁴ Maia e gokovisu me tsaria, “Taovia God Susuliga Sosongo, inau au aqo sailagi vanigo igoe, igoe segeni lelê moa. Migira na tinoni ni Israel ara kutsia niqira vaitasogi ara naunogoa kolugo igoe, mara toroveogira sui nimu belatabu, mara labumatesigira sui goto nimu propete. ! Minau segeniqu moa kesa au totuvisu. Mi kalina ia migira ara ngaogotoa na labumatesiaqu inau!”

¹⁵ Ma na Taovia e tsarivania, “Ko visutugua tana kaumate varangisia i Damaskus, mo ko ba sage i laona na verabau ia mo ko ba ninaginia na oela a Hasael me ke lia na taovia tsapakae tana Siria;

¹⁶ mo ko ba ninaginia a Jehu na dalena a Nimsi maia ke lia na taovia tsapakae tana Israel, mo ko ba ninaginigotoa a Elisa na dalena a Sapat ni Abel Mehola, maia ke tugugo igoe tana nimu aqo propete.

¹⁷ Asei moa ke taopoi me ke saviginia na mangana nina isi a Hasael, sauba a Jehu ke labumatesia. Masei moa ke taopoi me ke saviginia na mangana nina isi a Jehu me sauba a Elisa ke labumatesia.

18 Me sauba ke vitu lelê moa na toga na tinoni ni Israel kau mologira kara mauri, igira nogoria ara totukakai i koniqu inau, mara tau sanga na tsuporu vaniana Baal, se na domiana na titinonina.”

Na Viliانا a Elisa

19 Me tû a Elija me vano, me ba tsodoa a Elisa e pipilo kao. E gini aqo kesa na alaala na buluka: ara sangavulu kesa na duli na buluka ara idaida, maia e gini pilokao na sangavulu rukanina na duli. Ma Elija e adiligia nina polo na tsavugotu, me tsavunginia bâ a Elisa.

20 Ma Elisa e tû me mololegira nina duli na buluka aqo, me ulo tsarimurina a Elija me tsarivania, “Ko tamivaniau ma kau ba vailivukaira talu na tamaqu ma na tinaqu, mi muri ti kau visumai ma kau tsarimurimu igoe.”

Ma Elija e tsarivania, “E dou moa, ko bâ igoe. Inau au tau tongo vanigo.”

21 Mi tana ma Elisa e visutugua i koniqira nina duli na buluka aqo, me labumatesigira me kodogira. E gini soqoilake na tapana gai ara sorisavua i lioqira na buluka aqo. Maia e tuvaria na velesina vanigira nina tinoni aqo mara gani gaqira. Mi muri, maia e tû me tsarimurina a Elija, vaga nina sasanga tana aqo.

20

Igira na Israel Ara Vailabugi Kolugira na Siria

1 A Benhadad na taovia tsapakae ni Siria e saigira sui nina alaala na manê vaumate, mara sangagotoa ara tolu sangavulu ruka na taovia

tsapakae tavosi kolugira niqira ose ma ka niqira terê. Mara ba totupolia na vera ni Samaria, mara vangaraua na bokiana.

² Ma Benhadad e mologira visana nina mane adigoko kara ba tsarivania a Ahab na taovia tsapakae ni Israel na goko vaga iani, “A Benhadad e ketsaligo igoe

³ ko laka tagara na sau lê vaniana nimu siliva ma nimu qolumila kolugira sui na taumu ma na dalemu susuliga bâ.”

⁴ Ma Ahab e tuguisua nina goko me tsaria, “Kamu bâ, ma kamu tsarivania a Benhadad na taovia tsapakae laka inau au tamidou vania aia ke tamaniau inau me pipi sui na omea inau au tamanina.”

⁵ Mi muri migira na mane adigoko ara vitugua i konina a Ahab mara tsarivania, “A Benhadad na taovia tsapakae e tsarivanigo na omea iani: ‘Inau mologoko bâ vanigo nogo laka igoe ko saumai vaniau nimu siliva ma nimu qolumila, kolugira sui na taumu ma na dalemu.

⁶ Mi kalina ia, sauba kau mologira niqumane sasanga kara lalave bamai i laona na valemugoe ma na valeqira nimu mane sasanga, ma kara adigira nagua sui moa ara padangaoa na adiana. Migira sauba kara ba laba i tana ke dani tana tagu vaga nogo iani.”

⁷ Ma Ahab na taovia tsapakae e soasaigira sui na ida tana vera me tsarivanigira, “Kamu reia bâ, na mane iani e ngaoa na toroutsaniada igita. Me mologokomai vaniau me ketsaliau kau sau lea bâ vania igira sui na tauqu ma na dalequ,

ma niq̄ siliva ma niq̄ qolumila, minau au tamivania moa.”

⁸ Migira na tinoni lokiloki kolugira na toga sui ara tsarivania a Ahab, “Ko laka na gini boe nina goko aia, mo ko laka saikesa na tamivaniana.”

⁹ Mi tana ma Ahab e tsarivanigira nina mane adigoko a Benhadad, “Kamu bâ ma kamu tsarivania nimui taovia tsapakae laka tana kesanina nina nono inau au tamiragoa vania, ma na omea aia e nongia i koniq̄ kalina ia e utu saikesa kau tamivania.”

Migira na mane adigoko ara vano mara visumaitugua kolua kesa segeni goto nina goko

¹⁰ a Benhadad vania a Ahab: “!E dou moa! Minau sauba kau bâ kolugira ke danga niq̄ mane vaumate ma kami ba toroutsani saikesalia nimu verabau ia, migira niq̄ mane vaumate kara karoa tango kesa na kakarona na torana na veramu tana limaqira kalina kara visumai. ! Minau au vatsa laka ti kau tau nauvaganana ia migira na god kara labumatesiau!”

¹¹ Ma Ahab na taovia tsapakae e tuguvisua nina goko me tsaria, “Kamu bâ ma kamu tsarivania a Benhadad laka kesa na mane vaumate manana e dona ke goko kaekae i murina moa kalina e managana tana vailabu, me tau tana idana.”

¹² Ma Benhadad e rongomia nina tuguna goko a Ahab kalina aia, migira na taovia tsapakae tavosi ara sangâ, ara inuinu i laona niqira valepolo. Maia e tû me ketsaligira nina mane kara vangaraua na ba bokiana na verabau ia. Migira ara aligiri mara ba tutû tana sasaqira.

13 Mi tana tagu goto ia me labamai kesa na propete me bâ i konina a Ahab na taovia tsapakae me tsarivania, “Na Taovia e tsarivaganana vanigo, ‘!Ko laka na mataguniana na tuqana na alaala loki na mane vaumate vaga gira! Minau sauba kau sauvanigo na tangomana me ke gini managamu i dani eni, mi tana nogo sauba igoe ko gini donaginia laka inau nogoria na Taovia.’ ”

14 Ma Ahab e veisua na propete, “?Masei sauba ke idagana vanigami na vailabu?”

Ma na propete e tsarivania, “Na Taovia e tsaria laka igira nogo na mane vaumate vaolu ara totu i vavaqira na taovia tagao butona na momoru igira nogo kara idagana.”

Ma na taovia tsapakae e veisuagotoa, “?Me sauba asei ke tagaovigira na alaala loki kara tsarimai i muri?”

Ma na propete e tsarivania, “Migoe nogoria.”

15 Mi tana maia na taovia tsapakae e soasaigira na mane vaumate vaolu igira ara totu i vavaqira na taovia tagao butona na momoru, migira sui kolu ara 232 na mane. Mi muri maia e soasaigira goto na alaala popono na mane vaumate ni Israel, migira sui kolu ara vitu na toga na mane.

16 Mara tuturiga na baginiaqira tana niaso vota, kalina aia a Benhadad, migira na tolu sangavulu ruka na taovia tsapakae tavosi, ara inu bubulega i laona niqira vale polo.

17 Migira na mane vaumate vaolu ara ida tsunatania na vera. Maia Benhadad e molovanogira visana na mane kara togotoga, mara visumai igira mara turupatu vania laka kesa na alaala

na mane vaumate ara rutsumai taninogoa i Samaria.

¹⁸ Maia e ketsaligira nina mane vaumate me tsaria, “Kamu tangoli maurisigira atsa moa ti igira ara sulungana mai na vailabu se na non-giana na goto.”

¹⁹ Migira na mane vaumate vaolu ara idaida, mara tsari igira na alaala popono na mane vaumate ni Israel.

²⁰ Me pipi kesa vidaqira na mane ni Israel e labumatesia na mane ni Siria aia e vailabu kolua. Migira na Siria ara viri tsoغو sui, migira na Israel ara takuvitsari parapragira. Aia moa a Benhadad e sage tana nina ose, me tsogopoi kolugira goto visana nina mane ara sage tana ose na vailabu.

²¹ Mi kalina e mailaba a Ahab na taovia tsapakae, maia goto e sanga na lauaqira na ose ma na terê, mara labusekoligira sosongo na Siria.

²² Mi muri ma na propete e visutugua i konina a Ahab na taovia tsapakae ni Israel me tsarivania, “Ko visu mo ko ba vangaraugira dou tugua igira na alaala nimu mane vaumate, mo ko padadoua na omea gua sauba kamu naua, rongona na taovia tsapakae ni Siria sauba ke maiginigamu tugua tana ngalitupa vaolu.”

Igira na Siria Ara Maiginigira Tugua na Israel

²³ Migira nina mane sasanga a Benhadad na taovia tsapakae ni Siria ara mai i konina mara tsarivania, “Igira na god ni Israel igira na god na vungavunga, aia nogoria na rongona ti igira na Israel ara gini tuliusigita igita. Me ti vaga tana

poina igita ka vailabugi kolugira me sauba ke managada.

²⁴ Mi kalina ia iani ko nauvaganana: Ko adiligigira igira na tolu sangavulu ruka na taovia tsapakae tania na sasaqira tana vailabu, mo ko oliginigira na taovia tagao na mane vaumate kara totu tana sasaqira.

²⁵ Mi muri mo ko soasaigira na alaala na mane vaumate ma na dangaqira ke atsa kolua na dangaqira igira ara sanga tana vailabu i votangana me tau managaqira, ma na ose ma na terê ke danga vaga goto igira i votangana. Migita ka baginigira na Israel tana poina, mi kalina ia ti sauba igita ka tulusigira.”

Ma Benhadad e tami me muria moa na omea ara pedea igira.

²⁶ Mi tana ngalitupa vaolu kalina e tuturiga na tagu na papara, maia Benhadad e soasaigira nina mane vaumate me vano kolugira i Apek i tana kara vailabugi kolugira tugua na Israel.

²⁷ Ara maisai goto igira na mane vaumate ni Israel mara vangaraugira niqira sagore; mara aligiri mara tavota ruka tana alaala, mara ba totu gana ngongo ba saikesa tana ara totu igira na Siria. Migira na Israel ara vaga saikesa moa ti ruka na alaala tetelo lê na naniqoti, i mataqira na tuqana na alaala loki na mane vaumate ni Siria ara totuvi poponoa na nauna i tana.

²⁸ Me kesa na propete e ba laba i konina a Ahab na taovia tsapakae ni Israel me tsarivanja, “Iani nogo e vaga na omea e tsaria na Taovia, ‘Ma na rongona nogo igira na Siria ara tsaria laka inau na god na vungavunga mau tau na god na poina,

minau sauba kau sauvanigo na susuliga gana na tuliusiaqira gira na tuqana vigo niqira alaala loki na mane vaumate. Mi tana ti igoe migira nimu tinoni kamu gini donaginia laka inau nogoria na Taovia.' "

²⁹ Mi laona e vitu na dani migira na Siria ma na Israel ara totu vaiarovigi tana niqira nauna tatavosi. Mi tana vitunina dani mara tuturiga na vailabugi, migira na Israel ara labumatesigira e kesa sangatu na toga na mane vaumate ni Siria.

³⁰ Migira ara tau mate tana vailabu ara tso-govano tana verabau ni Apek, mi tana ma na baravatuna na verabau ia e tavui tsavugira ara rukapatu vitu na toga na Siria.

Ma Benhadad goto e tsogo bâ tana verabau ia, me ba totu popoi i laona kesa na voki i murina kesa na vale.

³¹ Migira visana nina mane sasanga ara bâ i konina mara tsarivania, "Igami ami rongomia laka igira na taovia tsapakae ni Israel ara dona sosongo na galuve tinoni. Ko tamivanigami ma kami gini pipisi na polo baubau,* ma kami virigipolia na ropu tana liomami ma kami ba laba i matana na taovia tsapakae ni Israel, me tau utu aia sauba ke gaea na maurimu igoe."

³² Ma Benhadad e tami, ti igira ara vano mara gini pipisi na polo baubau mara virigipolia na ropu tana lioqira mara ba laba i konina a Ahab mara tsarivania, "Nimu maneago a Benhadad e nongigo ko gaea na maurina."

---

* **20:31 20:31** "na polo baubau" Aia na vatana na polo ara sagelia na papadana na melu ma na padasavi.

Ma Ahab e gokovisu vanigira me tsaria, “?Laka e mamauri moa a Benhadad? !Dou! Aia e vaga saikesa ti na tasiqū inau!”

³³ Mi kalina ara rongomia laka a Ahab e tsonia na goko “tasiqū” me tsaku ara laua na goko ia mara tsaria, “!Eo, ma na tasimu nogo igoe a Benhadad!”

Ma Ahab e ketsaligira, “Kamu bâ ma kamu adimaia vaniau.” Mi kalina a Benhadad e mailaba, maia Ahab e soâ ke sage kolua tana nina terê.

³⁴ Ma Benhadad e tsarivania, “Inau sauba kau tusuvisugira vanigo igoe na vera aia na tamaqu e laugira tania na tamamu, mau tamivanigo ko logogira visana nimu vale na tsabiri i Damaskus vaga nogo na tamaqu inau e naua i Samaria.”

Ma Ahab e tsarivania, “Eo, ma na rongona igoe o vekevaniau na omea vaga ia, minau sauba kau mologo ko mauri.” Mi kaira ara ka naua kesa ka niqira vekesai gana na rago, maia Ahab e moloa a Benhadad ke vano moa.

Na Propete e Taimatana a Ahab

³⁵ Tana nina rarai na Taovia me tû kesa i laoqira nogo na alaala na propete me ketsalia kesa gana kamaga ke labua. Maia e sove.

³⁶ Te aia e tsarivania, “Rongona o sove na muriana nina ketsa na Taovia, mi kalina tsotsodo igoe ko mololea ieni, kesa na laeone sauba ke gati matesigo.” Mi kalina tsotsodo aia e aligiri me vano, me laba kesa na laeone me gati matesia na mane ia.

³⁷ Mi muri ma na propete ia e bâ me tsarivania kesa segeni goto na mane, “!Ko labuau inau!” Ma

na mane ia e tami, me davakakaia na propete me boka.

³⁸ Ma na propete e veqoginia na polo na lovana gana kara gini tau reigadovia, me vano me tutû i liligina na sautu, me pitua na taovia tsapakae ni Israel ke liu putsu.

³⁹ Mi kalina na taovia tsapakae e liumai tana nauna ia, maia na propete e soâ me tsarivania, “Taovia, inau au sanga moa na vailabu tana bigu kalina kesa na mane vaumate e adimaia vaniau kesa na gala aia e tangolia, me tsarivaniau, ‘Ko reitutugudoua na mane iani; me ti vaga aia ke tsogo, migoe sauba ko mate, se ko tsonia ke tolu na toga na tavina siliva.’

⁴⁰ Mi kalina inau au gini boe na nauana visana na omea tavosi, ma na mane ia e tsogo.”

Ma na taovia tsapakae e tsarivania, “Igoe o katevulagi segenimu nogo gamu kede, me sauba igoe ko tsonia na matena.”

⁴¹ Ma na propete e nusiligia na polo tania na lovana, mi tana ma na taovia tsapakae e reigadovi saviliua laka aia e kesa nogo vidaqira igira na propete.

⁴² Ma na propete e tsarivania na taovia tsapakae, “Iani e vaga nina goko na Taovia, ‘Tana rongona nogo igoe o tamivania me tsogo lê na mane aia au ketsaligo na matesiana, me sauba igoe ko mate tuguna aia, ma nimu mane vaumate kara mate tuguqira na mane vaumate ni Siria ara tsogo.’ ”

⁴³ Me melu loki na tobana na taovia tsapakae, me padsavi loki sosongo, me visutugua i verana i Samaria.

21

Nina Uta na Uaeni a Nabot

¹ Mi Jesreel i ligisana nogo na valena a Ahab na taovia tsapakae e totu kesa na uta na uaeni e tamanina kesa na mane a Nabot na soana.

² Mi kesa dani, ma Ahab e tsarivania a Nabot, “Ko tamivaniau ma kau aditamaniqu nimu uta na uaeni igoe; aia e totu varangisinogoa na valequ mau ngaoa na kao ia rongona kau aqosia niqu uta segeni i laona. Sauba kau tuguginia kesa na uta na uaeni dou goto bâ, se ti vaga ko ngaoa, me sauba kau tusuvanigo na matena vaga e tugua.”

³ Ma Nabot e gokovisu vania me tsaria, “Inau au tangolidatoa na uta na uaeni ieni i koniqira na mumuaqu. !E utu saikesa kau tamivanigo ko aditamanimu!”

⁴ Ma Ahab e visutugua i valena, me melu loki sosongo me kore tana rongona na omea a Nabot e tsarivania. Maia e bâ i nigena me pilo aro bâ tana bengebenge me sove goto mutsa.

⁵ Ma ko Jesebel na tauna e bâ i konina me veisuâ, “?Laka nagua sagata o gini melu sosongo vaga ia igoe? ?Me rongona gua ti o sove na mutsa?”

⁶ Ma Ahab e tsarivania, “!Tana rongona nogo na omea a Nabot e tsarivaniau. Inau au veisuâ laka kau volia nina uta na uaeni, se ti vaga aia ke ngaoa, ma kau tuguginia kesa segeni na uta na uaeni, maia e tsarivaniau laka e utu saikesa kau aditamaniqu!”

⁷ Maia ko Jesebel e tsarivania, “?Megua, laka na taovia tsapakae igoe se tagara? Ko tû tania

nigemu, mo ko mutsa me ke dou tugua na tobamu. !Inau sauba kau lave sautuna ko gini tamanina nina uta na uaeni a Nabot!”

⁸ Mi muri maia e tû, me ba maregira visana na leta, me moloa na soana a Ahab i koniqira, me bulutiginigira nina marepapadana a Ahab, me sauvanogira vanigira na ida ma na tinoni lokiloki sui ni Jesreel.

⁹ Miani nogo na goko e marea i laona na leta ia, “Kamu titia kesa na dani na vitoa ma kamu soasaigira na tinoni, ma kamu molovania a Nabot ke totu i nago tsotsodo.

¹⁰ Ma kamu adikaira ruka na mane vanga tangopeke ma kara ka bâ i matana a Nabot ma kara ka keli vania laka aia e goko seko loki vania God me vanigotoa na taovia tsapakae. Mi muri ma kamu raqaligia a Nabot tania na verabau ma kamu taimatesia.”

¹¹ Migira na ida ma na tinoni lokiloki ni Jesreel ara naua vaga nogo e ketsaligira a Jesebel kara naua.

¹² Mara tû, mara titia kesa na dani na vitoa, mara soasaigira na tinoni, mara molovania a Nabot ke totu i nago tsotsodo.

¹³ Mi kaira na mane vanga tangopeke ara ka tû i mataqira sui na tinoni ara saikolu tana, mara ka keli vania a Nabot laka aia e gokoseko loki vania God me vanigotoa na taovia tsapakae, mi tana igira ara raqaligia tania na verabau mara taimatesia.

¹⁴ Mara mologoko bâ vania ko Jesebel laka ara taimatesinogoa a Nabot.

¹⁵ Mi kalina ko Jesebel e rongomia na turupatu ia, me ba saviliu konina a Ahab me tsarivania,

“A Nabot e mate nogo. Mi kalina ia ko tû mo ko ba aditanimu na uta na uaeni aia e tau tamivanigo na voliana.”

¹⁶ Maia Ahab e tû saviliu me bâ laka ke aditamanina na uta na uaeni ia.

¹⁷ Mi muri ma na Taovia e tsarivania a Elija na propete ni Tisbe,

¹⁸ Ko tû mo ko bâ i konina a Ahab na taovia tsapakae ni Samaria. Sauba ko ba tsodoa e totu i laona nina uta na uaeni a Nabot, laka ke aditamanina.

¹⁹ Mo ko tsarivania laka inau na Taovia au tsarivania “?Me laka i murina na labumatesi tinoni mo ngaogotoa ko aditanimu nina kao?” Mo ko tsarigotoa vania laka ieni nogo e vaga na omea inau au tsarivania: ‘!Tana nauna saikesa nogo i tana igira na pai ara lopia na gabuna a Nabot, mi tana nogo sauba igira na pai sauba kara lopigotoa na gabumu igoe.’ ”

²⁰ Mi kalina a Ahab e reia a Elija maia e tsarivania, “?Me laka o mai tsodoau tugua igoe gaqu gala?”

Ma Elija e tsarivania, “Eo, rongona igoe o totu matengana moa na nau sailaginiana na omea e sasi i matana na Taovia.

²¹ Me vaga ia ma na Taovia e tsarivanigo, ‘Inau sauba kau moloa na omea seko loki ke gadovigo igoe. Sauba kau matesigo igoe, migira sui goto na mane i laona nimu vungu, ke tû tana tinoni vaolu me ke tsau tana tuqatuqa.

²² Sauba kau nauvania nimu vungu igoe vaga saikesa nogo au nauvania a Jeroboam aia na dalena a Nebat, me vaga goto nina vungu a Baasa na dalena a Ahija, rongona igoe goto o tsaia me

gini momosa loki na tobaqu tana rongona o raqa sasiligira na tinoni ni Israel mara gini puka tana sasi.'

²³ Mi tana rongona ko Jesebel, na Taovia e tsaria laka igira na pai sauba kara gania na konina i laona na verabau ni Jesreel.

²⁴ Masei vidaqira moa igira na kamamu igoe kara mate i laona na verabau iani, sauba na pai kara gania na koniqira, masei moa ke mate tana poi mangasâ, sauba na manusata kara gania na koniqira."

²⁵ Me tagara goto ke kesa ke totu matengana moa na nau sailaginiana na omea e sasi i matana na Taovia vaga nogo e naua a Ahab, maia moa ko Jesebel na tauna e voti sautuna vania te e naugira.

²⁶ Aia e naugira danga sosongo na sasi paluvangamaga, me samasama goto vanigira na nununa na god peropero vaga ara naua igira na Amor, igira nogo na Taovia e tsialigigira idanogoa tania na kao ieni kalina igira na tinoni ni Israel ara maimai moa i sautu.

²⁷ Mi kalina a Elija e goko vaga sui ia, ma Ahab e ratsia na polona me tsoraligia, me sagelia na polo baubau. Me sove na mutsa, me maturu kolua na polo baubau na papadana na padasavi, me totu moa tana melu ma na padasavi.

²⁸ Ma na Taovia e tsarivanja a Elija na propete,

²⁹ "“?Laka o tau reia igoe a Ahab e molotsunali segenina i mataqu inau? Eo, mi tana rongona nogo e nauvaganana ia, ti inau sauba kau tau moloa na rota seko loki ke gado i konina i laona na maurina; mi tana maurina moa na dalena

ti inau sauba kau moloa na rota seko loki ke gadovigira nina vungu a Ahab.”

22

A Mikaia na Propete e Parovatavia a Ahab (2 Turupatu Dato 18:2-27)

¹ I laona e ruka na ngalitupa popono e totu moa na rago i ka levugaqira na Israel ma na Siria,

² mi tana tolunina ngalitupa aia Jehosapat na taovia tsapakae ni Juda e ba tsigovia a Ahab na taovia tsapakae ni Israel.

³ Ma Ahab e veisuagira nina mane sasanga, “? Amu tau dona igamu laka i Ramot tana Gilead nida nogo igita, migita a totu mui moa ma tau naua sa omea ma ka adivisua tania na limana na taovia tsapakae ni Siria?”

⁴ Ma Ahab e veisuâ a Jehosapat, “?Egua, laka igoe sauba ko vano koluau na bokiana na vera ni Ramot?”

Ma Jehosapat e tsarivania, “Eo, au tabana kolugo nogo inau migira goto niqu mane vau-mate, migira sui goto niqu ose.

⁵ Me dou ti kaita ka lavegokona talu konina na Taovia.”

⁶ Te e tû a Ahab me soasaigira ara gana ngongo vati sangatu na propete me veisuagira, “?Laka e dou inau kau vano na bokiana na vera ni Ramot se tagara?”

Migira ara tsarivania, “Ko bâ mo ko bokia. Sauba na Taovia ke sauvanigo na susuliga gana ko gini tangomana na tuliusiaqira.”

7 Ma Jehosapat e veisuâ a Ahab, “?Laka e tau goto totu sa propete tugua kaita ka veisuâ me ke tsarivanikaita nagua e padâ na Taovia?”

8 Ma Ahab e tsarivania, “E kau kesa moa, aia nogo a Mikaia na dalena a Imla. Maia au reisavi sosongolia inau, rongona e tau lelê dona ke katevulagi vaniau sa omea dou. Aia e katesailaginia moa na omea e seko.”

Ma Jehosapat e tsarivania, “!E, igoe ko laka na tsarivaganana ia!”

9 Me tû a Ahab me soâ kesa nina mane sasanga me tsarivania ke bâ me ke tsarivania a Mikaia ke mai tsaku kalina nogo ia.

10 Mi kaira sui ruka na taovia tsapakae ara ka sagelia ka niqira polo na taovia, mara ka ba totu tana sasana na totukae, i tana nauna na mani labududusiana na uiti, i tabana i tano tana matsapakapuna na verabau ni Samaria. Migira sui na propete ara katevulagia niqira papada i ka mataqira kaira.

11 Me kesa i laoqira na propete aia Sedekia na dalena a Kenaana, e aqosigira visana na gona* tapala me tsarivania a Ahab, “Iani nogo na omea na Taovia e tsarivanigo, ‘Igirani nogo na gona tapala girani sauba ko labuginigira na Siria, ma kara mate sui lakalaka.’ ”

12 Migira sui goto na propete tavosi ara tsarig-otoa kesa moa atsa na omea. Ara tsaria, “Ko baginigira na Ramot, migoe sauba ke managamu.

---

* **22:11 22:11** “na gona” Tana niqira sasaga igira na Tsiu, na saukaeana na gona na buluka se na nanigoti na papadana na susuliga ma na tangomana tana vailabu.

Na Taovia sauba ke sauvanigo na susuliga gana na tuliuginiaqira igira.”

¹³ Mi kalina igira na propete ara gogoko moa vania na taovia tsapakae, maia gana sasanga na taovia tsapakae aia e moloa ke vano na soamaiana a Mikaia e mailaba i konina a Mikaia me tsarivania, “Igira sui na propete tavosi ara katevania na taovia tsapakae laka aia sauba ke tangomana, ma nimu aqo igoe ko bâ mo ko sanga tsarivaganana goto ia.”

¹⁴ Ma Mikaia e tsarivania, “!Inau au gini vatsa tana asana na Taovia mamauri laka sauba kau tsaria moa na omea vaga aia na Taovia ke tsarivaniau!”

¹⁵ Mi kalina a Mikaia e mailaba i matana na taovia tsapakae maia Ahab e veisuâ, “?A Mikaia, egua laka e dou vanikami kami ka ba bokia na vera ni Ramot se tagara?”

Ma Mikaia e goko laulela lê me tsaria, “!Eo, kamu ka bâ ma kamu ka bokia! Sauba kamu ka tangomana. Na Taovia sauba ke sangakamu ma kamu ka tangomana.”

¹⁶ Ma Ahab e tsarivania, “!Kalina igoe o goko vaniau tana asana na Taovia, mo ko goko mana! ?Me ke visa sagata goto kalina kau tsarivanigo na omea vaga ia?”

¹⁷ Ma Mikaia e tsarivania, “Inau au reigira na mane ni Israel ara viri totu saranga bamai tana tetena, vaga moa ti na alaala na sipi e tagara kesa ke reitutugugira. Me tsaria na Taovia, ‘Na mane girani e tagara kesa ke tagaovigira; mologira kara visu i veraqira tana rago.’ ”

18 Ma Ahab e tsarivania a Jehosapat, “?Laka inau au tau tsarivanigo nogo igoe laka na mane iani e tau lelê dona ke katevulagi vaniau sa omea dou? !Aia e katesailaginia moa na omea e seko!”

19 Ma Mikaia e goko babâ me tsarivania a Ahab, “!Kalina ia, igoe ko rongomidoua na omea e tsaria na Taovia! Inau au morosia na Taovia e totu tana nina sasana na totukae i baragata, kolugira nina angelo sui ara tutû i ligisana.

20 Ma na Taovia e tû me veisua, ‘?Masei sauba ke bâ me ke perobulesia a Ahab, rongona ke bâ i Ramot mi tana kara labumatesia?’ Migira visana na angelo ara tsaria kesa na omea, migira visana ara tsaria e kesa segeni na omea,

21 poi tsau e mai kesa na angelo me tû i matana na Taovia me tsarivania, ‘Inau nogo sauba kau vano ma kau perobulesia aia.’

22 Ma na Taovia e veisuâ, ‘?Laka ko naukoeguania?’ Ma na angelo e tsarivania, ‘Inau sauba kau vano ma kau naua migira sui nina propete a Ahab kara viri gokopero sui.’ Ma na Taovia e tsarivania, ‘Doua, ko bâ moa mo ko peroa. Migoe sauba ko tangomana.’ ”

23 Ma Mikaia e goko babâ me tsaria, “Mi kalina ia, mo ko reia na omea vaga ia e laba nogo. Na Taovia e naua migira sui nimu propete ara katevanigo moa na omea pero. !Maia segeni nogo e pedea laka sauba ke laba na omea seko vanigo!”

24 Mi muri maia Sedekia na propete e bâ i konina Mikaia me davâ, me veisuâ, “?Laka ingisa nogo nina tarunga na Taovia e mololeau inau, me ba goko vanigo igoe?”

25 Ma Mikaia e gokovisu vania me tsaria, “Sauba igoe ko tsodovulagia kalina ko ba tso-gopoi i laona kesa na voki i murina na vale.”

26 Mi muri ma Ahab na taovia tsapakae e ketsalia kesa nina mane sasanga me tsarivania, “Ko tangolia a Mikaia mo ko adivanoa i konina a Amon na taovia tagao na vera, mi konina goto a Joas na dalena na taovia tsapakae.

27 Mo ko tsarivanikaira kara ka tsonia tana vale sosori, ma kara ka palaginia moa na breidi ma na kô poi tsau kalina inau kau labavisumai talu tana vailabu.”

28 Ma Mikaia e tsaria, “!Me ti vaga igoe ko mauri mo ko labavisumaitugua tana vailabu, mi tana e mana laka na Taovia e tau goko tana mangaqu inau!” Me tsarigotoa, “!Kamu rorongo dou igamu sui na tinoni!”

*Na Mateana a Ahab
(2 Turupatu Dato 18:28-34)*

29 Mi muri, mi kaira a Ahab na taovia tsapakae ni Israel ma Jehosapat na taovia tsapakae ni Juda ara ka vano moa na bokiana na vera ni Ramot tana Gilead.

30 Ma Ahab e tsarivania a Jehosapat, “Kalina kaita ka vano tana vailabu, inau sauba kau olia na poloqu gana kara gini tau reigadoviau, migoe moa ko sagelia nimu polo na taovia.” Mi tana maia na taovia tsapakae ni Israel e olia na polona gana kara gini tau reigadovia, me vano tana vailabu.

31 Ma na taovia tsapakae ni Siria e ketsaligira igira na tolu sangavulu ruka na taovia tagao

tana terê kara baginia moa na taovia tsapakae ni Israel, me ke tagara goto ke kesa segeni.

³² Mi kalina igira na taovia tagao ara reia a Jehosapat ara tsaria, “!Aia nogoria na taovia tsapakae ni Israel!” Mara pilo mara baginia. Mi kalina aia e kanga dato,

³³ mi tana ara reigadovia laka aia e tau na taovia tsapakae ni Israel, migira ara pilovisu lê mara mololea na takuviana.

³⁴ Me kesa na mane vaumate ni Siria e vana-vana tavongana moa, ma nina pipili e ba gadovia a Ahab i vavana na abeabena i tana ara ka sai na tako tapala e sagelia gana na didila i muri mi nago. Me kanga dato me tsarivania na mane e tagaovia nina terê, “!Au boka inau! !Ko piloa na terê ma ka rutsuligi tania na vailabu!”

³⁵ Mi kalina e tango lokiloki bâ na vailabu, mara susuabeabea i laona nina terê aia Ahab na taovia tsapakae me tutû aro bâ i koniqira na Siria. Ma na gabuna na bokana e rorotsuna me dangali poponoa na laona nina terê. Mi tana ngulavi maia e matepitsu.

³⁶ Mi kalina e varangi ke sû na aso, me labadato na goko i laoqira na mane vaumate ni Israel, “!Pipi tinoni ke visutugua tana verana segeni mi tana nina kao segeni!”

³⁷ Aia nogo e vaga na mateana a Ahab na taovia tsapakae. Ara adia na konina mara ba qilua i Samaria.

³⁸ Ara adia nina terê mara ba tsagi maledoua tana maomao ni Samaria, i tana igira na pai ara lopia na gabuna, migira na rebi ara lesu i laona, vaga nogo na omea na Taovia e tsaria ke laba.

³⁹ Migira sui lakalaka na omea tavosi aia Ahab na taovia tsapakae e naugira, kolugira goto na turupatuna na valena ara baruginia na livona na elepani, migira sui goto na verabau aia e logogira, ara maretsunagira sui i laona na papi ara soaginia **Na Turupatuna Niqira Aqoaqo Igira na Taovia Tsapakae tana Israel.**

⁴⁰ Mi murina na mateana a Ahab, maia a Ahasia na dalena e tugua tamana tana nina aqo taovia tsapakae.

*A Jehosapat na Taovia Tsapakae tana Juda
(2 Turupatu Dato 20:31-21:1)*

⁴¹ Mi tana vatinina ngalitupa nina aqotagao a Ahab na taovia tsapakae tana Israel, maia Jehosapat na dalena a Asa e lia na taovia tsapakae tana Juda

⁴² kalina e tolu sangavulu tsege moa na ngalitupana. Maia e tagao tana Jerusalem i laona e rukapatu tsege na ngalitupa. Ma na tinana aia nogo ko Asuba na dalena daki a Silhi.

⁴³ Vaga saikesa nogo e naua a Asa na tamana tana idana, maia goto a Jehosapat e naua moa na omea e dou me goto i matana na Taovia; ma na rongona aia goto e tau toroveogira na nauna i tana ara samasama igira na ponotoba, ti igira na tinoni ara savoria babâ moa na kodoputsa, mara kodoa na bulunagai uruuru i tana.

⁴⁴ Ma Jehosapat nogo e naua na vaigotosigi koluana na taovia tsapakae ni Israel.

⁴⁵ Migira sui lakalaka na omea tavosi aia Jehosapat e naugira, ma gana susuliga loki ma gana malagai tana vailabu, ara maretsunagira

sui i laona na papi ara soaginia **Na Turupatuna Niqira Aqoaqo Igira na Taovia Tsapakaē tana Juda.**

⁴⁶ Aia e tsialigigira pipi sui na mane ma na daki rebi ara aqo tana niqira peotabu igira na ponotoba tū tana dani e mamauri a Asa na tamana.

⁴⁷ Mi tana tagu ia e tagara sa taovia tsapakaē tana butona kao ni Edom, maia na taovia tsapakaē ni Juda e vilia kesa gana sasanga maia e tagao i tana.

⁴⁸ Ma Jehosapat na taovia tsapakaē e aqosigira visana na vaka loki gana na vano tana momoru ao laka kara vano na adi qolumila i Opir. Mara ba toga lê i Esiongeber mara tau goto votu.

⁴⁹ Mi muri, maia Ahasia na taovia tsapakaē ni Israel e tsarivania a Jehosapat, “Ko tamivanigira niqu mane aqo inau kara aqo kolugira nimu maneaqo tana vaka.” Ma Jehosapat e tau tamivanigira.

⁵⁰ Ma Jehosapat e mate mara qilua tana vat-ulumaqira na taovia tsapakaē tana Verana a David, maia Jehoram e tugua tamana tana nina aqo taovia tsapakaē.

A Ahasia na Taovia Tsapakaē tana Israel

⁵¹ Mi tana sangavulu vitunina ngalitupa nina aqotagao a Jehosapat na taovia tsapakaē tana Juda, maia Ahasia na dalena a Ahab e lia na taovia tsapakaē tana Israel, me tagao i Samaria i laona e ruka na ngalitupa.

⁵² Aia e sasi i matana na Taovia, me muria tu niqira sasaga a Ahab na tamana, ma ko Jesebel na tinana, maia goto a Jeroboam na taovia

tsapakaē, tugira nogo ara tu raqa sasiligira na tinoni ni Israel mara gini puka sui tana sasi.

⁵³ Maia e samasama me aqo vania a Baal, vaga saikesa nogo e naua na tamana tana idana, maia nogo e tsaia me gini momosa loki na tobana na Taovia na God ni Israel.

CXXX

Ghari Bible

Ghari: Ghari Bible (Bible with Deuterocanon)

copyright © 1998 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Ghari

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2025-05-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 2 May 2025 from source files
dated 3 May 2025

eb379363-fbdd-532b-81c1-eb5fe7aa36a9